

ΜΕΛΕΤΗ
ΒΕΛΤΙΩΤΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ
ΗΠΙΑΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ - ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

Στα πλαίσια του Μνημονίου Συναντίληψης και Συνεργασίας
του ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΤΜΗΜΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ
της ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ
και του ΔΗΜΟΥ ΛΑΜΙΕΩΝ

Λαμία

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
1.0 Θέση και θεσμικό καθεστώς	9
1.1. Γεωγραφική θέση	9
1.2 Τοπογραφία και αρχαιολογικοί χώροι	10
1.3 Αναριοθέτηση του χώρου το 2011	12
1.4 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας (2012, 2014)	14
2.0. Βασικοί στόχοι της Μελέτης	17
3.0 Επισκόπηση της Μελέτης Παλαιογραφικής Ανακατασκευής του πεδίου της μάχης των αρχαίων Θερμοπυλών (2010)	21
3.1 Γενικά	21
3.2 Γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής των Θερμοπυλών	21
3.3 Γεωμορφολογία της περιοχής	23
3.4 Αποτελέσματα της έρευνας	24
4.0 Προτάσεις και εκπονηθείσες Μελέτες για τη διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (με χρονολογική σειρά)	28
4.1 Πρόταση για ανάδειξη του χώρου από ΙΒ΄ Αρχαιολογική Περιφέρεια (1962) ...	28
4.2 Ενέργειες για απαλλοτριώσεις (1963, 1966)	29
4.3 Ειδική Μελέτη Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων (1965)	30
4.4 Πρόταση μεταφοράς του επιγράμματος Σιμωνίδη (1975)	34
4.5 Προσπάθεια διαμόρφωσης του χώρου γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα (1976)	34
4.6 Δεντροφύτευση του χώρου γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα (1978)	35
4.7 Πρόταση για απομάκρυνση στύλων ΔΕΗ (1978)	36
4.8 Επιχωμάτωση λατομείου (1979)	36
4.9 Αναψυκτήριο – πωλητήριο ΤΑΠΑ (1950 – 1987)	37
4.10 Αίτημα για τοποθέτηση αναμνηστικής πλάκας (1991)	39
4.11 Αίτημα από Ν.Α. Φθιώτιδας για ανέγερση κτιρίου (1991)	40
4.12 Περίφραξη του Αρχαιολογικού Χώρου των Θερμοπυλών (1951 – 1992)	40
4.13 Προτάσεις ανάδειξης του χώρου από ΙΔ΄ ΕΠΚΑ προς Νομαρχία Φθιώτιδας (1999)	42
4.14 Μελέτη Ανάδειξης & Αξιοποίησης Ιστορικού Τριγώνου (1999, Στεργιόπουλος Χ., Ψυλλός Δ.)	44

4.15 Εγκεκριμένη Μελέτη Ηλεκτροφωτισμού – Περιφράξης από τη Δ/ση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Φθιώτιδας (εκπόνηση 2000, έγκριση από ΚΑΣ το 2002)	48
4.16 Πρόταση Τσαγκάρη (2004)	50
4.17 Προτάσεις για την Προστασία και ανάδειξη του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών από την ΙΔ' ΕΠΚΑ (2007)	52
4.18 Προτάσεις για ήπια παρέμβαση στον Αρχαιολογικό Χώρο των Θερμοπυλών από το ΤΕΕ/ΤΑΣ (2008)	53
4.19 Πρόταση για κατασκευή Μαυσωλείου Σπαρτιατών (2009)	54
5.0 Περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης	57
5.1 Πρόσβαση	57
5.2 Το Μνημείο του Λεωνίδα	61
5.3 Το Μνημείο των Θεσπιέων	67
5.4 Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών	70
5.5 Ο Λόφος του Κολωνού	72
5.6 Το Τείχος των Φωκέων	76
5.7 Το Αναψυκτήριο-πωλητήριο του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων	80
5.8 Υπάρχοντες χώροι στάθμευσης	83
6.0 Προτεινόμενες Επεμβάσεις	86
6.1 Γενικά	86
6.2 Τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων	90
6.3 Διάζωμα και διάβαση πεζών της Νέας Εθνικής Οδού	102
6.4 Διαδρομές προς Κολωνό, Τείχος Φωκέων και αναψυκτήριο ΤΑΠΑ	105
6.5 Διαμόρφωση χωμάτινης διαδρομής προς Τείχος Φωκέων	110
6.6 Η διαδρομή των επισκεπτών γύρω από το Τείχος των Φωκέων	116
6.7 Ρύθμιση κυκλοφορίας στο βόρειο τμήμα	117
6.8 Πινακίδες πληροφόρησης	119
6.9 Καθιστικά	120
7.0 Τεχνικές προδιαγραφές του πατημένου χώματος	122
7.1 Γενική περιγραφή των διαδρομών από πατημένο χώμα	122
7.2 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές του πατημένου χώματος και του χαλικιού	122
7.3 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές για τη διασφάλιση της ποιότητας του σκυροδέματος	123
7.4 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές για τη διασφάλιση ποιότητας του οπλισμού του σκυροδέματος	124

7.5 Τεχνική περιγραφή του τρόπου κατασκευής/διάστρωσης των δύο στρώσεων από υλικό 3A πάχους 10cm η κάθε μία και της μία στρώσης πατημένου χώματος πάχους 10cm	125
8.0 Συμπληρωματικές Μελέτες, Επεμβάσεις και Ενέργειες	127
8.1 Μελέτη Ηλεκτροφωτισμού – Περίφραξης από τη Δ/ση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Φθιώτιδας (εκπόνηση 2000, έγκριση από ΚΑΣ το 2002)	127
8.2 Φυτοτεχνική Μελέτη	129
8.3 Υπογειοποίηση των γραμμών υψηλής τάσης της ΔΕΗ	130
8.4 Έγκριση της κυκλοφοριακής επέμβασης του διαζώματος-στηθαίου, της διάβασης πεζών και του κόμβου	131
8.5 Απαλλοτριώσεις εκτάσεων περίξ του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου	133
8.6 Ενοποίηση των τριών ιστορικών θέσεων Θερμοπύλες – Αλαμάνια – Γοργοπόταμος και διαδρομή Ανοπαίας Ατραπού	134

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η περιοχή των Θερμοπυλών, περιλαμβάνει ένα από τα σημαντικότερα πεδία μάχης στην ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία, διάσπαρτα αρχαιολογικά κατάλοιπα και ιαματικές πηγές, σε ένα ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αλώβητο από τις σύγχρονες δραστηριότητες τοπίο. Για τους λόγους αυτούς χρήζει ιδιαίτερης μέριμνας, ανάδειξης και προστασίας, με την ένταξή της σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα μελέτης, το οποίο θα υλοποιηθεί σε βάθος χρόνου και θα προσδώσει στον τόπο την παγκόσμια ακτινοβολία που του αξίζει.

Εκτός από την ολοκληρωμένη διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου στο σύνολό του με τη μορφή ενός αρχαιολογικού πάρκου, άμεσης προτεραιότητας θεωρείται η ανάπλαση και ανάδειξη του πυρήνα του, ο οποίος βρίσκεται στο ύψος της μεσαίας κατά τον Ηρόδοτο «πύλης» ή μεσαίου στενού, της ευρύτερης δηλαδή περιοχής την οποία καταλαμβάνουν τα σύγχρονα μνημεία των Λακεδαιμονίων και των Θεσπιέων.

Αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα αυτή, τρεις φορείς, η ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (νυν Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας Ευρυτανίας), ο Δήμος Λαμίας και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας – Τμήμα Ανατολικής, συνυπέγραψαν το Μνημόνιο Συναντίληψης και Συνεργασίας στις 19 Ιουλίου 2013 με σκοπό την εκπόνηση μελέτης ανάπλασης – ανάδειξης του Αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών του Δήμου Λαμιέων Π.Ε. Φθιώτιδας. Με την υπ' αριθμ. 32/2015 Απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας – Τμήμα Ανατολικής Στερεάς (ΤΕΕ-ΤΑΣ), συγκροτήθηκε Ομάδα Εργασίας αποτελούμενη από τους μηχανικούς και μέλη του ΤΕΕ-ΤΑΣ κ.κ. Βασίλειο Ζούμπο (Πολιτικό Μηχανικό, ΑΜ ΤΕΕ: 97617) και Ιωάννη Νικολάου (Αρχιτέκτονα Μηχανικό, ΑΜ ΤΕΕ: 93161), στους οποίους ανατέθηκε η εκπόνηση της μελέτης ανάπλασης – ανάδειξης του Αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών, σε συνεργασία με τους λοιπούς εμπλεκόμενους, με βάση τα συμφωνηθέντα στο Μνημόνιο Συναντίληψης και Συνεργασίας.

Το Μνημόνιο αυτό έχει ως στόχους :

1.1. Την εκπόνηση μελέτης σκοπιμότητας ανάπλασης – ανάδειξης του πυρήνα του

αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών (μεσαίο στενό).

1.2. Την εκπόνηση προμελέτης ανάπλασης – ανάδειξης του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών (μεσαίο στενό) με ήπιες παρεμβάσεις, οι οποίες θα περιλαμβάνουν μικρής κλίμακας ανασκαφές – καθαρισμούς αρχιτεκτονικών λειψάνων στο λόφο του Κολωνού και το τείχος των Φωκέων, διαδρομές περιήγησης, χώρους στάσης – θέασης, ενημερωτικές πινακίδες, βελτιωτικές παρεμβάσεις στο χώρο των μνημείων Λακεδαιμονίων και Θεσπιέων και ηλεκτροφωτισμό, σύμφωνα με τις εγκεκριμένες προδιαγραφές εκπόνησης μελετών του Υπουργείου Πολιτισμού & Αθλητισμού.

Με τις ανωτέρω μελέτες θα εξασφαλίζεται:

α) η διατήρηση και προβολή του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών (μεσαίο στενό) μέσω ενός προγράμματος ολοκληρωμένης προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης των μνημείων του. Το πρόγραμμα αυτό εξισορροπεί την προστασία των πολιτιστικών πόρων και την ικανοποίηση των υφισταμένων και των μελλοντικών κοινωνικοοικονομικών αναγκών των χρηστών στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης.

β) η διατήρηση και η ανάδειξη της αυθεντικότητας των πολιτιστικών αξιών που ενσωματώνουν η ιστορία, η τέχνη, η αρχιτεκτονική και γενικότερα η πολιτιστική κληρονομιά του αρχαιολογικού χώρου Θερμοπυλών.

γ) η ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου ως προς τα μνημεία και το ιστορικό τοπίο.

δ) η επίλυση των λειτουργικών προβλημάτων του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (μεσαίο στενό), ώστε να αναβαθμισθεί και να αναπτυχθεί ο ιδιαίτερος ρόλος του ως πολιτιστικού και τουριστικού πόλου.

ε) η βελτίωση των υπηρεσιών στον τομέα του Πολιτισμού και του Πολιτιστικού Τουρισμού.

Κατά τη σύνταξη της παρούσας τεχνικής μελέτης ελήφθησαν υπόψη οι παρακάτω νομοθεσίες:

- Π.Δ. 99/1992, (ΦΕΚ 46/Α/24.3.1992) για τη μελέτη και εκτέλεση αρχαιολογικών εν γένει έργων.

- Ν. 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ΦΕΚ 153/Α/28.6.2002
- Διεθνείς Συμβάσεις, Διεθνείς Χάρτες και Συστάσεις για την Πολιτιστική Κληρονομιά:
  - Ν. 1126/1981 «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23ην Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως δια την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς», ΦΕΚ 32/Α/10.2.1981,
  - Ν. 2039/1992 «Κύρωση της σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης», ΦΕΚ 61/Α/13.4.1992,
  - Ν. 3378/2005 «Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (αναθεωρημένη)», ΦΕΚ 203/Α/19.8.2005,
  - Χάρτα της Βενετίας για τη συντήρηση και την αποκατάσταση Μνημείων και Τόπων (1964),
  - Χάρτα της Λωζάνης για την προστασία και τη διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς, κλπ.
  - Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975)
  - Διεθνής χάρτης για την προστασία των ιστορικών πόλεων (1987),
- Υ.Α. ΥΠ.ΠΟ.Τ./ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/12058/569/8.2.2007: «Έγκριση Προδιαγραφών για τη Σύνταξη Μελετών Ωρίμανσης».
- Ν. 4049/2012 «Αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα, του Ντόπινγκ, των προσυνηνομένων αγώνων και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 35, 23.2.2012)

Ο αρχαιολογικός χώρος των Θερμοπυλών συνιστά αυτοτελώς ένα σπουδαίο σε αρχαιολογική και ιστορική αξία μνημείο. Στόχος αυτής της μελέτης είναι η κατασκευή ήπιων παρεμβάσεων οι οποίες δεν θα αποσπούν την προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του χώρου και δεν θα προκαλούν οπτική όχληση στο φυσικό ανάγλυφο και στα ορατά σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, δηλαδή στο Λόφο του Κολωνού και το Τείχος των Φωκέων, αλλά θα τα αναδεικνύουν. Στόχος είναι με τη διαμόρφωση του προαύλειου χώρου των δύο σύγχρονων μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, να εξυπηρετηθούν οι επισκέπτες των μνημείων αυτών, αλλά συγχρόνως να μειωθεί η παρέμβαση τους στον αρχαιολογικό χώρο, καθώς στην παρούσα κατάσταση τα δύο αυτά σύγχρονα μνημεία δεσπόζουν στον χώρο.

Η παρούσα μελέτη «Βελτιωτικών Παρεμβάσεων Ήπιας Ανάπλασης-Ανάδειξης» του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών περιλαμβάνει τις εξής επί μέρους ενότητες: Θέση και θεσμικό καθεστώς, Βασικοί στόχοι της Μελέτης, Επισκόπηση της Μελέτης Παλαιογραφικής Ανακατασκευής του πεδίου της μάχης των αρχαίων Θερμοπυλών, Προτάσεις και εκπονηθείσες Μελέτες για τη διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (με χρονολογική σειρά), Περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, Προτεινόμενες επεμβάσεις, Τεχνικές προδιαγραφές του πατημένου χώματος, Συμπληρωματικές Μελέτες, Επεμβάσεις και Ενέργειες και Παραρτήματα: Βιβλιογραφία, Κατάλογος Εικόνων, Κατάλογος Σχεδίων, Προϋπολογισμός, Φωτογραφική Αποτύπωση, Σχετική Νομοθεσία. Η ιστορική και αρχαιολογική επισκόπηση και τεκμηρίωση περιλαμβάνεται σε ξεχωριστό τεύχος.

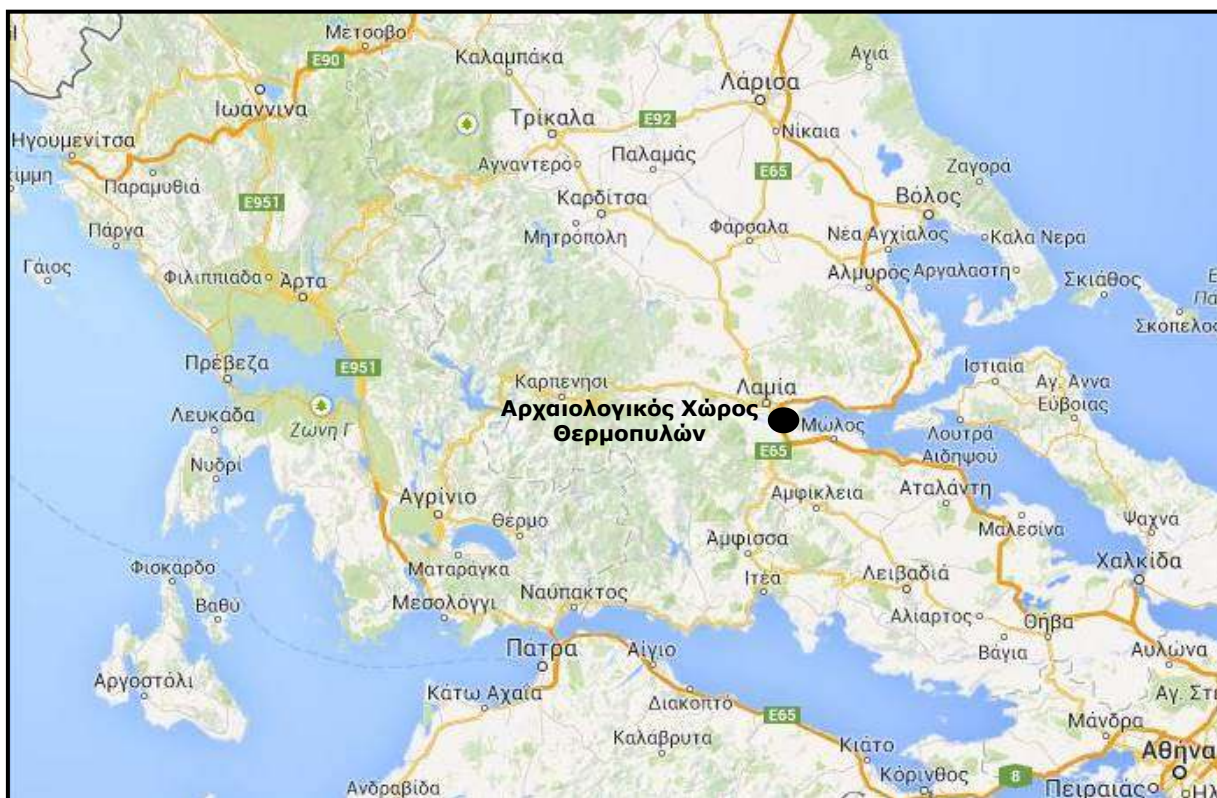
Για την εκπόνηση της μελέτης εργάστηκε η παρακάτω διεπιστημονική ομάδα: Ο Βασίλειος Ζούμπος, Πολιτικός Μηχανικός, ΒEng, MSc, MA, Μέλος ΤΕΕ-ΤΑΣ συνέγραψε εξ' ολοκλήρου το παρών τεύχος της Μελέτης. Ο Ιωάννης Νικολάου, Αρχιτέκτονας Μηχανικός ΑΠΘ, MSc, Μέλος ΤΕΕ-ΤΑΣ, σχεδίασε εξ' ολοκλήρου τα επισυναπτόμενα στην παρούσα Μελέτη σχέδια. Η τοπογραφική αποτύπωση του χώρου από τους μηχανικούς Β. Ζούμπο και Ι. Νικολάου, πραγματοποιήθηκε με τοπογραφικό μηχάνημα GPS διπλής συχνότητας παγκοσμίου συστήματος προσδιορισμού θέσεως, κατασκευής South S86(base) και S82(rover) χρονολογίας 2008. Για την αποτύπωση των συντεταγμένων των σημείων στο σύστημα ΕΓΣΑ '87, χρησιμοποιήθηκε το τριγωνομετρικό σημείο της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού που βρίσκεται στα νότια του οικισμού των Θερμοπυλών και έχει όνομα «ΤΣΟΥΚΑ», κωδικό αριθμό 355026, και συντεταγμένες στο ΕΓΣΑ '87 X:373506,550m, Y:4294848,471, και Z(υψόμετρο):79,156m .

Όλες οι βελτιωτικές παρεμβάσεις ήπιας ανάπλασης - ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών που περιγράφονται στο παρών τεύχος της Μελέτης και στα επισυναπτόμενα σχέδια, συναποφασίστηκαν από τους δύο παραπάνω αναφερόμενους μελετητές και τις κ.κ. Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Αρχαιολόγο, Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας Ευρυτανίας και Αφροδίτη Πολιτοπούλου, Αρχιτέκτονα Μηχανικό, Μέλος ΤΕΕ-ΤΑΣ και υπάλληλο του Δήμου Λαμίας,. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν περιορισμένα στοιχεία τοπογραφικής αποτύπωσης του κ. Κωνσταντίνου Διαμαντή, Τοπογράφου Μηχανικού Τ.Ε. και υπαλλήλου της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας Ευρυτανίας.

1.0 Θέση και θεσμικό καθεστώς

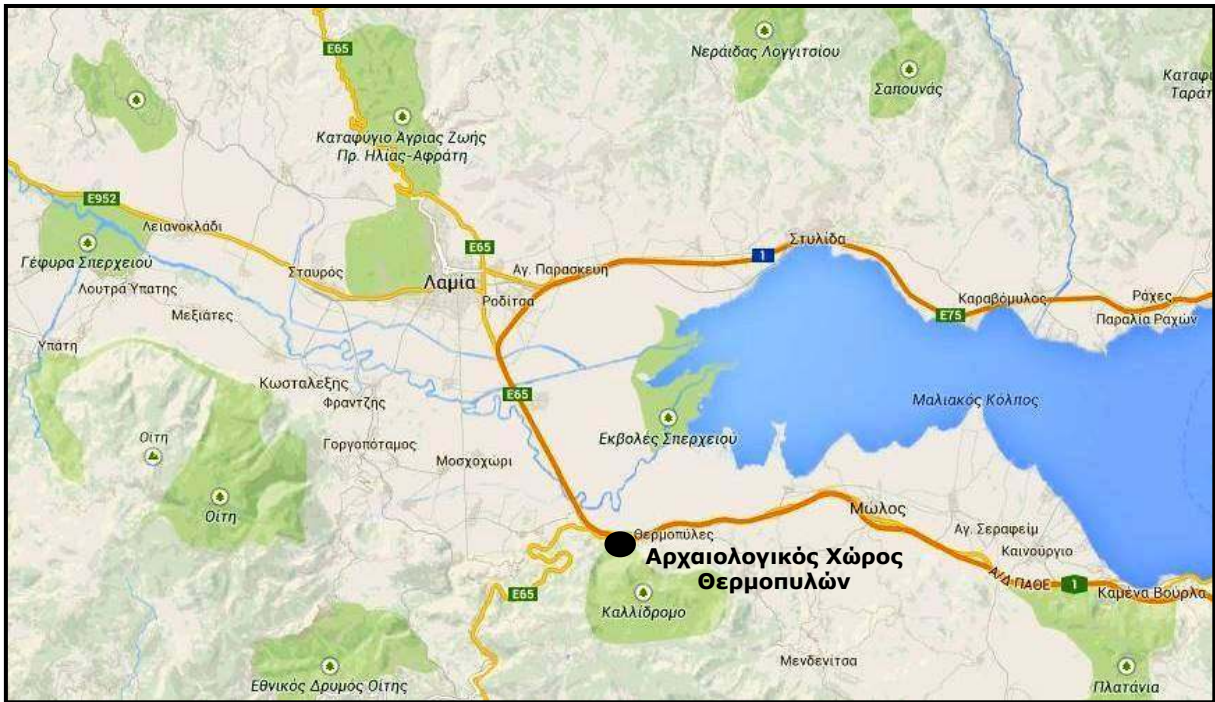
1.1. Γεωγραφική θέση

Ο αρχαιολογικός χώρος των Θερμοπυλών βρίσκεται στην Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, στους βόρειους πρόποδες του όρους Καλλιδρόμου με προσανατολισμό προς τον Μαλιακό κόλπο, από την ακτογραμμή του οποίου απέχει περ. 5km. Βρίσκεται 190km βόρεια της Αθήνας και 315km νότια της Θεσσαλονίκης, ενώ απέχει 18km από την πόλη της Λαμίας, πρωτεύουσας της Περιφερειακής Ενότητας Φθιώτιδας και έδρας της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Εικόνα 1 - Η γεωγραφική θέση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών στην ευρύτερη Κεντρική Ελλάδα, όπου φαίνεται και η θέση του σε σχέση με την Αθήνα, την Πάτρα, το Βόλο, τη Λάρισα και τα Ιωάννινα.

Η Τοπική Κοινότητα Θερμοπυλών, βρίσκεται 1km ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου ο οποίος θα αναδειχθεί με την παρούσα μελέτη, και ανήκει διοικητικά στον Καλλικρατικό Δήμο Λαμίας.

Εικόνα 2 - Η γεωγραφική θέση των Θερμοπυλών στην ανατολική Φθιώτιδα

1.2 Τοπογραφία και αρχαιολογικοί χώροι

Ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος των Θερμοπυλών περικλείεται μεταξύ των δύο στενών που αναφέρονται από τον Ηρόδοτο (VII 176, 198-239), του Δυτικού στο ύψος των θερμών λουτρών στη θέση “Ψωρονέρια” και του Ανατολικού, όπου βρισκόταν η κλασική πόλη των Αλφεινών και το λιμάνι της. Η απόσταση μεταξύ των δύο στενών είναι περ. 7km, ενώ αμέσως μετά το δυτικό στενό βρισκόταν η αρχαία Ανθήλη. Το μεσαίο στενό ή η μεσαία πύλη (όπου βρίσκεται και ο λόφος του Κολωνού), είναι η τοποθεσία όπου έλαβε χώρα η τελευταία φάση της περίφημης μάχης των Θερμοπυλών το 480π.Χ., παράλληλα με τη ναυμαχία του Αρτεμισίου, μεταξύ των Σπαρτιατών, των Θεσπιέων και των Θηβαίων από τη μία και των Περσών από την άλλη, κατά την δεύτερη περσική εισβολή στην Ελλάδα. Στα νοτιοδυτικά του Κολωνού, σε απόσταση 200 περίπου μέτρων από αυτόν, βρίσκεται το τείχος των Φωκέων, με κατεύθυνση Α-Δ, παράλληλη δηλαδή προς το πέρασμα των Θερμοπυλών. Το τείχος αυτό κατασκευάστηκε για την αντιμετώπιση της επιδρομής των Θεσσαλών τον 6^ο αι. π.Χ. και επισκευάστηκε πριν την περιώνυμη μάχη. Πίσω από το τείχος, στα ΝΑ αυτού, τοποθετείται το στρατόπεδο των Τριακοσίων Σπαρτιατών. Στον Κολωνό θα πρέπει να

είχε τοποθετηθεί ο λίθινος λένων προς τιμήν του Λεωνίδα και το πολυάνδριο των Τριακοσίων. Λόγω της στρατηγικής σημασίας των Στενών των Θερμοπυλών, εκτός από την μάχη του 480π.Χ., διεξήχθησαν εκεί πολλές άλλες μάχες. όπως η απόκρουση του Φιλίππου του Β΄ από τους Αθηναίους, η κατάληψη του περάσματος από τον στρατηγό των Αθηναίων Λεωσθένη, συγκρούσεις μεταξύ των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, κατάληψη από τους Γαλάτες του Βρέννου το 279 π.Χ., από τους Ρωμαίους το 191 π.Χ. και από τους Γότθους το 395 μ.Χ.

Εικόνα 3 – Το μεσαίο στενό ή μεσαία πύλη των Θερμοπυλών

Στις πλαγιές του Καλλιδρόμου, στη θέση "Καστράκι" περ. 2km νότια της «μεσαίας πύλης», βρίσκεται ελληνοιστική οχύρωση η οποία ταυτίζεται με την αρχαία Ροδουντία, ενώ στα υψώματα στα νότια των κλασικών Αλπηνών σώζεται σε καλή κατάσταση ο οχυρωματικός περίβολος της ακρόπολης των ελληνοιστικών Αλπηνών. Ακόμα ψηλότερα, πάνω στον ίδιο ορεινό όγκο, διέρχεται η Ανοπαία ατραπός, η οποία,

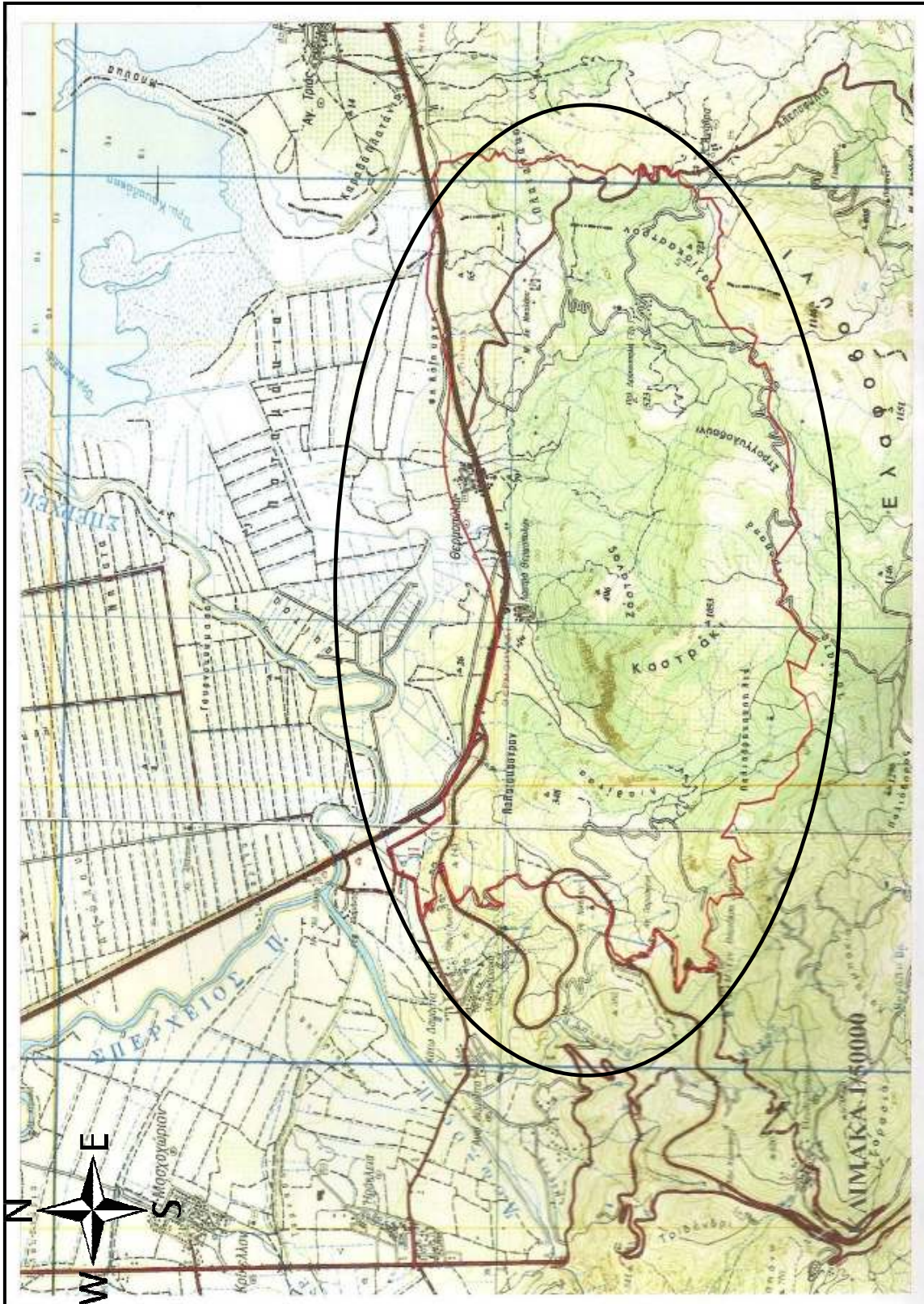
σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ξεκινούσε στα δυτικά του φαραγγιού του Ασωπού και κατέληγε στο στενότερο σημείο του περάσματος στα ανατολικά, στους Αλπηνούς. Αναλυτική ιστορική και αρχαιολογική τεκμηρίωση του χώρου των Θερμοπυλών παρέχεται από το τεύχος της μελέτης που συνοδεύει την παρούσα.

1.3 Αναοριοθέτηση του χώρου το 2011

Με την αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου ως ενιαίου ιστορικού τόπου και αρχαιολογικού χώρου με την υπ' αριθμ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/2860/255/11-1-2011 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 23/ΑΑΠ/22-02-2011) ρυθμίστηκε θεσμικά η προστασία του και τέθηκαν οι όροι μελλοντικής διαχείρισης και ανάπτυξής του, με την παράλληλη εξασφάλιση μελλοντικής αρχαιολογικής έρευνας σε μνημεία, οικισμούς ή αρχαίες πόλεις που δεν έχουν έως τώρα εντοπιστεί ή ερευνηθεί ανασκαφικά. Το εμβαδό του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου ανέρχεται σε 785.398m². Εντός των ορίων της αναοριοθέτησης συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω πέντε(5) επιμέρους αρχαιολογικοί χώροι για τους οποίους υπήρχαν παλαιότερες μεμονωμένες κηρύξεις:

1. Ο αρχαιολογικός χώρος στη θέση «Κολωνός» και το «Μνημείο του Λεωνίδα στο Δ. Θερμοπυλών, Ν. Φθιώτιδος (ΦΕΚ 732/Β/1983).
2. Ο αρχαιολογικός χώρος στο λόφο Καστράκι, στη θέση «Χαλκώματα», Δ. Θερμοπυλών, Ν. Φθιώτιδας (ΦΕΚ 468/Β/1997).
3. Ο αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Ανθήλης στη θέση «Καλύβια – Ζαστανόρεμα», Δ. Γοργοποτάμου, Ν. Φθιώτιδος (ΦΕΚ 389/Β/1963, ΦΕΚ 91/Β/1964 και ΦΕΚ 468/Β/1997).
4. Ο αρχαιολογικός χώρος Αλπηνών στο Δ. Θερμοπυλών, Ν. Φθιώτιδος (ΦΕΚ 389/Β/1963, ΦΕΚ 91/Β/1964 και ΦΕΚ 468/Β/1997).
5. Ο αρχαιολογικός χώρος στο λόφο «Παλιοκάστρου» Ανάβρας, Ν. Φθιώτιδας (ΦΕΚ 478/Β/1997).

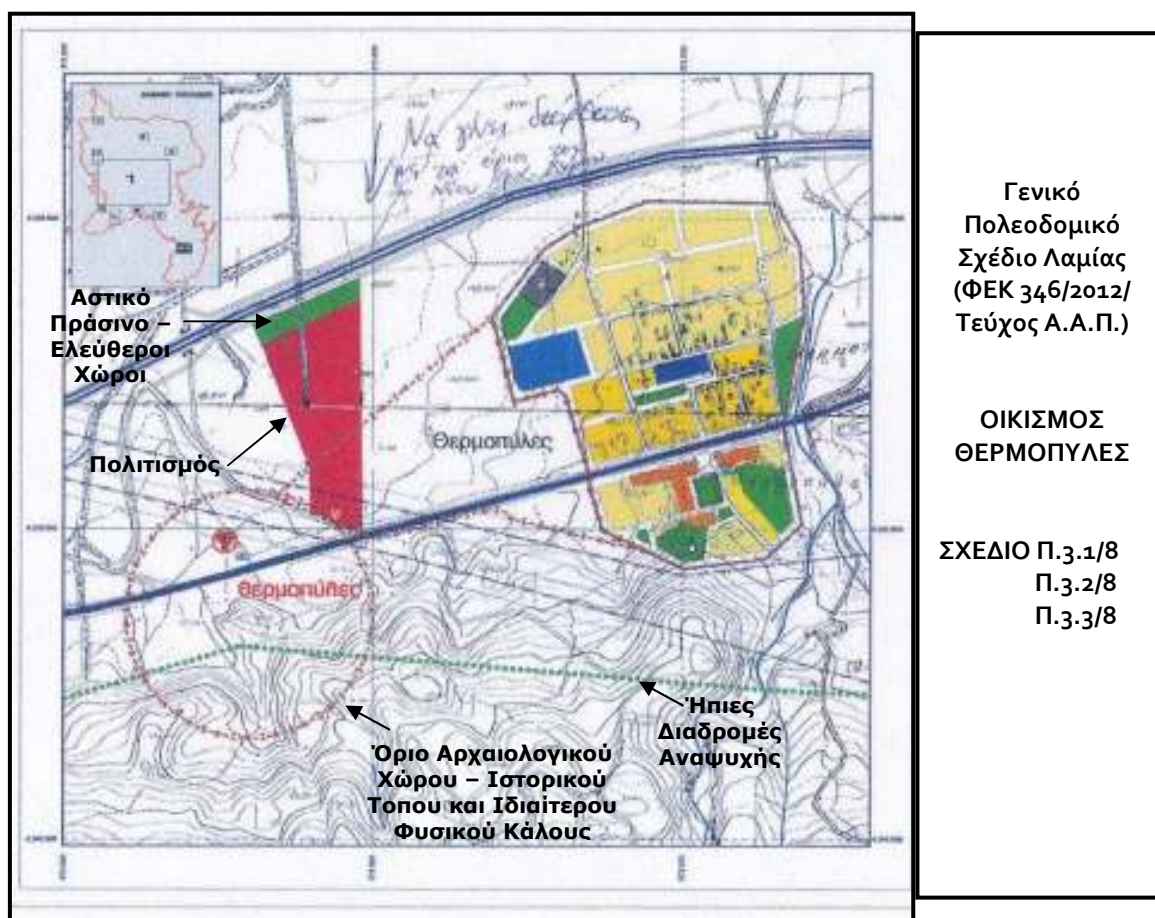
Η περιοχή που περιλαμβάνεται στην αναοριοθέτηση του 2011 για την ενιαία προστασία του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, περικλείεται από πολυγωνική γραμμή που ορίζεται συνολικά από τα σημεία 1, 2, 3, 4 ... 273, 274, 275 και 1, όπως φαίνεται στο συνημμένο φύλλο χάρτη Γ.Υ.Σ. (βλ. Εικόνα 3), αρχικής κλίμακας 1:5.000 που συνοδεύει το σχετικό ΦΕΚ και επισυνάπτεται σαν παράρτημα στην παρούσα μελέτη.

Εικόνα 4 - Αναριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (κόκκινη γραμμή) (ΦΕΚ 23/ 22-02-2011 Τεύχος Α.Α.Π.)

1.4 Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας (2012, 2014)

Το νέο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας δημοσιεύθηκε το 2012 στο ΦΕΚ 346/2012/Τεύχος Α.Α.Π., ενώ κάποιες διορθώσεις δημοσιεύθηκαν το 2014 στο ΦΕΚ 200/2014/ Τεύχος Α.Α.Π. Στο Σχέδιο Π.3.1/8, Π.3.2/8, Π.3.3/8 του Γ.Π.Σ. του Δήμου Λαμίας (2012), τμήμα του οποίου φαίνεται στην Εικόνα 5 παρακάτω, ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (η μεσαία πύλη) και η έκταση στα ανατολικά του, που μεσολαβεί μέχρι το όριο του οικισμού των Θερμοπυλών, καθώς και ο οριοθετημένος οικισμός των Θερμοπυλών, οριοθετούνται ως «Όριο Αρχαιολογικού Χώρου – Ιστορικού Τοπου και Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους». Σε μια τραπεζιόσχημη έκταση βόρεια του χώρου αυτού, που έχει σημειωθεί με κόκκινο χρώμα, έχει αποδοθεί η χρήση γης «Πολιτισμός», προφανώς για περαιτέρω πολιτισμική ανάπτυξη της εν λόγω περιοχής.

Εικόνα 5 - Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας (ΦΕΚ 346/2012/ Τεύχος Α.Α.Π.)

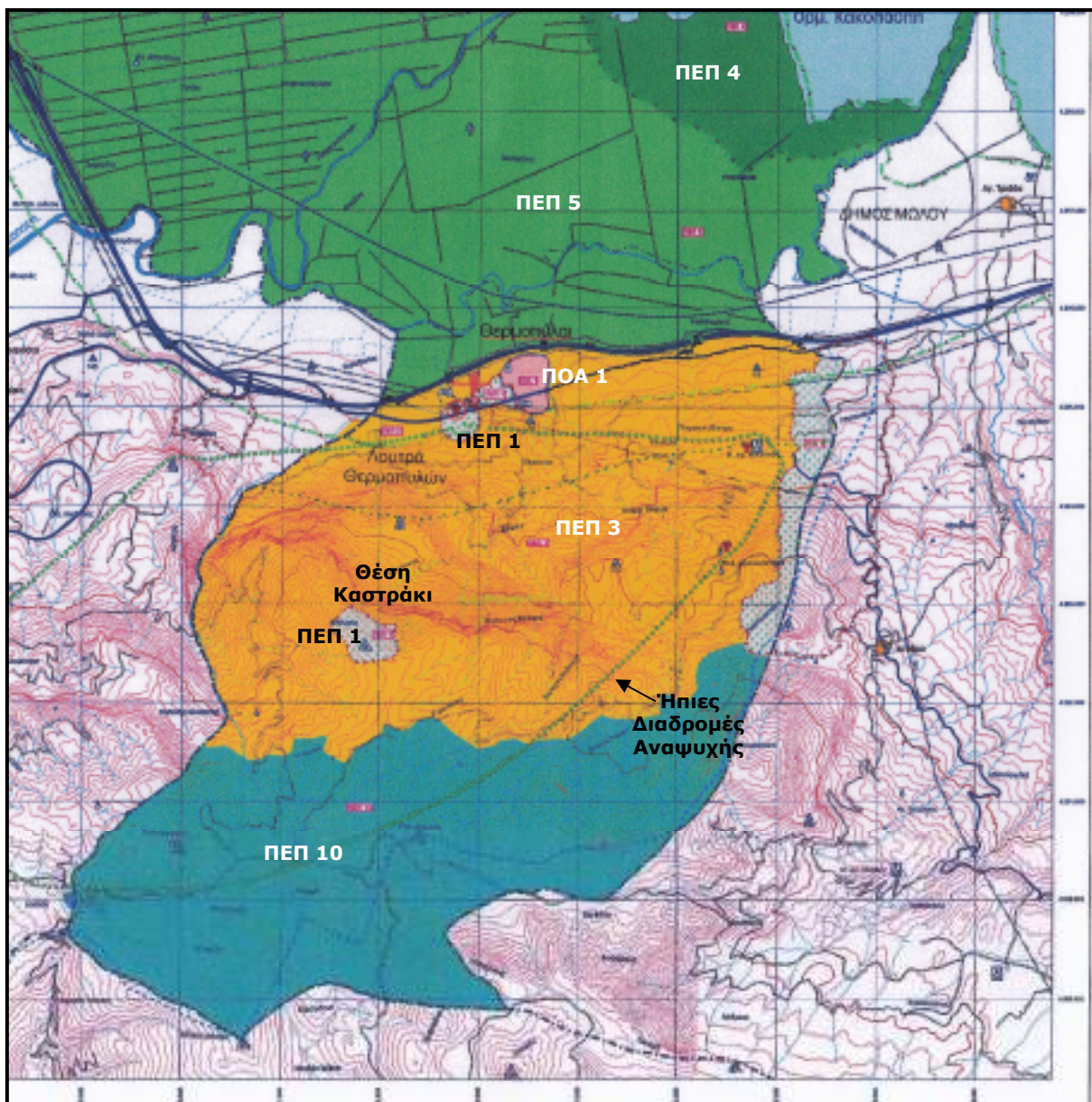
Βορείως και σε επαφή με αυτή την τραπεζιόσχημη έκταση, μια έκταση παραλληλόγραμμου σχήματος που στα βόρειά της συνορεύει με το νέο αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ, και φαίνεται στην Εικόνα 5 με πράσινο χρώμα, έχει χαρακτηριστεί ως «Αστικό Πράσινο – Ελεύθεροι Χώροι».

Σύμφωνα με τη μελέτη του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου του Δήμου Λαμίας (ΦΕΚ 346/2012/Τεύχος Α.Α.Π. και ΦΕΚ 200/2014/ Τεύχος Α.Α.Π.) και σύμφωνα με το Σχέδιο Π.2.β (έκδοσης 2014), τμήμα του οποίου παρατήθεται στην Εικόνα 6 παρακάτω, ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (η μεσαία πύλη) και η έκταση στα ανατολικά του, που μεσολαβεί μέχρι το όριο του οικισμού των Θερμοπυλών, καθώς και η Θέση «Καστράκι» που βρίσκεται περ. 2 χλμ. νοτιώς του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου, έχουν χαρακτηριστεί ως «Περιοχή Ειδικής Προστασίας 1 (ΠΕΠ 1): Αρχαιολογικοί Χώροι και Τόποι».

Η ευρύτερη περιοχή των Θερμοπυλών έχει χαρακτηριστεί ως «Περιοχή Ειδικής Προστασίας 3 (ΠΕΠ 3) Αρχαιολογικό – Τουριστικό Πάρκο Θερμοπυλών» και τα όριά της φαίνονται επίσης στην Εικόνα 6 παρακάτω με κίτρινο χρώμα. Νότια της έκτασης που έχει χαρακτηριστεί ως «Αρχαιολογικό – Τουριστικό Πάρκο Θερμοπυλών» εκτείνεται το όρος Καλλίδρομο και όπως είναι φυσικό μια μεγάλη έκταση έχει χαρακτηριστεί ως Περιοχή Ειδικής Προστασίας 10 (ΠΕΠ 10): Ζώνη Όρους Καλλιδρόμου.

Η έκταση βόρεια του αρχαιολογικού χώρου και συγκεκριμένα, η έκταση βόρεια του νέου αυτοκινητόδρομου ΠΑΘΕ, σημαίνεται με χρώμα πράσινο ανοιχτό, και έχει χαρακτηριστεί από το Γ.Π.Σ. ως Περιοχή Ειδικής Προστασίας 5 (ΠΕΠ 5): Περιοχές Ν. 1650 Β' Natura. Βορείως αυτής της περιοχής, κοντά στην ακτογραμμή, ο χαρακτηρισμός αλλάζει σε Περιοχή Ειδικής Προστασίας 4 (ΠΕΠ 4): Περιοχές Ν. 1650 Α' Natura, η οποία σημειώνεται πάνω στον χάρτη με χρώμα βαθύ πράσινο.

Τέλος, μια ζώνη νότια του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου, που οριοθετείται από μια γραμμή με μικρούς πράσινους κύκλους, και περιλαμβάνει τμήματα των ζωνών ΠΕΠ3 και ΠΕΠ 10, έχει σημειωθεί ως ζώνη «Ήπιων διαδρομών αναψυχής».

Εικόνα 6 - Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας (ΦΕΚ 200/2014/ Τεύχος Α.Α.Π.)

ΣΧΕΔΙΟ Π.2.β

Περιοχή Ειδικής Προστασίας 1 (ΠΕΠ 1): Αρχαιολογικοί Χώροι και Τόποι

Περιοχή Ειδικής Προστασίας 3 (ΠΕΠ 3): Αρχαιολογικό-Τουριστικό Πάρκο Θερμοπυλών

Περιοχή Ειδικής Προστασίας 4 (ΠΕΠ 4): Περιοχές Ν. 1650 Α' Natura

Περιοχή Ειδικής Προστασίας 5 (ΠΕΠ 5): Περιοχές Ν. 1650 Β' Natura

Περιοχή Ειδικής Προστασίας 10 (ΠΕΠ 10): Ζώνη Όρους Καλλιδρόμου

Περιοχή Οικιστικής Ανάπτυξης 1 (ΠΟΑ 1): Περιοχές πολεοδομημένες εντός ΓΠΣ Ν.1337/83 ή εντός ορίων οικισμού

2.ο. Βασικοί στόχοι της Μελέτης

Ο αρχαιολογικός χώρος των Θερμοπυλών συνιστά αυτοτελώς ένα σπουδαίο σε αρχαιολογική και ιστορική αξία μνημείο. Στόχος αυτής της μελέτης είναι η κατασκευή ήπιων παρεμβάσεων οι οποίες δεν θα αποσπούν την προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του χώρου και δεν θα προκαλούν οπτική όχληση στο φυσικό ανάγλυφο και στα ορατά σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, δηλαδή στο Λόφο του Κολωνού και το Τείχος των Φωκέων, αλλά θα τα αναδεικνύουν. Στόχος είναι με τη διαμόρφωση του προάυλιου χώρου των δύο σύγχρονων μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, να εξυπηρετηθούν οι επισκέπτες των μνημείων αυτών, αλλά συγχρόνως να μειωθεί η παρέμβαση τους στον αρχαιολογικό χώρο, καθώς στην παρούσα κατάσταση τα δύο αυτά σύγχρονα μνημεία δεσπόζουν στον χώρο.

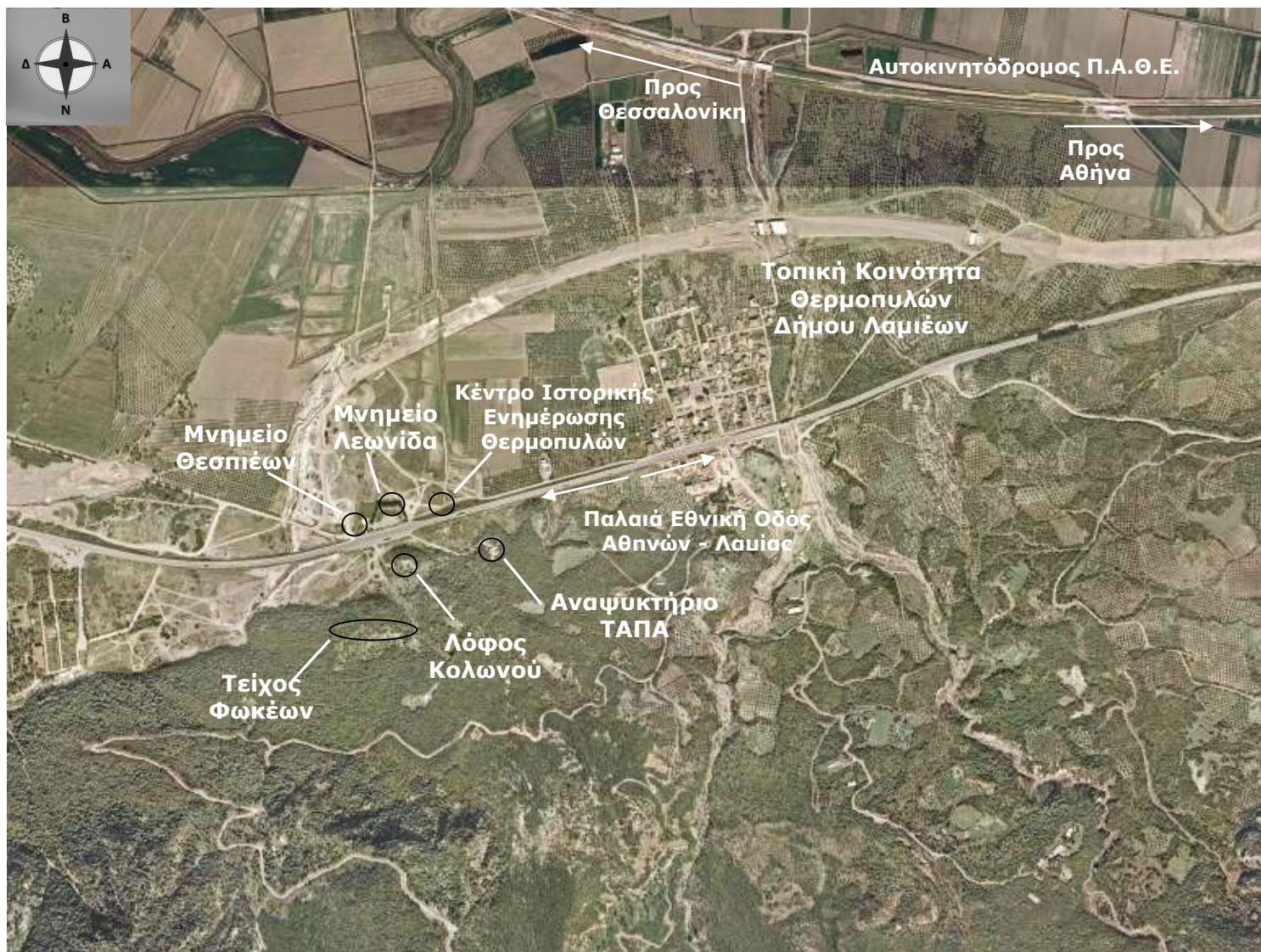
Με τις προτεινόμενες βελτιωτικές παρεμβάσεις ήπιας ανάπλασης-ανάδειξης επιδιώκεται να συνδεθούν τα σημεία ενδιαφέροντος του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών με μια ενιαία διαδρομή, ώστε να καταστούν εύκολα επισκέψιμα από το κοινό και να αναδειχθεί η ιστορική και αρχαιολογική τους σπουδαιότητα.

Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται η ενοποίηση σε μια ενιαία διαδρομή των σύγχρονων μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, των ορατών αρχαιοτήτων στο τείχος των Φωκέων και στο λόφο του Κολωνού, του νεόδμητου Κέντρου Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.), και του υφιστάμενου αναψυκτηρίου-πωλητηρίου του ΤΑΠΑ, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση περ. 200m ανατολικά του Κολωνού.

Οι ήπιες παρεμβάσεις θα περιλαμβάνουν επίσης αποψιλώσεις, καθαρισμούς και διευθέτηση μέρους της βλάστησης που εμποδίζει την ανάδειξη του χώρου και των αρχαιοτήτων, την κατασκευή διαδρομών περιήγησης, χώρων στάσης – θέασης με καθιστικά, την τοποθέτηση πληροφοριακών πινακίδων και τις βελτιωτικές παρεμβάσεις – ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου των αγαλμάτων των Λακεδαιμονίων και των Θεσπιέων.

Με τις επεμβάσεις αυτές και μέσω των πληροφοριών που θα παρέχονται στους επισκέπτες κατά μήκος της ενιαίας αρχαιολογικής διαδρομής, θα καθίσταται αντιληπτή η ιστορική και αρχαιολογική αξία του χώρου των Θερμοπυλών, σε συνδυασμό και με τις πληροφορίες που ήδη παρέχονται από το νεόδμητο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.) του Δήμου Λαμιέων, το οποίο βρίσκεται πλησίον του Μνημείου του Λεωνίδα και λειτουργεί από το 2010.

Οι επεμβάσεις αυτές φιλοδοξούν να καταστήσουν άνετη και ασφαλή την περιήγηση των επισκεπτών στο χώρο και να ενισχύσουν την εποπτικότητα και διδακτικότητα των μνημείων, με γνώμονα το σεβασμό στο φυσικό τοπίο της περιοχής και μεγάλη προσοχή ώστε να μην προκληθεί οπτική όχληση στα ορατά σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Εικόνα 8 - Ορθοφωτογραφία της Γ.Υ.Σ. χρονολογίας 2008

Εικόνα 9 – Ο πυρήνας του Αρχαιολογικού Χώρου των Θερμοπυλών γύρω από το άγαλμα του Λεωνίδα, όπως φαίνεται από το τείχος των Φωκέων.

3.0 Επισκόπηση της Μελέτης Παλαιογραφικής Ανακατασκευής του πεδίου της μάχης των αρχαίων Θερμοπυλών (2010)

3.1 Γενικά

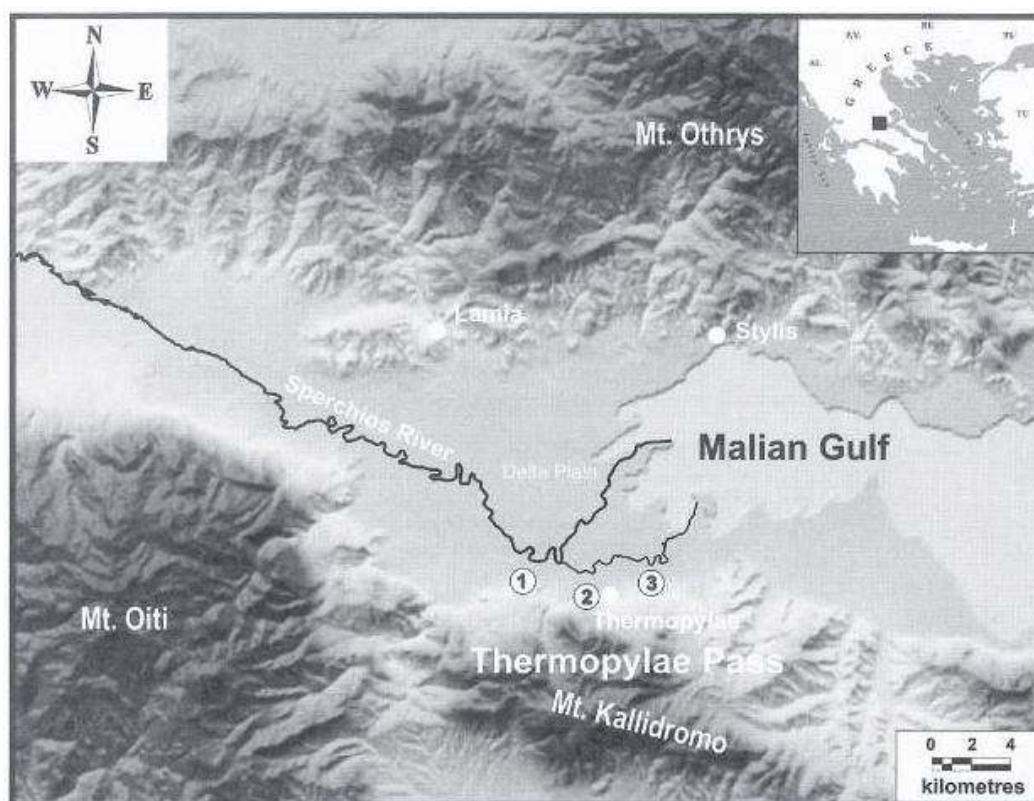
Ο χώρος των Θερμοπυλών είναι ένα από τα πιο σημαντικά πεδία μάχης στην ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία και πολλοί επιστήμονες που ερευνούν το έδαφος, έχουν προσπαθήσει να περιγράψουν την γεωμορφολογία και την παλαιογεωγραφία του. Το 2010 πραγματοποιήθηκε από διεπιστημονική ομάδα που αποτελείτο από τους Κων/νο Βουβλίδη, Γεώργιο Συρίδη, Κοσμά Παυλόπουλο, Σοφία Πεχλιβανίδου, Παναγιώτη Τσούρλο και Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, παλαιογραφική ανακατασκευή του πεδίου της μάχης των αρχαίων Θερμοπυλών.

Ο κ. Βουβαλίδης εργάζεται στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στη Σχολή Γεολογίας, στο Τμήμα Φυσικής και Περιβαλλοντικής Γεωγραφίας. Ο κ. Συρίδης εργάζεται στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στη Σχολή Γεολογίας, στο Τμήμα Γεωλογίας. Η κ. Πεχλιβανίδου εργάζεται στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο Τμήμα της Γεωγραφίας. Ο κ. Τσούρλος εργάζεται στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στη Σχολή Γεολογίας, στο Τμήμα Γεωφυσικής. Η κ. Παπακωνσταντίνου είναι Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας - Ευρυτανίας.

3.2 Γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής των Θερμοπυλών

Το πέρασμα των Θερμοπυλών, σύμφωνα με τους ιστορικούς, ήταν μια πολύ στενή λωρίδα γης μεταξύ της απότομης πλαγιάς του όρους Καλλιδρόμου και της θάλασσας του Μαλιακού κόλπου. Στο στενό πέρασμα των Θερμοπυλών υπήρχαν τρεις «πύλες», ένας όρος ο οποίος αναφέρεται στο κάθε ένα από τα στενά, όπου χαμηλοί βράχοι του παρακείμενου όρους προεξείχαν πολύ κοντά στη θάλασσα. Η μεσαία Πύλη (το πεδίο της μάχης), που είναι και η θέση στην οποία προτείνεται να γίνει η ήπια ανάπλαση-ανάδειξη που περιγράφεται στην παρούσα μελέτη, ήταν περίπου 20m πλατύτερο από τα άλλα.

Η σημερινή μορφολογία της περιοχής είναι πολύ διαφορετική από αυτή των αρχαίων χρόνων. Το έδαφος στους πρόποδες έχει διαμορφωθεί και συνεχίζει να διαμορφώνεται από τη δράση της ζώνης του ρήγματος του Σπερχειού και της ζώνης του ρήγματος Καλλιδρόμου-Αταλάντης στα νότια, ενώ η ταχεία συσσώρευση ιζημάτων στο Δέλτα του Σπερχειού προς τα δυτικά και η επακόλουθη προδιαβάθμιση (διαμόρφωση) της ακτογραμμής του Μαλιακού κόλπου στα ανατολικά, ως απάντηση στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας στην Ολόκαινη περίοδο, έχουν αλλάξει δραστικά την παραλιακή μορφολογία του στενού των Θερμοπυλών τα τελευταία 2.500 χρόνια.

Εικόνα 10 (Βουβαλίδης et al., 2010) – Η τοποθεσία του στενού των Θερμοπυλών στο χαμηλότερο τμήμα της κοιλάδας του Σπερχειού. 1. Η «Δυτική Πύλη» του περάσματος. 2. Η «Μεσαία Πύλη» (το πεδίο της μάχης) του περάσματος. 3. Η «Ανατολική Πύλη» του περάσματος (Μελάμπυγος βράχος). Το σκιασμένο ανάγλυφο δημιουργήθηκε από υψομετρικά δεδομένα SRTM.

Οι ιστορικοί θεωρούν το πέρασμα κατά μήκος των Θερμοπυλών ως την πιο λογική και σχετικά εύκολη διαδρομή για το στρατό του Ξέρξη, επειδή είχε την πρόθεση να μένει σε επαφή με τον στόλο του, αποφεύγοντας δύσκολα περάσματα στην ενδοχώρα. Η περιγραφή της ακριβούς τοποθεσίας και της κατάστασης στην οποία

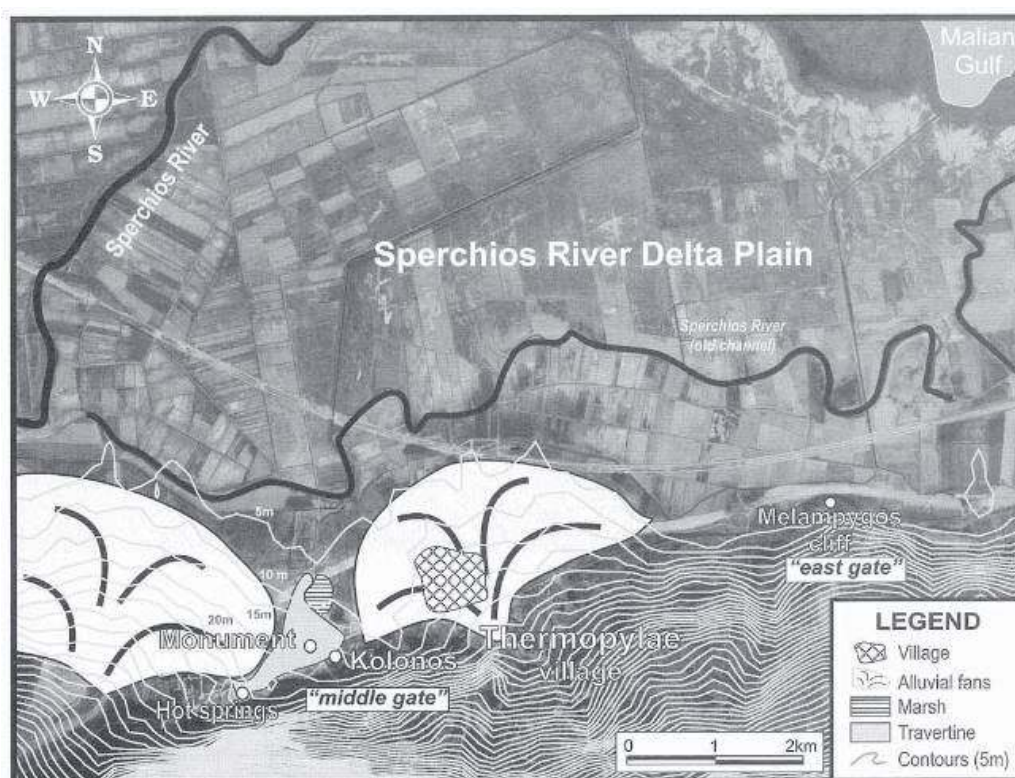
βρίσκονταν το πεδίο της μάχης, γράφτηκε από τον Ηρόδοτο σχεδόν μισό αιώνα ή και περισσότερο από τη μάχη. Άρα, η γεωμορφολογία, το πλάτος και άλλες πτυχές της γεωγραφίας του περάσματος βρίσκονται υπό αναθεώρηση. Ο κύριος σκοπός της διεπιστημονικής εργασίας που πραγματοποιήθηκε το 2010, ήταν να επιχειρηθεί η παλαιογραφική ανακατασκευή του περάσματος και του πεδίου της μάχης των αρχαίων Θερμοπυλών, ώστε να έρθουν στο φως νέες πληροφορίες βασισμένες σε νέα γεωμορφολογικά, παλαιοντολογικά και χρονοστρατογραφικά δεδομένα.

3.3 Γεωμορφολογία της περιοχής

Σήμερα, το πέρασμα των Θερμοπυλών δεν είναι πια ένα στενό πέρασμα μεταξύ της ξηράς και της θάλασσας. Η διαδικασία εναπόθεσης φερτού υλικού από τον Σπερχειό ποταμό έχει γεμίσει ένα σημαντικό κομμάτι της λεκάνης με προσχωσιγενή ιζήματα, με αποτέλεσμα την επιμήκυνση του Δέλτα και τον μετασχηματισμό του στενού περάσματος σε μια όχθη ανάμεσα στους πρόποδες του ορεινού εδάφους και της προσχωσιγενούς πεδιάδας. Η απόσταση μεταξύ του αρχαίου πεδίου της μάχης και της τωρινής ακτογραμμής είναι περ. 5km, ενώ τα απόλυτα υψόμετρα στην πεδιάδα του Δέλτα κοντά στις Θερμοπύλες κυμαίνονται μεταξύ 2,0m – 1,5m πάνω από τη στάθμη της θάλασσας. Επίσης, η μορφολογία του αρχαίου περάσματος άλλαξε δραστικά λόγω των μεταφερόμενων υλικών από μικρούς χείμαρρους που σχημάτισαν προσχωσιγενής ακτινωτούς σχηματισμούς κατά μήκος της άκρης του όρου Καλλίδρομου και της πεδιάδας του Σπερχειού. Τέλος, η εναπόθεση φερτών υλικών στην περιοχή των θερμών πηγών ευθύνεται για τη σημερινή μορφολογία (+9m πάνω από τη στάθμη της θάλασσας) του πεδίου της μάχης κοντά στον Λόφο του Κολωνού.

Η περιοχή του περάσματος των Θερμοπυλών που μελετήθηκε, βρίσκεται προς τα δυτικά της «μεσαίας πύλης» του πεδίου της μάχης και εκτείνεται ανατολικά προς την «ανατολική πύλη». Η γεωμορφολογική έρευνα που πραγματοποιήθηκε έδειξε ότι η σημερινή μορφολογία της περιοχής που εξετάστηκε δεν είναι η ίδια κατά μήκος του περάσματος. Αυτό το γεγονός οδήγησε τους μελετητές να διαφοροποιήσουν την έρευνα σε δυο ανεξάρτητα τμήματα: το ανατολικό και το δυτικό. Το δυτικό τμήμα, συμπεριλαμβανομένης της «μεσαίας Πύλης», έχει διαμορφωθεί στις δύο πλευρές από τον

ακτινωτό προσχωσιγενή σχηματισμό, ενώ στο κέντρο έχει διαμορφωθεί από τις εναποθέσεις φερτών υλικών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να σχηματίζουν μια επικλινή επιφάνεια στην άκρη του πεδίου. Το ανατολικό τμήμα του περάσματος διατηρεί ακόμα τη μορφολογία ενός στενού περάσματος λόγω της απουσίας προσχωσιγενών ακτινωτών σχηματισμών στην «ανατολική πύλη». Ένας μικρός βραχώδης κρημνός που ονομάζεται Μελάμπυγος, είναι το κύριο μορφολογικό χαρακτηριστικό του ανατολικού τμήματος του περάσματος. Σήμερα, ο βράχος αυτός βρίσκεται σε επαφή με τα ελώδη πλευρικά ιζήματα της λεκάνης, όπως αυτά προσδιορίστηκαν από τις ερευνητικές γεωτρήσεις.

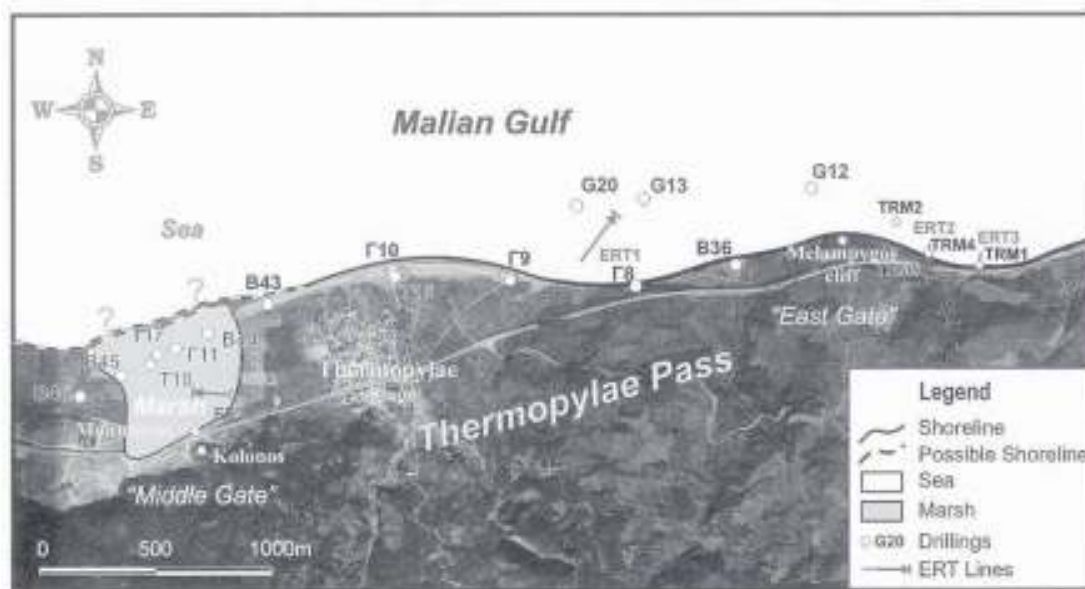
Εικόνα 11 (Βουβαλίδης et al., 2010) – Η σημερινή μορφολογία του περάσματος των Θερμοπυλών όπως έχει σχηματιστεί από τις προσχωσιγενής εναποθέσεις ακτινωτού σχήματος και την προδιαβάθμιση της πεδιάδας του Δέλτα του Σπερχειού. Μια δορυφορική αεροφωτογραφία από το Google Earth χρησιμοποιήθηκε στην εικόνα αυτή.

3.4 Αποτελέσματα της έρευνας

Στην εν λόγω έρευνα αναπαραστάθηκε η μορφολογία και η παλαιογεωγραφία ενός τμήματος του περάσματος των Θερμοπυλών ανάμεσα στη «μεσαία πύλη» και στην «ανατολική πύλη». Επιπροσθέτως, έγινε μια απόπειρα να ανακατασκευαστεί η παλαιογεωγραφία του πεδίου της μάχης των Θερμοπυλών. Για αυτήν την

αναπαράσταση, χρησιμοποιήθηκαν στρατογραφικά, ιζηματολογικά και παλαιοντολογικά δεδομένα που προήλθαν από 20 γεωτρήσεις με βάθη μεταξύ 5m και 35m Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα υποστηρίχθηκαν από γεωηλεκτρικές τομές μέχρι βάθους 40μ.

Η έρευνα έδειξε ότι η μορφολογία στη «μεσαία πύλη» του περάσματος και στο πεδίο της μάχης έχει αλλάξει σημαντικά από το 480π.Χ. Βόρεια του Λόφου του Κολωνού, το ανώτατο ύψος των ακτινωτού σχήματος εναποθέσεων φερτών υλικών είναι πάνω από 10m πάνω από τη στάθμη της θάλασσας. Βασισμένο στα χρονολογημένα με Άνθρακα 14 δείγματα, τα οποία συμπίπτουν με την προτεινόμενη καμπύλη της επιφάνειας της θάλασσας για το βόρειο Αιγαίο (Θερμαϊκός κόλπος), υποδηλώνεται ότι οι μεταβολές των εναποθέσεων φερτώ υλικών με τα γκριζο-πράσινα ελώδη ιζήματα χρονολογούνται πριν το 480π.Χ. Η χωρική κατανομή των γεωτρήσεων σε συνδυασμό με τα στρατογραφικά δεδομένα υποδεικνύει ότι το πλάτος του έλους πρέπει να ήταν μεγαλύτερο από 300m.

Εικόνα 12 (Βουβαλίδης et al., 2010) – Η διαδρομή της αρχαίας ακτογραμμής κατά μήκος του περάσματος των Θερμοπυλών, ανάμεσα στην «μεσαία» και την «ανατολική πύλη», την εποχή των Ελληνο-Περσικών πολέμων γύρω στο 480π.Χ. Μια δορυφορική φωτογραφία χρησιμοποιήθηκε ως φόντο, για τον προσδιορισμό της θέσης της ακτογραμμής με τη σημερινή φυσιογραφία.

Στα ανατολικά του πεδίου της μάχης των Θερμοπυλών υπάρχει ένα προσχωσιγενές ακτινωτός σχηματισμός, στον οποίο ο σύγχρονος οικισμός των Θερμοπυλών έχει χτιστεί. Σύμφωνα με τα στρατογραφικά δεδομένα των γεωτρήσεων

βάθους, αυτός ο προσχωσιγενής ακτινωτός σχηματισμός υπήρχε το 480π.Χ. αλλά η έκτασή του ήταν μικρότερη. Τα αποτελέσματα της ηλεκτρικής τομογραφίας έδειξαν ότι η ταχεία επέκταση πραγματοποιήθηκε όταν στην παράκτια ζώνη των νότιων παρυφών του Μαλιακού κόλπου μεταφέρθηκε λασπώδες έδαφος, λόγω της επιμήκυνσης του Δέλτα του Σπερχειού ποταμού.

Η μορφολογία του ανατολικού τμήματος του περάσματος παρέμεινε ανεπηρέαστη από τη διαδικασία διάβρωσης και εναπόθεσης των χειμάρρων. Το κύριο μορφολογικό χαρακτηριστικό είναι ο βράχος του Μελάμπυγου. Τα ελώδη ιζήματα στην κορυφή και τα ρηχά θαλάσσια ιζήματα στα κατώτερα στρώματα, είναι σε επαφή με τους βράχους, υποδεικνύοντας την πολύ στενή παράκτια ζώνη που θεωρείτε πέρασμα.

Τα αποτελέσματα αυτής της γεωαρχαιολογικής έρευνας έδειξαν ότι η «μεσαία Πύλη» στο πέρασμα των Θερμοπυλών δεν ήταν ένα στενό πέρασμα ανάμεσα στο βουνό και τη θάλασσα. Ανάμεσα στα δύο υπήρχε ένα έλος γλυκού νερού στο οποίο κατέληγαν μεγάλες ποσότητες ζεστού νερού από τις θερμές πηγές. Τα χρονοστρατογραφικά δεδομένα και τα δεδομένα που πάρθηκαν από το επίπεδο της θάλασσας επιβεβαιώνουν την ύπαρξή του, όταν η μάχη έλαβε χώρα το 480π.Χ. Οι υψηλοί ρυθμοί συσσώρευσης των εναποθέσεων φερτών υλικών στο έλος, δημιούργησε στρώματα με συνολικό πάχος περίπου 13μ. στα τελευταία 2.500 χρόνια. Σήμερα, το πεδίο της μάχης είναι ένας μικρός λόφος με υψόμετρο 10μ., που εκτείνεται δίπλα σε μικρά ρέματα με συνεχής εναποθέσεις φερτών υλικών.

Τα γεωμορφολογικά και παλαιογεωγραφικά αποτελέσματα αυτής της έρευνας συμφωνούν με την περιγραφή του πεδίου της μάχης των Θερμοπυλών από τον Ηρόδοτο, στο βιβλίο του Πολύμνια, ο οποίος αναφέρει το πιο στενό σημείο της περιοχής των Θερμοπυλών, πιο στενό και από το στενότερο σημείο πλάτους πενήντα ποδιών βρίσκεται *«λίγο πιο πάνω και λίγο πιο κάτω από τις Θερμοπύλες...»* και συνεχίζει αναφέροντας ότι *«Δυτικά των Θερμοπυλών υψώνεται ένα απόκρημνος λόφος, αδύνατον να τον αναρριχηθείς, ο οποίος ανεβαίνει τον ορεινό όγκο της Οίτης, ενώ στα ανατολικά, ο δρόμος είναι κλειστός από τη θάλασσα και τα έλη...»*. Όλες οι προηγούμενες αρχαιολογικές και ιστορικές έρευνες που αφορούσαν το πέρασμα των Θερμοπυλών, δεν έρχονταν σε συμφωνία με την παραπάνω περιγραφή του Ηροδότου, ότι ο δρόμος προς τα ανατολικά των Θερμοπυλών

περιορίζονταν από τη θάλασσα και τα έλη. Πολλοί επιστήμονες που προσπάθησαν να εξηγήσουν αυτή την περιγραφή του Ηρόδοτου (καθώς και άλλοι αρχαίοι ιστορικοί που ασχολήθηκαν με τη μάχη των Θερμοπυλών), ισχυρίστηκαν ότι την έγραψε σχεδόν μισό αιώνα ή και περισσότερο, μετά τη μάχη του 480π.Χ., και άρα η περιγραφή της γεωμορφολογίας και της παλαιογεωγραφίας του περάσματος ήταν παντελώς λανθασμένη. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας υποστηρίζουν την άποψη ότι η περιγραφή του Ηροδότου ήταν ακριβής. Η μόνη παρανόηση είναι στην κλίμακα της περιγραφής.

Ο Ηρόδοτος περιγράφει με ακρίβεια την περιοχή γύρω από το πεδίο της μάχης, δηλαδή τη «μεσαία Πύλη» (μεγάλη κλίμακα), και όχι τη σχέση του με την πεδιάδα του Δέλτα του Σπερχειού ποταμού (μικρή κλίμακα). Επίσης, ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι τους αρχαίους χρόνους είχαν πραγματοποιηθεί εργασίες που είχαν αυξήσει τη ροή των υδάτων μπροστά από την πύλη. Αυτή η παροχή νερού ευθύνεται για την εναπόθεση στρωμάτων φερτού υλικού με πάχος μεγαλύτερο των 10m, από την εποχή της μάχης. Αυτό το πάχος των στρωμάτων φερτού υλικού καθώς και ο ανυψωμένος υδροφόρος ορίζοντας, καθιστούν την αρχαιολογική ανασκαφή του πεδίου της μάχης αδύνατη, με τα σημερινά μέσα.

4.0 Προτάσεις και εκπονηθείσες Μελέτες για τη διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (με χρονολογική σειρά)

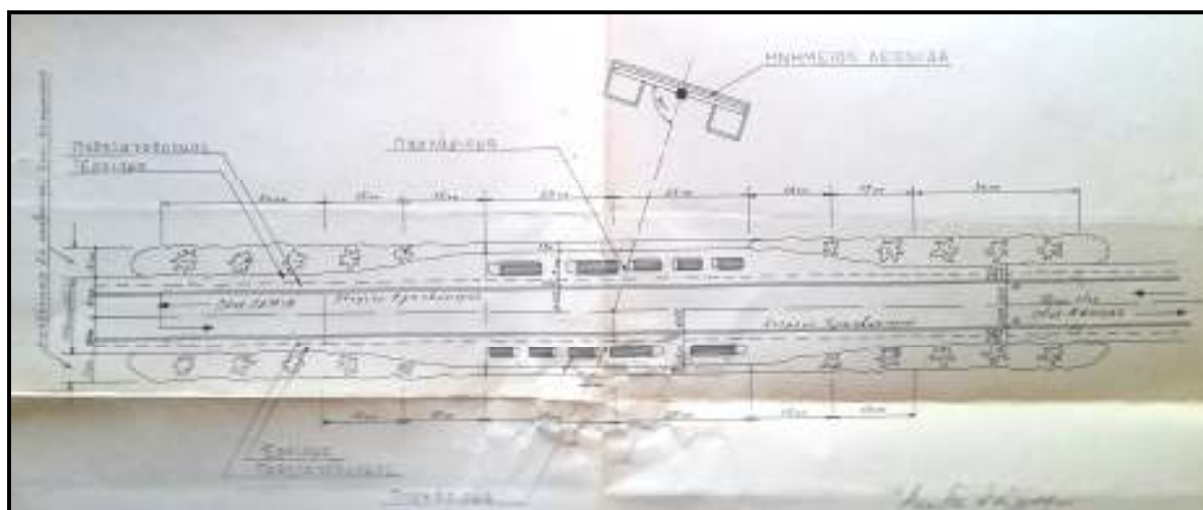
4.1 Πρόταση για ανάδειξη του χώρου από IB' Αρχαιολογική Περιφέρεια (1962)

Το 1962, η IB' Αρχαιολογική Περιφέρεια με έδρα το Βόλο και ο Έφορος Αρχαιοτήτων κ. Θεοχάρης, υπέβαλε προς το Τμήμα Αρχαιολογικών Χώρων και το Τμήμα Μελετών της Διεύθυνσης Αναστήλωσης τεχνική αναφορά και έκθεση στην οποία περιγράφονταν η κατάσταση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και προτείνονταν τα εξής μέτρα, για τη διαμόρφωση και ανάδειξη του χώρου:

1. Κήρυξη της περιοχής ως εθνικού άλσους ή δρυμού.
2. Ανέγερση φυλακείου και αποχωρητηρίων και περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου.
3. Κατασκευή κρήνης και βελτίωση της ύδρευσης του χώρου.
4. Επισκευή του υπάρχοντος τουριστικού περιπτέρου.
5. Εκπόνηση Σχεδίου Πόλης του χωριού των Θερμοπυλών από την Υπηρεσία Οικισμού.
6. Εργασίες αποχωμάτωσης και συντήρησης του «Τείχους των Φωκέων», διάνοιξη ατραπών, τοποθέτηση μαρμάρινων πινακίδων και εν γένει διαμόρφωση.
7. Εκπόνηση τοπογραφικού σχεδίου του χώρου υπό κλίμακα 1:2000, ώστε σε αυτό να γίνουν ειδικές μελέτες οριστικής διαμόρφωσης.
8. Τροποποίηση του σχεδίου διαμόρφωσης του χώρου γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα, αποφεύγοντας τη δημιουργία χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων προς την πλευρά του αρχαιολογικού χώρου.

Η IB' Αρχαιολογική Περιφέρεια επανήλθε το 1964 στο ίδιο θέμα και επισήμανε εκ νέου τις προτάσεις αυτές στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης. Το Αρχαιολογικό Συμβούλιο ενέκρινε τη διαμόρφωση του μνημείου του Λεωνίδα, σύμφωνα με το σχεδιάγραμμα του αρχιτέκτονα Κ. Βαφέα.

Το 1962 η Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων εκπόνησε Σχέδιο «Διαμόρφωσις Χώρου Παρκαρίσματος παρά το Μνημείον Λεωνίδα Θερμοπυλών», το οποίο η Υπηρεσία Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως της Προεδρίας της Κυβέρνησης απέστειλε στην Θ' Αρχαιολογική Περιφέρεια και τον έφορό της κ. Θεοχάρη.

Εικόνα 13 – Σχέδιο «Διαμόρφωσις Χώρου Παρκαρίσματος παρά το Μνημείο Λεωνίδα Θερμοπυλών» χρονολογίας 1962, το οποίο εκπόνησε η Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων.

4.2 Ενέργειες για απαλλοτριώσεις (1963, 1966)

Το 1963 το Τμήμα Απαλλοτριώσεων της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων της Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως της Προεδρίας της Κυβέρνησης, έκανε ενέργειες για την αναγκαστική απαλλοτρίωση ή απευθείας αγορά για αρχαιολογικούς σκοπούς και υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου, αγρού κείμενου παρά το τείχος των Φωκίων, ιδιοκτησίας Ευάγγελου Ιωάννη Μόσχου, κάτοικου Θερμοπυλών. Για το λόγο αυτό αιτήθηκε προς τη Νομαρχία Φθιώτιδας την κατάρτιση πλήρους κτηματολογικού διαγράμματος με πίνακα ιδιοκτητών.

Το 1966, ο ιδιώτης κ. Δημήτριος Ν. Μανώλης, κάτοικος λουτρών Θερμοπυλών, ισχυρίστηκε σε αίτησή του ότι είναι κάτοχος του χώρου στον οποίο είχε ήδη ανεγερθεί το Μνημείο του Λεωνίδα. Μετά από έρευνα που πραγματοποίησε η Θ' Εφορεία

Αρχαιοτήτων με έδρα τη Θήβα, η ίδια αποφάνθηκε με έγγραφό της ότι η διεκδίκηση της κυριότητας της εν λόγω περιοχής από τον κ. Μανώλη είναι αβάσιμη.

4.3 Ειδική Μελέτη Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων (1965)

Το 1965, εκπονήθηκε Ειδική Μελέτη Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων Αρχαιολογικού Χώρου Θερμοπυλών από την Υπηρεσία Δασοτεχνικών Έργων Ανατολικής Στερεάς (Υ.Δ.Ε.Α.Σ.) με έδρα τη Λαμία, της Γενικής Διεύθυνσης Δασών και Ορεινής Υδρονομίας του Υπουργείου Γεωργίας. Σκοπός της Μελέτης αυτής ήταν να εξωραΐσει τον αρχαιολογικό χώρο με την υλοποίηση τεχνικών, φυτοκομικών και προστατευτικών έργων.

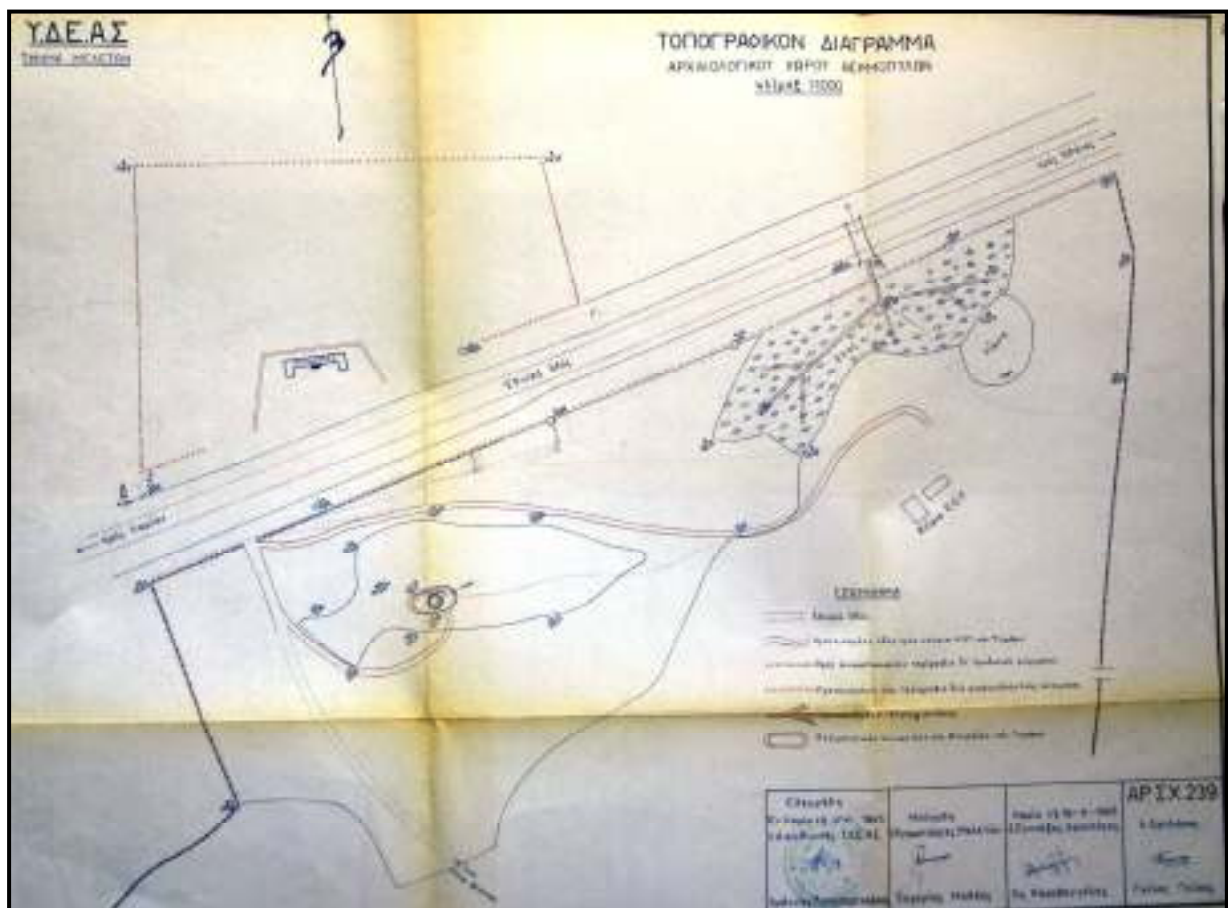
Έργα που είχαν εκτελεστεί μέχρι το 1965:

- Το 1951 περιφράχθηκε από το Δασαρχείο Λαμίας με ακιδωτό σύρμα τμήμα δάσους εκτάσεως 600 περίπου στρεμμάτων περίξ του τύμβου και εκτεινόμενον νότια της εθνικής οδού μέχρι τη θέση Ζάτσανος.
- Το 1959-1960 αλλά και τα έτη που ακολούθησαν, έγιναν αραιωτικές εργασίες και καθαρισμοί στο περιφραγμένο από το 1951 δασικό τμήμα από το Δασαρχείο Λαμίας, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος πυρκαγιάς από την πυκνή βλάστηση που είχε αναπτυχθεί. Οι αραιώσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν συνολικά σε έκταση 310 στρεμμάτων και οι καθαρισμοί σε έκταση 300 στρεμμάτων.
- Την ίδια εποχή διανοίχτηκαν τρεις (3) αντιπυρικές λωρίδες στην έκταση άνωθεν των υπαρχόντων λουτρών των Θερμοπυλών.

Έργα που προτείνονται στην εν λόγω μελέτη της ΥΔΕΑΣ, χρονολογίας 1965:

- Ανακατασκευή των περιφράξεων του 1951.
- Κατασκευή αποχευτικών έργων όπως στραγγιστήρια, αποχευτικά δίκτυα, καθαρισμός βλάστησης και δεντροφύτευση κατάλληλων δασικών φυτών.
- Κατασκευή τοίχου αντιστήριξης περίξ του Μνημείου του Λεωνίδα συνολικού μήκους 100m.

- Διαμόρφωση του χώρου πέριξ του τύμβου με την κατασκευή μικρού περιφερειακού τοίχου αντιστήριξης.
- Χαλικόστρωση του χώρου πέριξ του Μνημείου του Λεωνίδα.
- Κατασκευή οδού προς τα κτίρια του Ε.Ο.Τ.
- Τοποθέτηση φωτεινών πινακίδων.
- Φυτοκομικές εργασίες κυρίως στο βόρειο και περιορισμένα στο νότιο τμήμα του χώρου.
- Προστατευτικά μέτρα της ήδη υπάρχουσας βλάστησης όπως αραιώσεις, καθαρισμοί και δημιουργία αντιπυρικών λωρίδων.

Εικόνα 14 – Σχέδιο της Υπηρεσίας Δασοτεχνικών Έργων Ανατολικής Στερεάς (Υ.Δ.Ε.Α.Σ.) χρονολογίας 1965, ως μέρος της Ειδικής Μελέτης Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων Αρχαιολογικού Χώρου Θερμοπυλών.

Εικόνα 16 – Τοπογραφικό Διάγραμμα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών χρονολογίας 1963, που εκπόνησε η Τοπογραφική Υπηρεσία του Υπουργείου Συγκοινωνιών.

4.4 Πρόταση μεταφοράς του επιγράμματος Σιμωνίδη (1975)

Το 1975, ο κ. Η. Τσιώκρης απέστειλε επιστολή στο Πολιτικό Γραφείο του Πρωθυπουργού στο οποίο ζητούσε την τουριστική αξιοποίηση του χώρου όπου βρίσκεται το επίγραμμα του Σιμωνίδη («ω ξειν αγγέλειν λακεδαιμονίοις ότι τήδε κείμεθα τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι»), δηλαδή την αξιοποίηση του λόφου του Κολωνού, και τη μεταφορά του επιγράμματος δίπλα στο Μνημείο του Λεωνίδα και μπροστά στην τότε εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας. Μετά από σχετική αλληλογραφία μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών, το Τμήμα Μουσείων της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών απεφάνθη ότι δεν κρίνεται σκόπιμη η μεταφορά του ιστορικού επιγράμματος του Σιμωνίδη δίπλα στο Μνημείο του Λεωνίδα, διότι η τοποθέτησή του στο λόφο του Κολωνού, όπου πιστεύετε ότι έγινε η τελευταία σύγκρουση μεταξύ Ελλήνων και Περσών, έγινε συνειδητά, ώστε να αναδειχθεί η θέση αυτή και να γίνει επισκέψιμη από τους τουρίστες, ενώ η μεταφορά του δίπλα στο Μνημείο του Λεωνίδα θα είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση των επισκεπτών από τον πραγματικό χώρο του ιστορικού γεγονότος, δηλαδή το λόφο του Κολωνού.

4.5 Προσπάθεια διαμόρφωσης του χώρου γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα (1976)

Το 1976, η Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων Λαμίας απέστειλε προς το Τμήμα Αρχαιολογικών Χώρων της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών έγγραφο, στο οποίο ζητείται η διαμόρφωση του χώρου γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα αλλά και η εκ νέου περίφραξη του χώρου απέναντι από το εν λόγω Μνημείο (δηλαδή μπροστά στο λόφο του Κολωνού) επειδή αυτός, λόγω των φθορών που έχει υποστεί η παλαιά περίφραξη, έχει μεταβληθεί σε χώρο στάθμευσης διερχόμενων αυτοκινήτων.

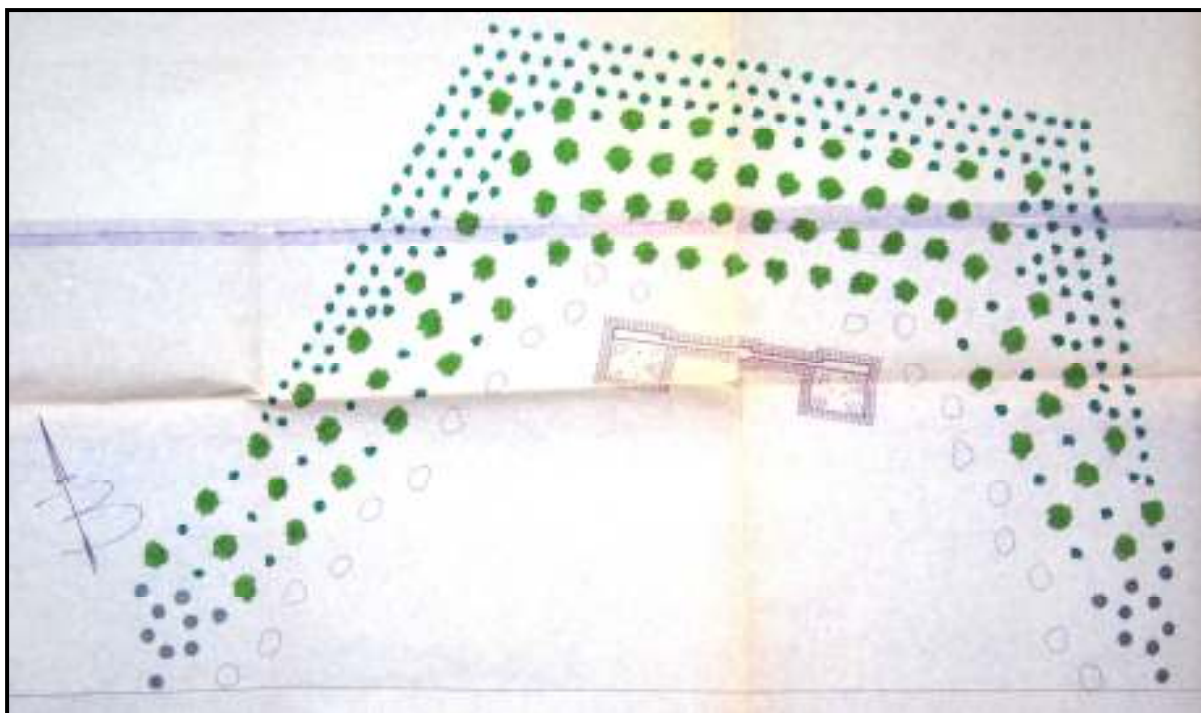
Σημειώνεται ότι το Μνημείο του Λεωνίδα βρίσκεται σε επαφή με την εθνική οδό Αθηνών – Θεσσαλονίκης, γεγονός που επιτρέπει καταρχάς τη θέαση του Μνημείου από τους διερχόμενους ταξιδιώτες. Όμως, το γεγονός ότι ο προ του Μνημείου ευρύς επίπεδος

χώρος είναι άμεσα προσπελάσιμος από την εθνική οδό, οδηγεί τα αυτοκίνητα να σταθμεύουν εμπρός από το Μνημείο παρ' όλο που υπάρχουν άνετοι χώροι στάθμευσης εκατέρωθεν του Μνημείου, γεγονός που αλλοιώνει τη φυσιογνωμία του και ρυπαίνει τον χώρο. Προτείνεται να κατασκευαστεί χαμηλό κιγκλίδωμα μπροστά στο Μνημείο του Λεωνίδα για να οδηγούνται τα οχήματα στους χώρους στάθμευσης που υπάρχουν εκατέρωθεν του Μνημείου.

Επίσης, γίνεται αναφορά στην επίστρωση του προ του Μνημείου επίπεδου χώρου, ο οποίος είναι διαστρωμένος «με ψιλό γαρμπίλι», το οποίο δεν τονίζει, αντίθετα αλλοιώνει, τη φυσιογνωμία του χώρου.

4.6 Δεντροφύτευση του χώρου γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα (1978)

Το 1978, έγιναν ενέργειες από την Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων Λαμίας για την φύτευση κυπαρισσιών και ακακιών στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών και συγκεκριμένα γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα, βάσει διαταγής του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών.

Εικόνα 17 – Σχέδιο χρονολογίας 1977 όπου φαίνεται η πρόταση διαμόρφωσης – φύτευσης των κυπαρισσιών περίξ του Μνημείου του Λεωνίδα.

Η φύτευση 300 κυπαρισσιών, προς τιμήν των 300 Λακαϊδεμονίων που έπεσαν στην μάχη του 480π.Χ., πραγματοποιήθηκε γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα τον Μάιο του 1978, με την υλοποίηση απόφασης της Υπηρεσίας Αναστήλωσης της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών.

4.7 Πρόταση για απομάκρυνση στύλων ΔΕΗ (1978)

Το 1978, η Υπηρεσία Αναστήλωσης της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, έκανε ενέργειες για την απομάκρυνση των δύο υψηλόκορμων στύλων της ΔΕΗ που βρίσκονται πίσω από το Μνημείο του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, με την αιτιολογία ότι πέραν της αισθητικής ζημιάς που προκαλούν στο Μνημείο, επίκειται και η δεντροφύτευση και διαμόρφωση του χώρου γύρω από αυτόν. Οι ενέργειες αυτές δεν ευοδόθηκαν.

4.8 Επιχωμάτωση λατομείου (1979)

Ο λόφος του Κολωνού χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν ως λατομείο. Συγκεκριμένα, στη βόρεια πλευρά του λόφου, που ήταν άμεσα ορατή από την εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας, πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες αποχλωματώσεις-εκβραχισμοί, για την προμήθεια και εμπορία του υλικού από το οποίο αποτελείτο ο λόφος.

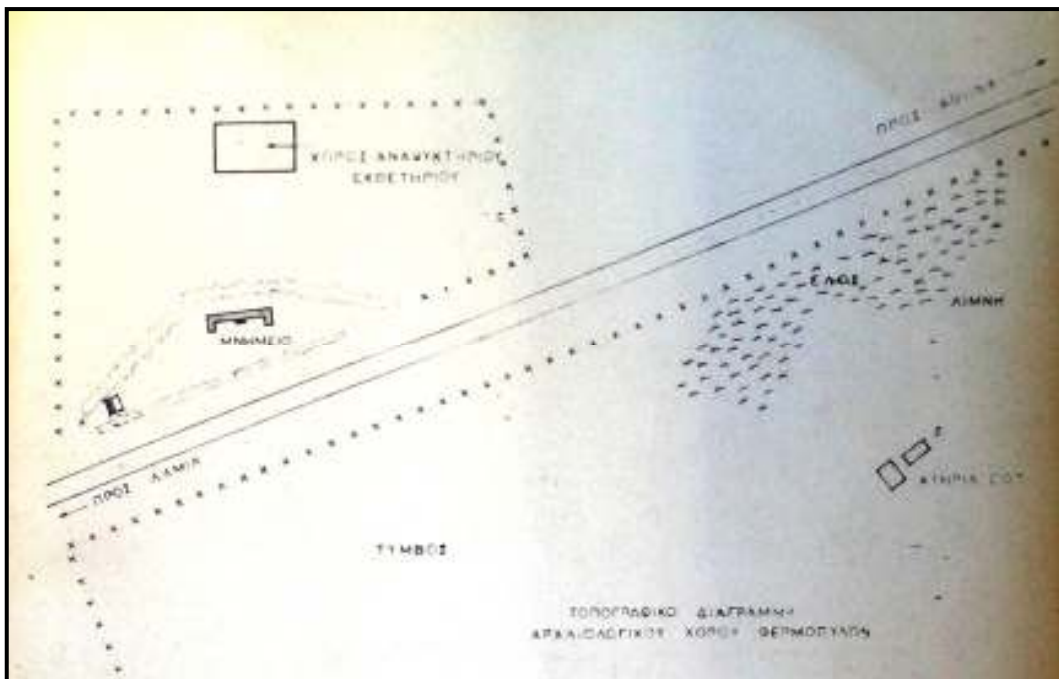
Μετά την εγκατάλειψή του, έπειτα από ενέργειες της ΙΔ' ΕΠΚΑ, το Τοπικό Συμβούλιο Μνημείων Αττικής και Νήσων πήρε το 1979 την απόφαση να επιτρέψει την επιχωμάτωση του παλαιού λατομείου και την αποκατάσταση του λόφου του Κολωνού στην αρχική του μορφή. Έπειτα, το Τμήμα Αρχαιολογικών Χώρων και Φυσικών Τοπίων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, αποφάσισε να αποκαταστήσει το τμήμα του λόφου το οποίο είχε καταστραφεί από την αφαίρεση υλικού κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του λατομείου. Για το λόγο αυτό προέβει στην επιχωμάτωσή του με φερτό υλικό και στη δημιουργία τεχνητού πρανούς, ώστε να αποκατασταθεί η φυσική καμπυλότητα της βόρειας πλευράς του λόφου. Το πρανές που δημιουργήθηκε, φυτεύτηκε με φυτά όπως πουρνάρια, σχίνα, αγριελιές, σπάρτα και

θυμάρια, τα οποία αποτελούσαν την φυσική πανίδα του υπόλοιπου τμήματος του λόφου του Κολωνού, που δεν είχε καταστραφεί από τη λειτουργία του λατομείου.

4.9 Αναψυκτήριο – πωλητήριο ΤΑΠΑ (1950 – 1987)

Το αναψυκτήριο-πωλητήριο κατασκευάστηκε από τον Ε.Ο.Τ. στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Πρόκειται για δύο ισόγειους, λιθόκτιστους οικίσκους τους οποίους παραχώρησε το 1981 στη ΙΔ' ΕΠΚΑ χωρίς αντάλλαγμα για αόριστο χρονικό διάστημα για την εξυπηρέτηση αναγκών σε στεγασμένους χώρους (αποθήκη, φυλάκειο, γραφείο). Οι δύο οικίσκοι έχουν ανεγερθεί στις υπώρειες του όρους Καλλιδρόμου σε πυκνόφυτη πλαγιά με αυξημένη υγρασία και συνδέονται με την παλαιά ΝΕΟ Λαμίας-Αθηνών με δρόμο πρόσβασης μήκους 280m από σκυρόδεμα που συμπληρώνεται με στενή λωρίδα από λιθόκτιστο καλντερίμι στη δεξιά του πλευρά. Λόγω της πυκνής βλάστησης της πλαγιάς πάνω στην οποία είναι κτισμένοι οι δύο οικίσκοι, αλλά και του ανάγλυφου του εδάφους, δεν είναι ορατοί από τον σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ. Το 1982 τα κτίσματα αυτά επισκευάστηκαν δραστικά με δαπάνες του ΥΠΠΟ για να λειτουργήσουν ως αρχαιολογική αποθήκη και φυλάκειο. Στο χώρο της αποθήκης τοποθετήθηκαν ομοίωμα του γεωγραφικού ανάγλυφου της περιοχής των «Στενών» και αναπαραστάσεις της περίφημης μάχης. Το 1987 πραγματοποιήθηκαν επανειλημμένες επισκευές και κατασκευάστηκαν τοίχοι αντιστήριξης. Ουδέποτε αποθηκεύτηκαν εκεί αρχαιότητες λόγω έλλειψης φυλακτικού προσωπικού. Κατά συνέπεια, το φυλάκειο με το γραφείο και τα κοινόχρηστα αποχωρητήρια περιέπεσαν σε αχρηστία.

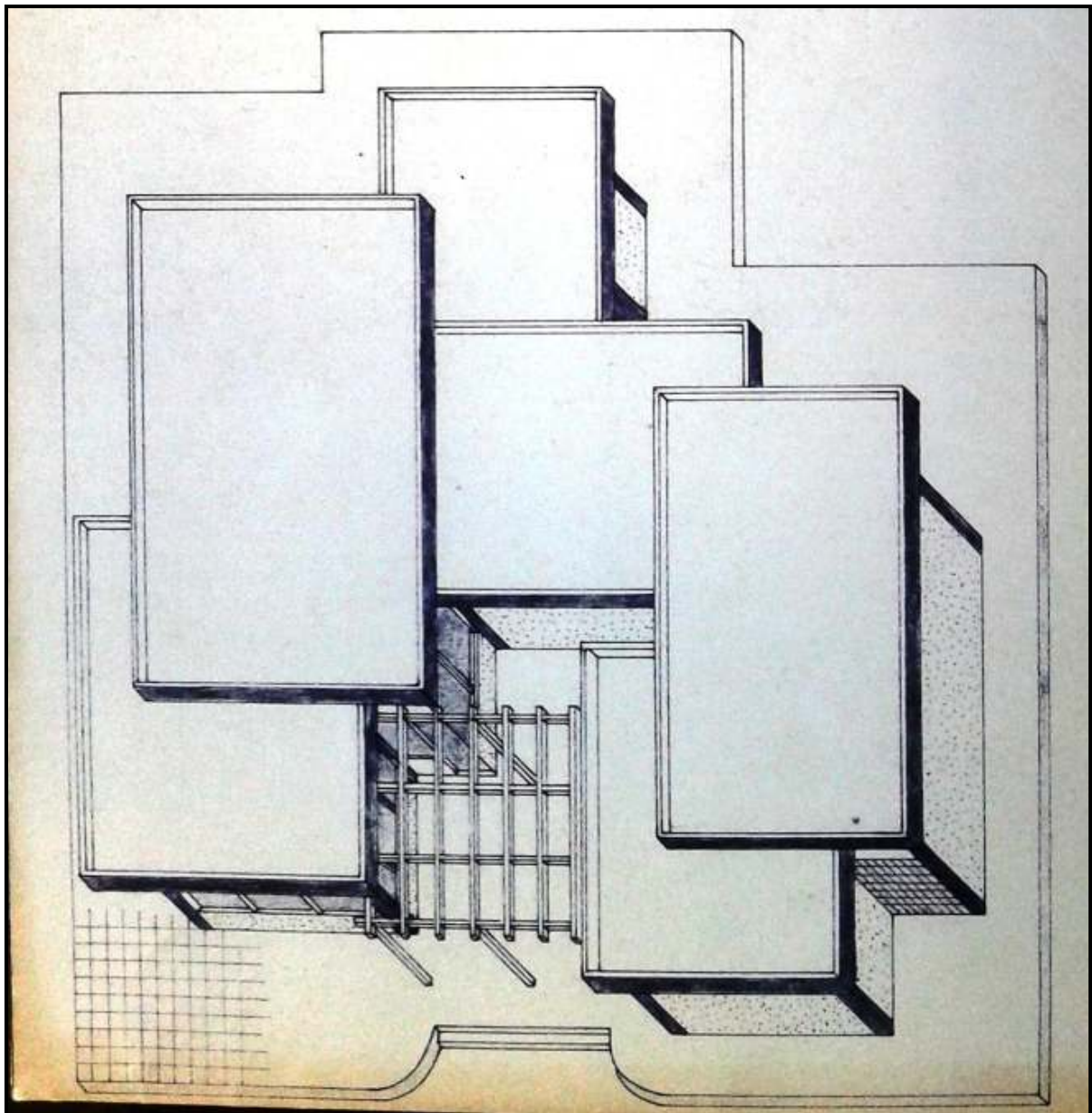
Το 1986 υπήρχε η πρόθεση να κατασκευαστεί στο σημείο βόρεια (πίσω) από το μνημείο του Λεωνίδα και σε απόσταση 70m, μονώροφο κτήριο χωρίς υπόγειο, που θα κάλυπτε επιφάνεια περίπου 400m² συμπεριλαμβανομένων των ανοικτών χώρων, και θα χρησιμοποιείτο σαν Πωλητήριο-Εκθετήριο και Αναψυκτήριο. Εκπονήθηκε μάλιστα και πλήρης αρχιτεκτονική και στατική μελέτη για τον λόγο αυτό. Το 1986, η ΙΔ' ΕΠΚΑ ενέκρινε την χορήγηση άδειας για την ανέγερση αναψυκτηρίου-πωλητηρίου στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών σύμφωνα με την μελέτη που είχε προσκομίσει το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

Εικόνα 18 – Τοπογραφικό Διάγραμμα Κάλυψης (χρονολογίας 1985) στο οποίο φαίνεται η θέση στην οποία θα τοποθετούνταν το αναψυκτήριο – πωλητήριο, σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη, σε σχέση με το μνημείο του Λεωνίδα.

Τον Ιούνιο του 1987 εκπονήθηκε για το λόγο αυτό Γεωτεχνική Έρευνα για τον χώρο στον οποίο προβλέπονταν η ανέγερση του αναψυκτηρίου, από τον Π. Παπακυριακόπουλο, Δρ. Μηχανικό, με δαπάνη του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Αντικείμενο της μελέτης ήταν η συγκέντρωση, παρουσίαση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων της γεωτεχνικής έρευνας του χώρου όπου προβλέπονταν να ανεγερθεί το πωλητήριο-αναψυκτήριο.

Δύο ιδιώτες, οι κ.κ. Κων/νος Γάτος και Ευστάθιος Καβαλάρης, το 1971 και το 1963 αντίστοιχα, επιχείρησαν να λάβουν άδεια από την αρχαιολογική υπηρεσία, για την ανέγερση αναψυκτηρίου πλησίον του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και του αγάλματος του Λεωνίδα. Οι δύο άδειες δεν χορηγήθηκαν επειδή εκκρεμούσε η γενικότερη διαμόρφωση του χώρου των Θερμοπυλών και ο καθορισμός των ακριβών ορίων του αρχαιολογικού χώρου, της περίφραξης και των αντίστοιχων απαλλοτριώσεων.

Εικόνα 19 – Κάτοψη – τρισδιάστατη απεικόνιση του αναψυκτηρίου – πωλητηρίου (χρονολογίας 1985) του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη.

4.10 Αίτημα για τοποθέτηση αναμνηστικής πλάκας (1991)

Η Μεραρχία Υποστηρίξεως (7^ο Επιτελικό Γραφείο) γνωστοποίησε την πρόθεση να τοποθετηθεί αναμνηστική πλάκα στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών, από την Κυβέρνηση της Αυστραλίας και τον Σύνδεσμο των βετεράνων που πολέμησαν

στην Ελλάδα το 1941. Η ΙΔ' ΕΠΚΑ, απάντησε ότι δεν υπάρχει κώλυμα από πλευράς αρχαιολογικού νόμου για την τοποθέτηση του βάθρου και της πλάκας βόρεια του μνημείου του Λεωνίδα και παρά την εθνική οδό Αταλάντης-Λαμίας, όμως εν τέλει το βάθρο και η αναμνηστική πλάκα δεν τοποθετήθηκαν ποτέ.

4.11 Αίτημα από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φθιώτιδας για ανέγερση κτιρίου (1991)

Το 1995, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φθιώτιδας διατύπωσε ερώτημα προς την ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΙΔ' ΕΠΚΑ), για το εάν επιτρέπεται η ανέγερση κτισμάτων στο χώρο του μνημείου του Λεωνίδα και σε ακτίνα 250m γύρω από αυτό. Η ΙΔ' ΕΠΚΑ απάντησε ότι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φθιώτιδας δεν μπορεί να προβεί σε ανέγερση κτιρίων στον σημειωμένο στο τοπογραφικό διάγραμμα χώρο, επειδή αυτός βρίσκεται εντός των ορίων του κυρηγμένου αρχαιολογικού χώρου με Υ.Α. του 1983, και εντός ζώνης (Α) (άρθρο 91, Ν.1892/90), στην οποία απαγορεύεται κάθε είδους οικοδομική δραστηριότητα.

4.12 Περίφραξη του Αρχαιολογικού Χώρου των Θερμοπυλών (1951 – 1992)

Το 1951 περιφράχθηκε από το Δασαρχείο Λαμίας με ακιδωτό σύρμα τμήμα δάσους εκτάσεως 600 περίπου στρεμμάτων πέριξ του τύμβου και εκτεινόμενο νότια της εθνικής οδού μέχρι τη θέση Ζάτσανος. Η περίφραξη αυτή περιελάμβανε και σύρμα κατά μήκος της Εθνικής Οδού, για την προστασία της δασικής έκτασης του ορεινού όγκου του Καλλίδρομου. Μεγάλο μέρος αυτής της περίφραξης καταστράφηκε μέχρι τις αρχές τις δεκαετίας του 1960. Δύο μεταλλικοί πάσσαλοι που σώζονται ημικατεστραμμένοι δυτικά του λόφου του Κολωνού και σε απόσταση 30m από τους πρόποδες του, πιθανόν να είναι τμήμα εκείνης της περίφραξης.

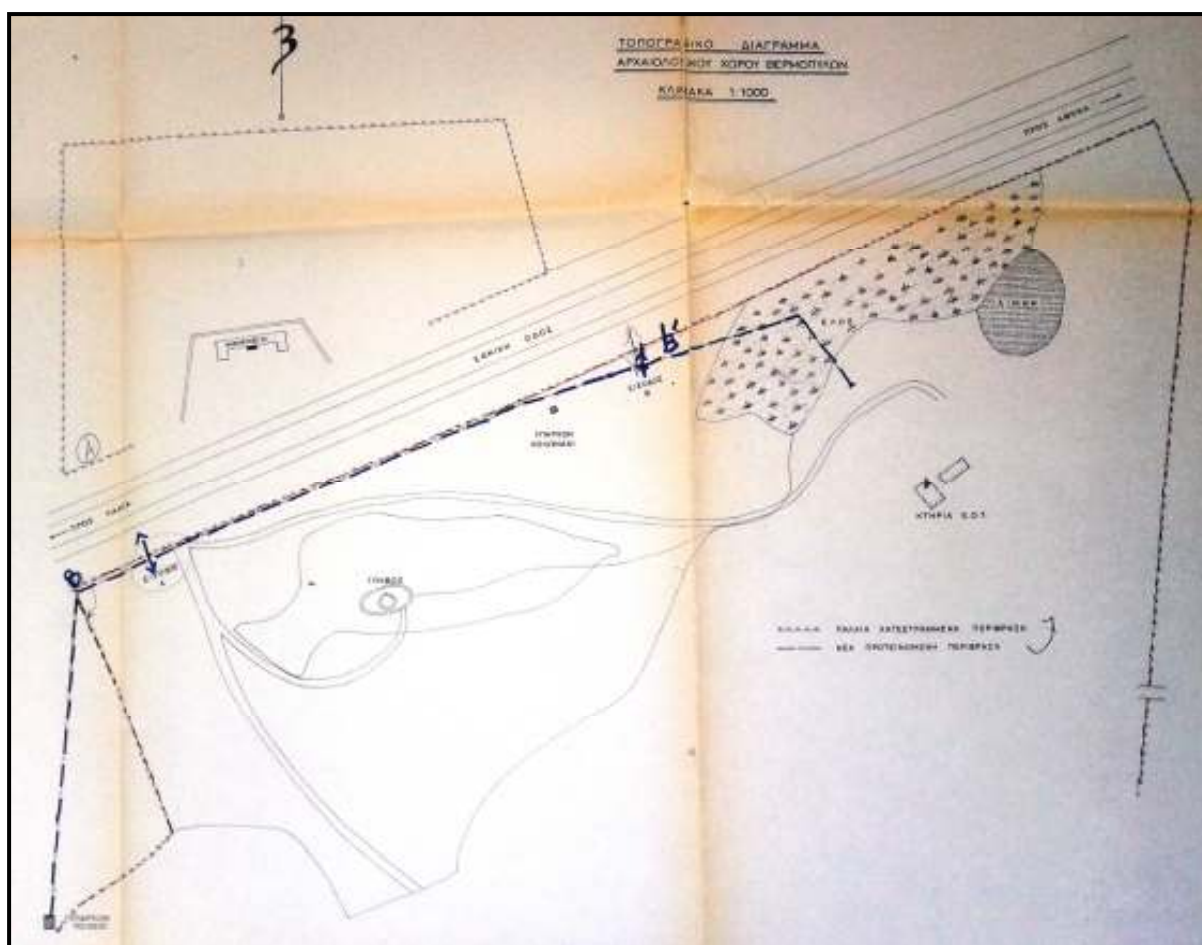
Το 1965, το Δασαρχείο Λαμίας επέτρεψε σε τρεις κτηνοτρόφους να χρησιμοποιήσουν ως βοσκότοπο ένα τμήμα του περιφραχθέντος αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών. Η αγρονομία όμως διαπίστωσε ότι οι κτηνοτρόφοι αυτοί χρησιμοποίησαν ως βοσκότοπο και τμήμα του χώρου που δεν είχε οριστεί από το Δασαρχείο, έτσι υπάλληλος του Δασαρχείου Λαμίας καθόρησε με σημεία την εν λόγω ζώνη και οι εμπλεκόμενοι συμμορφώθηκαν με τις υποδείξεις.

Από τον Ιούνιο του 1984 μέχρι τον Μάιο του 1985 εκπονήθηκε από το ΤΑΠΑ και συγκεκριμένα από το Τμήμα Μελετών της Διεύθυνσης Αποτυπώσεων και Συντήρησης Κτηρίων, μελέτη περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, η οποία θεωρήθηκε στις 14-5-1986.

Η ΙΔ' ΕΠΚΑ εξέφρασε το 1985 την άποψη ότι η περίφραξη, έτσι όπως έχει σχεδιαστεί δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό εφ' όσον δεν κλείνει πουθενά, πρακτικά δεν περιφράσει κάποιο χώρο και ότι ο χώρος όπου βρίσκεται το μνημείο του Λεωνίδα δεν χρειάζεται περίφραξη. Στο απέναντι τμήμα του αρχαιολογικού χώρου θα εξυπηρετούσε η περίφραξη μόνον σαν εμπόδιο, ώστε να μην μπαίνουν στον χώρο αυτοκίνητα και άνθρωποι τις ώρες, που δεν υπάρχει φύλακας και να διατηρείται ο χώρος καθαρός.

Το 1986, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων διενήργησε δημόσιο μειοδοτικό διαγωνισμό και μετά την περαίωσή του ορίστηκε ανάδοχος για την προμήθεια υλικών περίφραξης και τοποθέτησης τους σε Αρχαιολογικούς Χώρους που υπάγονται στην ΙΔ' ΕΠΚΑ. Το συνολικό μήκος της περίφραξης ανήρχετο σε 430m και περιελάμβανε μία δίφυλλη και μία τετράφυλλη θύρα. Το 1986 έγιναν προσπάθειες από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού να υλοποιηθεί η μελέτη με την κατασκευή της προτεινόμενης περίφραξης, οι οποίες όμως δεν ευοδώθηκαν.

Το 1992, το Τμήμα Αρχαιολογικών Χώρων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων επανήλθε στο θέμα της περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και προέβει σε ενέργειες προκειμένου η μελέτη της περίφραξης να προωθηθεί για έγκριση από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

Εικόνα 20 – Τοπογραφικό Διάγραμμα (χρονολογίας 1984-1985) του πυρήνα του αρχαιολογικού των Θερμοπυλών, στο οποίο φαίνεται η παλαιά περίφραξη και η προτεινόμενη περίφραξη, από το Τμήμα Μελετών της Διεύθυνσης Αποτυπώσεων και Συντήρησης Κτηρίων του ΤΑΠΑ.

4.13 Προτάσεις ανάδειξης του χώρου από ΙΔ' ΕΠΚΑ προς Νομαρχία Φθιώτιδας (1999)

Το 1999 η ΙΔ' ΕΠΚΑ απέστειλε στον ΓΓ της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας και τον Νομάρχη Φθιώτιδας προκαταρκτικές προτάσεις ανάδειξης του χώρου των Θερμοπυλών μαζί με κάποια ιστορικά στοιχεία για την περιοχή, για να χρησιμοποιηθούν σαν πλαίσιο για ενδεχόμενη ενέργεια ανάδειξης. Οι προτάσεις ανάδειξης περιελάμβαναν:

1) Κατασκευή υπόγειας διάβασης για την απρόσκοπτη κυκλοφορία των επισκεπτών κατά την επίσκεψη του αρχαιολογικού χώρου (ενοποίηση Μνημείου Λεωνίδα και λόφου Κολωνού) και την αποφυγή θανατηφόρων ατυχημάτων.

2) Ειδική οδική σήμανση της περιοχής πλησίον του αρχαιολογικού χώρου, ώστε να υποδεικνύεται η μείωση της ταχύτητας των οχημάτων, τα οποία διέρχονται από την εθνική οδό. Τόσο η ρύπανση, όσο και ο θόρυβος αποτελούν αρνητικά δεδομένα και τον υποβαθμίζουν.

3) Σήμανση του χώρου με εποπτικό υλικό στην περιοχή του μνημείου του Λεωνίδα, ώστε να επισημαίνονται οι σημαντικότερες θέσεις μάχης του 480 π.Χ., να δίνεται η ιστορική γεωγραφία του ευρύτερου χώρου των Θερμοπυλών με χάρτη και να καταγράφονται η πορεία της ομώνυμης μάχης αλλά και άλλων μεταγενέστερων, διεξοδικότερα περιγραφόμενων μαχών.

4) Οδοσήμανση για την υπόδειξη αρχαιολογικών θέσεων (π.χ. Κάστρου Ανάβρας, Ανθήλης, Ηράκλειας). Στις συγκεκριμένες θέσεις είναι δυνατόν να τοποθετηθεί και χάρτης για την ένταξη της κάθε θέσης στο ιστορικό τοπίο της περιοχής, ώστε να διευκολύνεται ο επισκέπτης κατά την περιδιάβαση του στην κατανόηση του χώρου.

5) Αναμόρφωση του εκεί υπάρχοντος Μουσείου, ώστε να αποτελέσει χώρο συγκέντρωσης εποπτικού υλικού (χαρτών, σχεδιαστικής απόδοσης των μαχών, ιστορικού), οργάνωσης οπτικοακουστικών δρώμενων, έκθεσης αντικειμένων από ανασκαφές της περιοχής και σύγχρονων εκθέσεων με θεματολογία τις Θερμοπύλες (πινάκων ζωγραφικής, χαρακτικών).

6) Διαμόρφωση ενός μόνιμου τουριστικού περιπτέρου (με εστιατόριο – τουαλέτες), ώστε να λειτουργεί ως πόλος έλξης επισκεπτών.

7) Καθαρισμός, αποψίλωση και αναστήλωση οχυρώσεων (τείχους φωκέων, Ιουστινιάνειου τοίχους, οχυρώσεων κατά μήκος της Ανοπαίας), αλλά και άλλων ορατών αρχιτεκτονικών λειψάνων (υδραγωγείου στην περιοχή των Ψωρονεριών). Διαμόρφωση διόδων προς αυτά (διάνοιξη δρόμων ή μονοπατιών, πλακόστρωση υπαρχόντων) – πιθανή απαλλοτρίωση οικοπέδων ή αγρών για την ενοποίηση περισσότερων αρχαιολογικών χώρων.

8) Ανασκαφές στο λόφο όπου βρίσκεται η αρχαία Ανθήλη, για την ανάδειξη της περιοχής ως κέντρου της Α' Αμφικτυονίας, που λειτούργησε ως ιδέα-πρότυπο για την σύγχρονη Κοινωνία των Εθνών, και στην ευρύτερη περιοχή του Κολωνού, ώστε να

αποσαφηνιστούν τα γεγονότα που αφορούν στη μάχη. Περαιτέρω, ανάπτυξη συνεργασίας με άλλες επιστήμες για την πληρέστερη κατανόηση του ιστορικού τοπίου.

9) Οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων σε προσιτές θέσεις του χώρου των Θερμοπυλών (Κάστρο Ανάβρας, Ηράκλεια), εκδρομών και ξεναγήσεων.

10) Οργάνωση συμποσίου, όπου θα τεθεί η προβληματική για τον χώρο, με συμμετέχοντες επιστήμονες από διάφορες ειδικότητες, οι οποίοι θα μπορούν να διερευνήσουν το αρχαίο τοπίο (ιστορικοί, αρχαιολόγοι, γωολόγοι, γεωφυσικοί, στρατιωτικοί, κ.α.)

4.14 Μελέτη Ανάδειξης & Αξιοποίησης Ιστορικού Τριγώνου (1999, Στεργιόπουλος Χ., Ψυλλός Δ.)

Τον Απρίλιο του 1999 εκπονήθηκε η Β' φάση της Μελέτης Ανάδειξης & Αξιοποίησης του Ιστορικού Τριγώνου Αλαμάνα – Θερμοπύλες – Γοργοπόταμος, η οποία περιελάμβανε την καταγραφή και ανάπτυξη των στοιχείων Ανάλυσης του καθενός ιστορικού χώρου ξεχωριστά, ενώ η τελική πρόταση ήταν ενιαία και για τους τρεις χώρους.

Κατ' αρχήν τονίζεται ότι η υλοποίηση των προτάσεων μπορεί να γίνει μόνο με την απαλλοτρίωση σημαντικών εκτάσεων καλλιεργούμενης γης. Η βασική πρόταση της μελέτης ήταν η ενοποίηση των τριών ιστορικών θέσεων της περιοχής σε ένα ενιαίο «Δρόμο της Ελευθερίας», όπως τον ονομάζουν οι μελετητές. Η σύνδεση των τριών θέσεων, Θερμοπύλες-Αλαμάνα-Γοργοπόταμος, προτεινόταν να γίνει από το υφιστάμενο οδικό δίκτυο, με τις κατάλληλες διαμορφώσεις κατά μήκος του δρόμου, ώστε να αναδεικνύεται η σημασία των τριών σημείων.

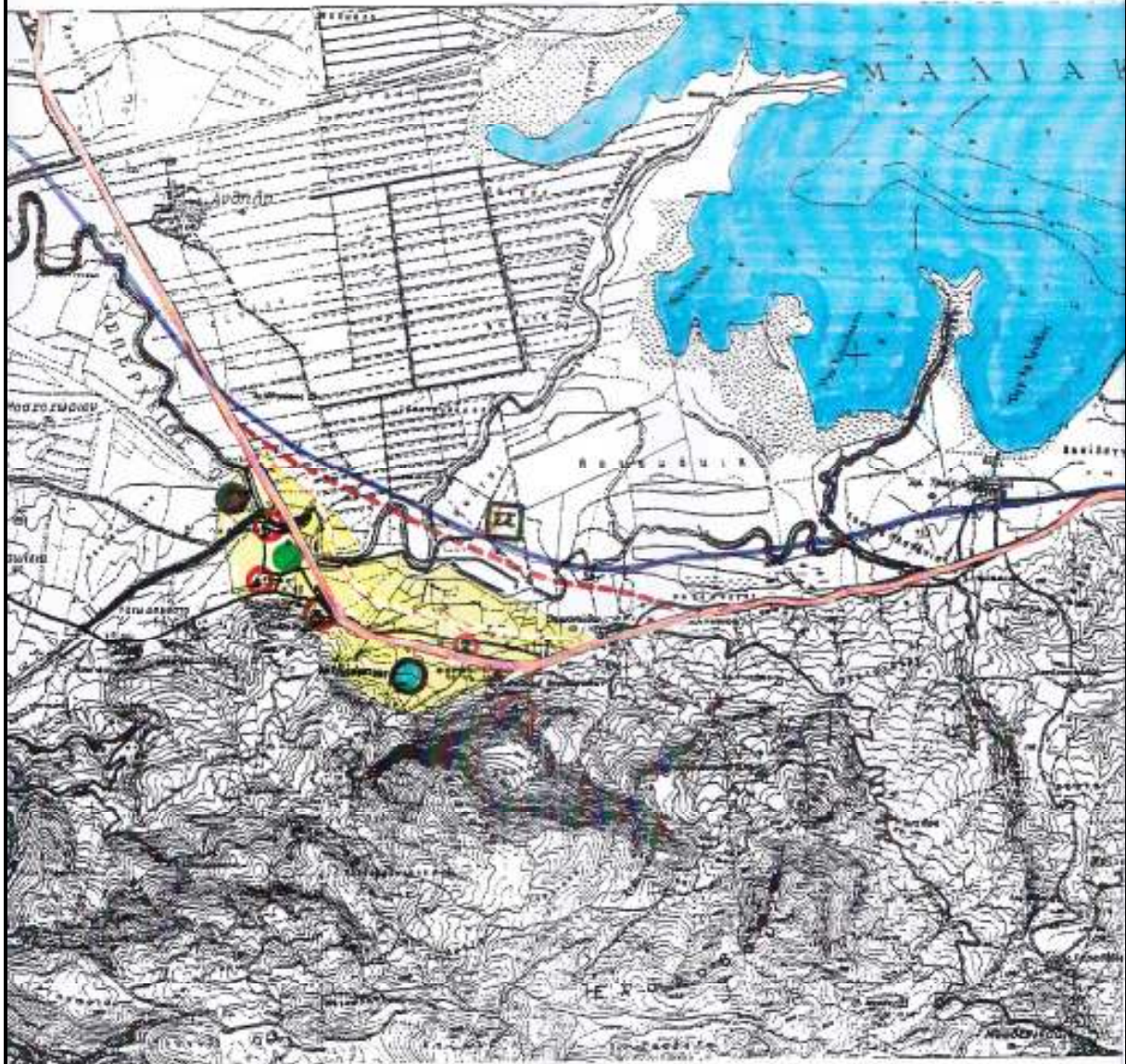
Στη μελέτη υποδεικνύονταν κάποια συγκοινωνιακά έργα τα οποία θα έπρεπε να υλοποιηθούν στην περιοχή για την ενοποίηση των τριών ιστορικών θέσεων. Συγκεκριμένα, τονίζονταν ότι η τότε θέση της ΝΕΟ Αθήνας-Λαμίας (πριν την κατασκευή και λειτουργία του α/δ ΠΑΘΕ) εμποδίζει σε μεγάλο βαθμό κάθε προσπάθεια ανάδειξης-ενοποίησης του Ιστορικού Τριγώνου, ενώ για την ανάδειξή του είναι αναγκαία και η βελτίωση-αναβάθμιση του επαρχιακού οδικού δικτύου της περιοχής και της οδικής

αρτηρίας προς Αντίριο-Ρίο-Πάτρα, και η ένωση της περιοχής με τον βορρά μέσω του α/δ Ε-65.

Επίσης, προτείνονταν η υλοποίηση της διαδρομής της Ανοπαίας Ατραπού, που θα διέρχονταν από το φαράγγι του Ασωπού, από δασώδεις εκτάσεις και ορεινές διαδρομές, καθώς και η δημιουργία μικρού σιδηροδρομικού σταθμού στη νέα σιδηροδρομική χάραξη, κοντά στον χώρο των Θερμοπυλών, ώστε να μπορούν οι επισκέπτες να έχουν πρόσβαση στην τοποθεσία και το «Δρόμο της Ελευθερίας» με το τρένο. Συμπληρωματικά, προτείνονταν η διατήρηση της παλιάς σιδηροδρομικής γραμμής Τιθορέας-Δομοκού, μετά τη λειτουργία της νέας χάραξης, ώστε οι επισκέπτες να συνεχίσουν να έχουν πρόσβαση στη γέφυρα του Γοργοποτάμου με τρένο. Τέλος, προτείνονταν η κατασκευή δύο ελικοδρόμιων και η συντήρηση των υφιστάμενων λιμενικών εγκαταστάσεων που βρίσκονται κοντά στην εν λόγω περιοχή.

Η μελέτη έκανε επίσης προτάσεις για την βελτίωση κάποιων εκ των υπάρχοντων υποδομών και μνημείων που υπάρχουν στην περιοχή του Ιστορικού Τριγώνου, με σκοπό την εξυπηρέτηση των εν δυνάμει επισκεπτών. Συγκεκριμένα, προτείνονταν η βελτίωση του λιθόκτιστου ισόγειου κτίσματος το οποίο λειτουργούσε ως Μουσείο Θερμοπυλών, του Μνημείου του Λεωνίδα, των υπαίθριων εγκαταστάσεων των λουτρών στα Ψωρονέρια, το Κτηριακό συγκρότημα της Τούρκικης περιόδου, ο προπολεμικός αδριάντας του Αθανάσιου Διάκου, η θέση της παλαιάς γέφυρας της Αλαμάνας, και το παλιό εργοστάσιο ασετυλίνης. Επιπροσθέτως, προτείνονταν η δημιουργία «Πάρκου Ελληνικής Ιστορίας» στην περιοχή μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και της Αλαμάνας, στο οποίο θα περιλαμβάνονταν Μουσείο, αίθουσες αναπαράστασης ιστορικών γεγονότων, εστιατόριο, συνεδριακό κέντρο, νέα ξενοδοχειακή μονάδα, και κτηριακό συγκρότημα που θα στέγαζε κέντρο ιστορικών ερευνών. Αντίστοιχες υποδομές προτείνονταν και για τον ιστορικό χώρο του Γοργοποτάμου, οι οποίες μεταξύ άλλων θα περιελάμβαναν και Μουσείο Εθνικής Αντίστασης με αίθουσα εκδηλώσεων.

ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΤΡΙΓΩΝΟΥ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

① ΝΟΥΜΕΙΟ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ ② ΜΗΝΕΙΟ ΛΑΜΙΝΑΣ ③ ΥΠΟΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΔΟΥΡΥΣΙΑΚΑ ΚΥΡΑΤΑΙΩΤΑΕΙΣ ④ ΚΥΡΙΑΙΟΝ ΕΥΓΕΡΟΤΗΜΑ ⑤ ΠΡΟΤΥΧΗ ΜΕ. ΑΙΛΑΚΟΥ ⑥ ΕΡΕΙΩΙΑ ΕΡΓΟΤΑΒΙΟΥ	● ΕΥΓΕΡΟΤΗΜΑ ΠΑΡΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ● ΙΑΜΑΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜ. ΙΕΡΥΙΟ ΚΕΝΤΡΟ ● ΝΟΥΜΕΙΟ ΕΘΝ. ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ● ΕΥΓΕΡΟΤΗΜΑ ΕΥΧΑΡΑΝΤΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΜΙΝΑΝ - ΑΝΟΙΚΤΑΚΕΙΤΕ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΝΟΙΚΤΑΚΕ ΚΕΝΤΡΟ ΜΗΝΕΙΟΥ ΜΕΜΟΡΙΑΙΟΥ ΑΙΛΑΚΟΥ - ΙΕΡΟΣ ΠΑΡΟΧ ΘΕΙΩΣΗΣ ΑΥΣΗΣ	ΣΧΕΔΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εικόνα 21 – Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προτάσεων της μελέτης στο Ιστορικό Τρίγωνο Αλαμάνα – Θερμοπύλες – Γοργοπόταμος

4.15 Εγκεκριμένη Μελέτη Ηλεκτροφωτισμού – Περίφραξης από τη Δ/ση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Φθιώτιδας (εκπόνηση 2000, έγκριση από ΚΑΣ το 2002)

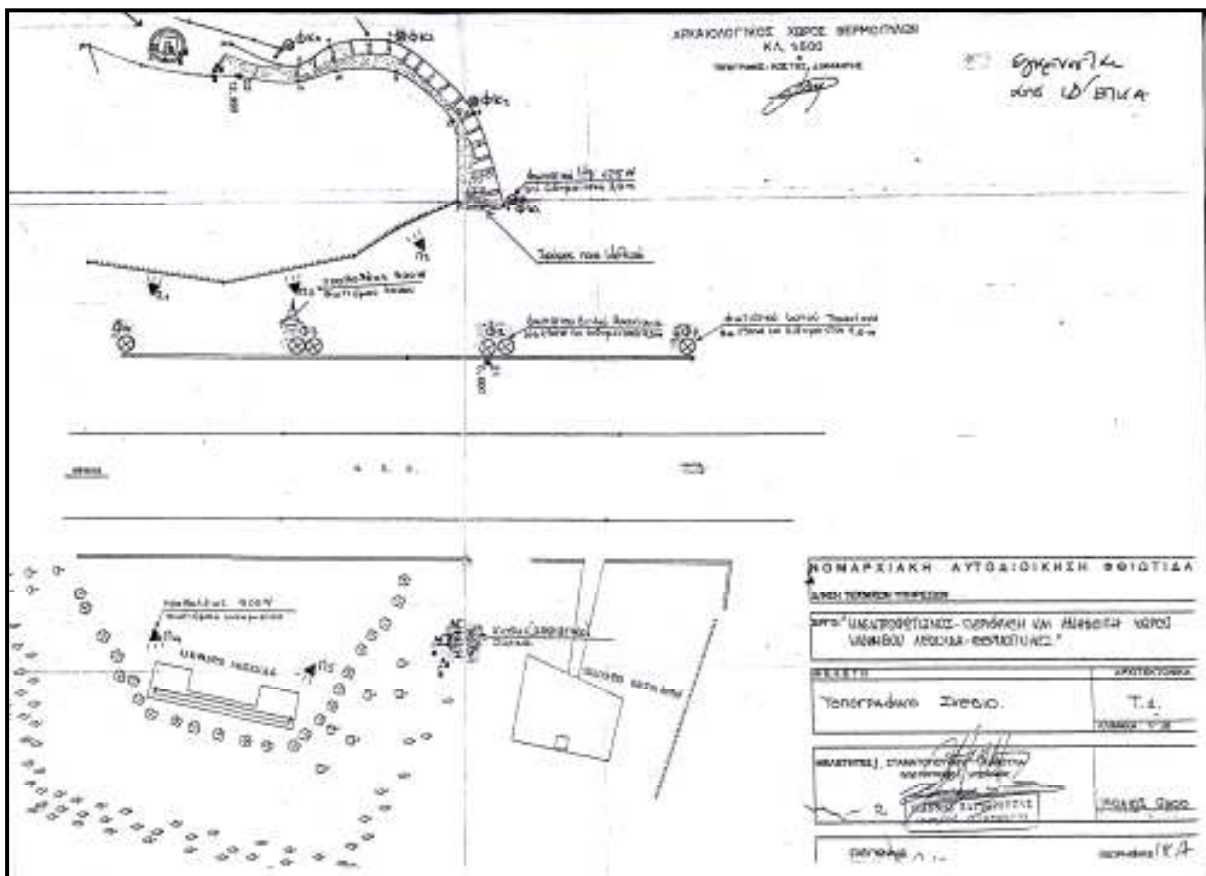
Η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Φθιώτιδας πραγματοποίησε το 2000 Τεχνική Έκθεση-Μελέτη με αντικείμενο τον ηλεκτροφωτισμό, την περίφραξη και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, και με προϋπολογισμό 10.000.00,00 δρχ. (συμπ. ΦΠΑ).

Η μελέτη αυτή εγκρίθηκε από το ΚΑΣ το 2002 (πράξη υπ' αρ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Α1/Φ14/16586/1127/26-6-2002) μετά από κάποιες τροποποιήσεις, όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φθιώτιδας λόγω έλλειψης κονδυλίων.

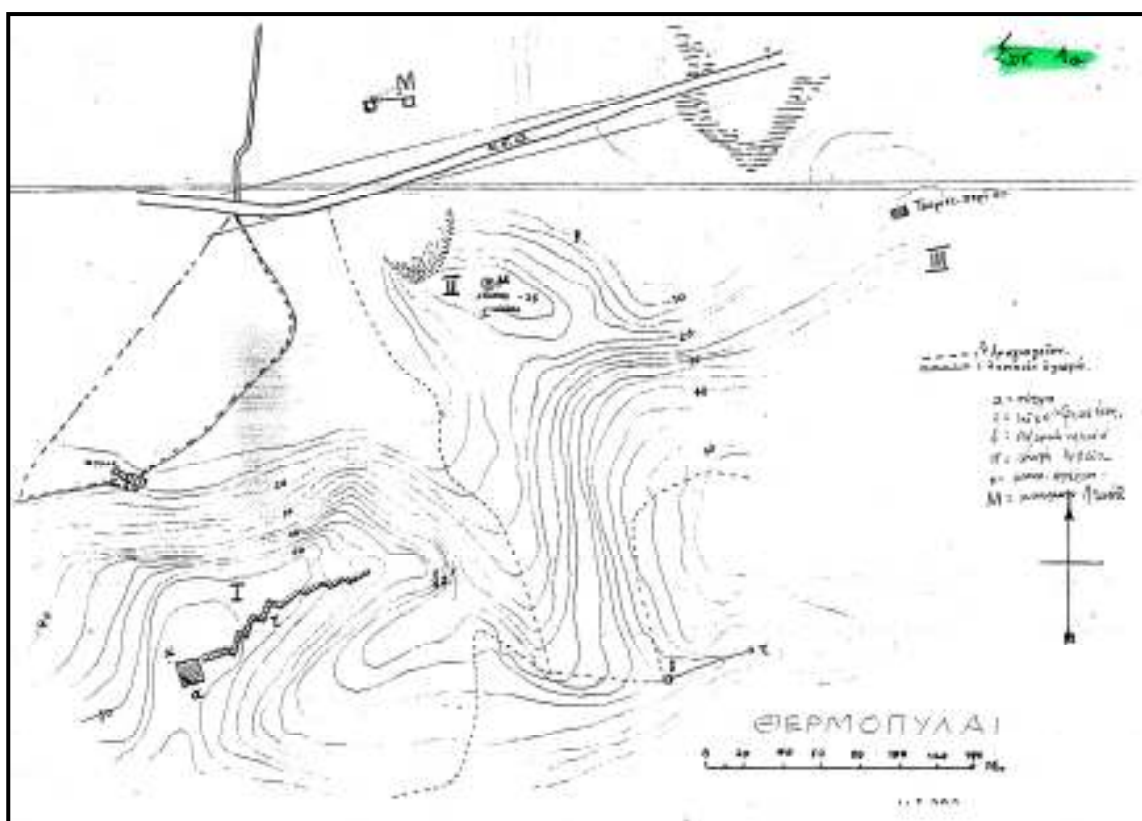
Η μελέτη περιελάμβανε μικρής κλίμακας επεμβάσεις στον χώρο, για τη διευκόλυνση και εξυπηρέτηση των επισκεπτών του χώρου και την ανάδειξη του Μνημείου, και συγκεκριμένα:

- διαμόρφωση-λιθόστρωση οδού πρόσβασης προς τον λόφο του Κολωνού, πάχους 0,25m με ελάχιστη εκσκαφή και υπόβαση από υλικό 3Α κατάλληλα συμπυκνωμένο. Επίσης προβλέπονταν ο καθαρισμός-εκθάμνωση ένθεν και ένθεν της οδού πρόσβασης του Κολωνού και περιμετρικά της κορυφής του λόφου του Κολωνού.
- Κατασκευή και τοποθέτηση ενός ξύλινου στεγασμένου καθιστικού (κιόσκι) εξαγωνικού σχήματος, χωρητικότητας περίπου 20 ατόμων και ύψους 2,50-3,00m, το οποίο προτεινόταν να τοποθετεί ανάμεσα στο Μνημείο του Λεωνίδα και στο Μνημείο των Θεσπιέων.
- Καθαρισμός-εκθάμνωση του χώρου, και συγκεκριμένα αποψίλωση ένθεν και ένθεν της οδού πρόσβασης του Κολωνού και φύτευση λευκών δαφνών και αποψίλωση περιμετρικά της κορυφής του λόφου του Κολωνού, καθώς και ολόκληρης της ΒΑ πλαγιάς. Επίσης, προτεινόταν καθαρισμός – ανάδειξη των αρχιτεκτονικών λειψάνων στο φρύδι της νότιας πλευράς του λόφου του Κολωνού.

- Ενίσχυση του φωτισμού του Μνημείου του Λεωνίδα, με την τοποθέτηση δύο προβολέων μπροστά (νότια) του αγάλματος.
- Ηλεκτροφωτισμός του λόφου του Κολωνού σε δύο σειρές: στο πόδι του λόφου με την τοποθέτηση τριών (3) προβολέων, και την τοποθέτηση πέντε (5) φωτιστικών κατά μήκος της οδού πρόσβασης στον Κολωνό.
- Τοποθέτηση κατά μήκος της Εθνικής οδού (σημερινού παραδρόμου του α/δ ΠΑΘΕ) και απέναντι από το Μνημείο του Λεωνίδα τεσσάρων φωτιστικών. Στα παρακάτω σχέδια φαίνονται οι επεμβάσεις τοποθετημένες στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 23 – Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προβολέων ηλεκτροφωτισμού στο Μνημείο του Λεωνίδα και στον λόφο του Κολωνού, της οδού πρόσβασης προς τον λόφο του Κολωνού, και της θέσης του ξύλινου στεγασμένου καθιστικού, στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 24 – Αποτύπωση της υπάρχουσας καταστασης στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών

4.16 Πρόταση Τσαγκάρη (2004)

Το 2004, το γραφείο του Υφυπουργού του ΥΠΠΟ απέστειλε στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς πρόταση του τ. Βουλευτή Φθιώτιδας Φράντς Λούκα Τσαγκάρη με αντικείμενο την αξιοποίηση και τον ευπρεπισμό του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των ιαματικών πηγών των Θερμοπυλών. Η πρόταση αυτή είχε αρχικά συνταχθεί το 1990 με σκοπό να ενταχθεί στο Λειτουργικό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας για την περίοδο 1990-1993. Μεγάλο μέρος της πρότασης περιγράφει την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι εγκαταστάσεις και η ξενοδοχειακή υποδομή των ιαματικών πηγών των Θερμοπυλών. Οι προτάσεις που κατατίθενται στην πρόταση αυτή για τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών είναι:

- Ανάπλαση, εκσυγχρονισμός και αναβάθμιση του αρχαιολογικού χώρου με την κατάλληλη διαμόρφωσή του και την ενοποίησή του με τις εγκαταστάσεις των

παρακείμενων ιαματικών πηγών και τη δημιουργία νέων ξενοδοχειακών, αθλητικών και ψυχαγωγικών συγκροτημάτων.

- Μεταφορά του Μνημείου του Λεωνίδα απέναντι από εκεί που είχε αρχικά τοποθετηθεί, στη νότια πλευρά της παλαιάς εθνικής οδού Αθηνών – Λαμίας, δίπλα στον λόφο του Κολωνού.

- Δημιουργία μικρού μουσείου μεταξύ του λόφου του Κολωνού και του μεταφερθέντος Μνημείου του Λεωνίδα.
- Κατασκευή λιθόστρωτου μονοπατιού πίσω από τον λόφο του Κολωνού.
- Αναστήλωση του Τείχους των Φωκίων και σύνδεσή του με το Μνημείο του Λεωνίδα.
- Αναστήλωση και αναπαλαίωση του παλιού Τούρκικου Μύλου.
- Δημιουργία μεγάλου χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων μεταξύ των λουτρών και του αρχαιολογικού χώρου.
- Διαμόρφωση του τοπίου και δεντροφύτευση.
- Διαμόρφωση της Πηγής του Στρατοπέδου των Σπαρτιατών.

Εικόνα 25 – Σχέδιο στο οποίο φαίνεται η χωροθέτηση των υποδομών που προτείνονταν στην πρόταση Τσαγκάρη

Την πρόταση αυτή μεταβίβασε η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην ΙΔ' ΕΠΚΑ, ζητώντας να κάνει τις απαραίτητες παρατηρήσεις. Η αρμόδια Υπηρεσία αποφάνθηκε ότι είναι θετική για τις περισσότερες προτάσεις, είναι όμως ριζικά αντίθετη με τη μεταφορά του Μνημείου του Λεωνίδα στο χώρο δίπλα στον Κολωνό διότι πολιτική της Εφορείας είναι ο αρχαιολογικός χώρος που βρίσκεται στα νότια της εθνικής οδού να παραμείνει αλώβητος και όλες οι νεότερες κατασκευές και οι σύγχρονες δραστηριότητες να χωροθετηθούν στα βόρεια του οδικού άξονα.

4.17 Προτάσεις για την Προστασία και ανάδειξη του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών από την ΙΔ' ΕΠΚΑ (2007)

Η ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων απέστειλε το 2007 προς τον κ. Γενικό Γραμματέα του ΥΠΠΟ και την κα Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενημερωτικό σημείωμα το οποίο περιείχε προτάσεις ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Οι προτάσεις περιελάμβαναν:

Θεσμική Διευθέτηση:

- Αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου – θεσμοθέτηση ζωνών προστασίας Α & Β.

Ιδιοκτησιακό Καθεστώς:

- Απαλλοτριώσεις για την ενοποίηση – ανάδειξη των επιμέρους αρχαιολογικών θέσεων

Διεπιστημονική Προσέγγιση:

- Γεωφυσικές – παλαιογεωγραφικές έρευνες για την κατανόηση του ιστορικού τοπίου.

- Ιστορικο-τοπογραφική έρευνα για την ταύτιση της Ανοπαίας οδού, του στρατοπέδου των τριακοσίων, του πεδίου της μάχης, κ.τ.λ.

- Επιφανειακή έρευνα για την ταύτιση αρχαιολογικών θέσεων της περιοχής (Νίκαια).

- Ανασκαφική διερεύνηση των επιμέρους αρχαιολογικών θέσεων (Ιερό Δήμητρας Πυλαίας στην Ανθήλη, Κολωνός, Αλπηνοί, κ.α.)

Ανάπλαση – Ανάδειξη Αρχαιολογικού Χώρου:

Εκπόνηση μελετών ανάπλασης – ανάδειξης του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου (αρχαιολογικό πάρκο) με ήπιες επεμβάσεις, οι οποίες ενδεικτικά θα περιλαμβάνουν:

- Καθαρισμούς – αποψιλώσεις – αποχρωματώσεις – αναστηλώσεις οχυρώσεων (τείχους Φωκίων, Ιουστινιάνειου τείχους, οχυρώσεων κατά μήκος της Ανοπαίας οδού).

- Ανάδειξη των προς ανασκαφή επιμέρους αρχαιολογικών θέσεων.

- Σύνδεση με διαδρομές των επιμέρους αρχαιολογικών θέσεων του χώρου, των νεότερων μνημείων και των κτηριακών εγκαταστάσεων.

- Σήμανση των θέσεων του πάρκου.

- Κατασκευή κτηρίου ενημέρωσης κοινού σχετικά με τους χώρους και τα μνημεία του αρχαιολογικού πάρκου.

Ενημέρωση Κοινού:

- Διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων – ξεναγήσεων.

- Συγγραφή ενημερωτικών φυλλαδίων – οδηγού.

- Εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

4.18 Προτάσεις για ήπια παρέμβαση στον Αρχαιολογικό Χώρο των Θερμοπυλών από το ΤΕΕ/ΤΑΣ (2008)

Το 2008, το Τμήμα Ανατολικής Στερεάς του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας συγκρότησε ομάδα εργασίας η οποία αποτελείτο από τους Ι. Αργυρόπουλο – Τοπογράφο Μηχανικό, Χ. Περδικάκη – Αρχιτέκτων Μηχανικό και Ε. Ντίο – Αρχαιολόγο, με σκοπό να εκπονήσουν μελέτη με προτάσεις για την ήπια παρέμβαση στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών, διευκρινίζοντας ότι η εν λόγω μελέτη δεν αποτελεί ούτε «προμελέτη» αλλά ούτε και «μελέτη εφαρμογής».

Η μελέτη αυτή περιελάμβανε ένα τοπογραφικό διάγραμμα και οκτώ σχέδια – φωτορεαλιστικές απεικονίσεις των προτεινόμενων επεμβάσεων, οι οποίες ήταν:

- Δεντροφύτευση της ευρύτερης περιοχής.

- Καθαρισμός και διαμόρφωση των μονοπατιών που συνδέουν τα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου και συγκεκριμένα τον λόφο του Κολωνού με το Τείχος των Φωκίων και τον λόφο του Κολωνού με τον παλιό Υδρόμυλο.
- Ήπιες συγκοινωνιακές παρεμβάσεις που θα διευκολύνουν την πρόσβαση και τη διαμονή των επισκεπτών και δημιουργία δύο νέων χώρων στάθμευσης εκατέρωθεν της παλαιάς εθνικής οδού, συνολικού εμβαδού περίπου 1000m².
- Ανάπλαση του χώρου του ανδριάντα του Λεωνίδα.
- Κατασκευή μικρού αναψυκτηρίου παραπλεύρως του Ανδριάντα εμβαδού περίπου 160m².
- Αναδιαμόρφωση του υπάρχοντος μαρμάρινου δαπέδου του Μνημείου των Θεσπιέων και δημιουργία μονοπατιού περιμετρικά του αγάλματος.
- Αναδιαμόρφωση του χώρου γύρω από το Μνημείο των Κρητών και δημιουργία μονοπατιού περιμετρικά αυτού.
- Κατασκευή WC.
- Κατασκευή ξεχωριστού κέντρου ενδιαφέροντος στη νότια πλευρά της εθνικής οδού, που θα περιελάμβανε αναψυκτήριο, χώρο περιπάτου, ακθρέφτες νερού και μονπάτια που οδηγούν στα σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.
- Καθαρισμός του περιβάλλοντος χώρου του λόφου του Κολωνού και αναδιαμόρφωση αυτού με την τοποθέτηση κυβόλιθων και καθιστικών.
- Κατασκευή συντριβανιού και ξύλινων πινακίδων στις δυτικές παρυφές του λόφου του Κολωνού.
- Κατασκευή μικρών δεξαμενών που θα τροφοδοτούνται από ιαματικά νερά της περιοχής και στις οποίες θα μπορούν να έχουν πρόσβαση οι επισκέπτες.
- Κατασκευή πλατώματος θέασης με σκίαστρο, παγκάκια και κρύνη σε φυσικό πλάτωμα εμβαδού 170m² περίπου επάνω στο λόφο του Τείχους των Φωκίων.

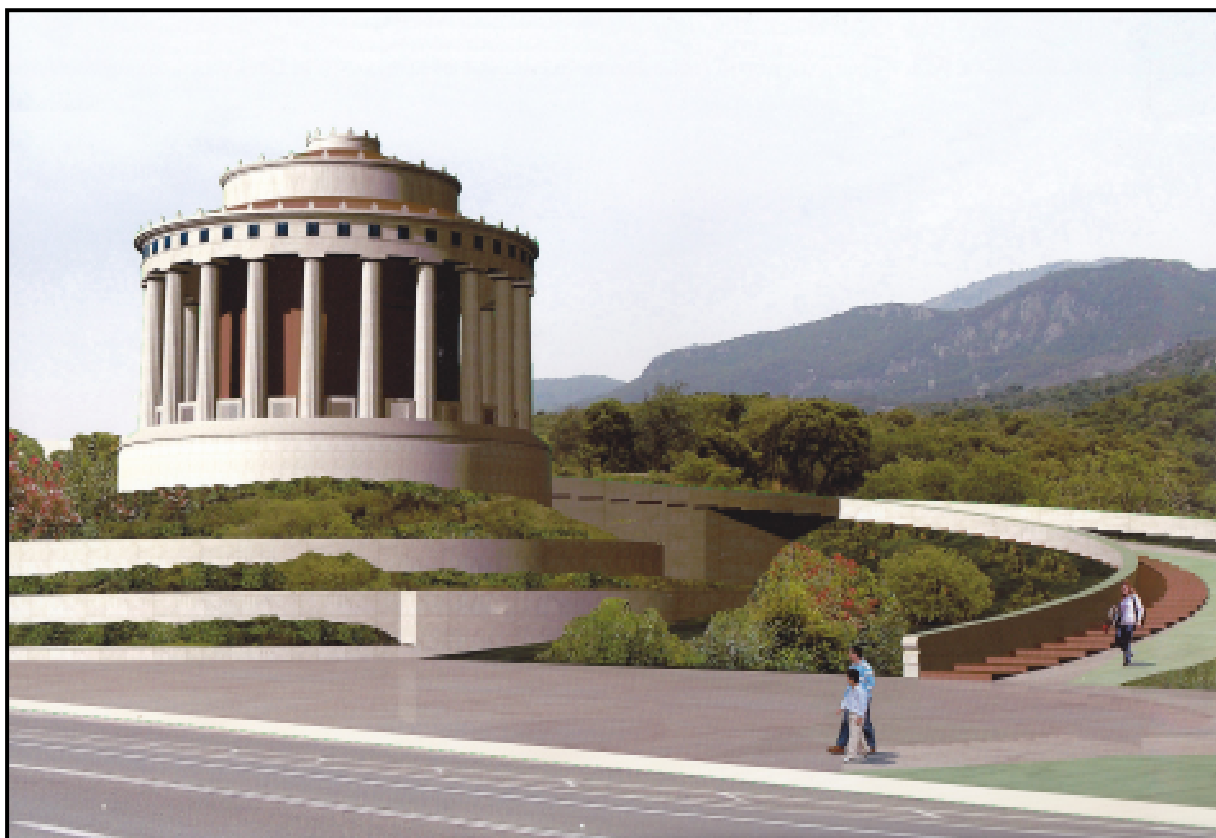
Η εν λόγω μελέτη δεν συνοδεύονταν από τεύχος μελέτης και δεν υλοποιήθηκε.

4.19 Πρόταση για κατασκευή Μουσουλίου Σπαρτιατών (2009)

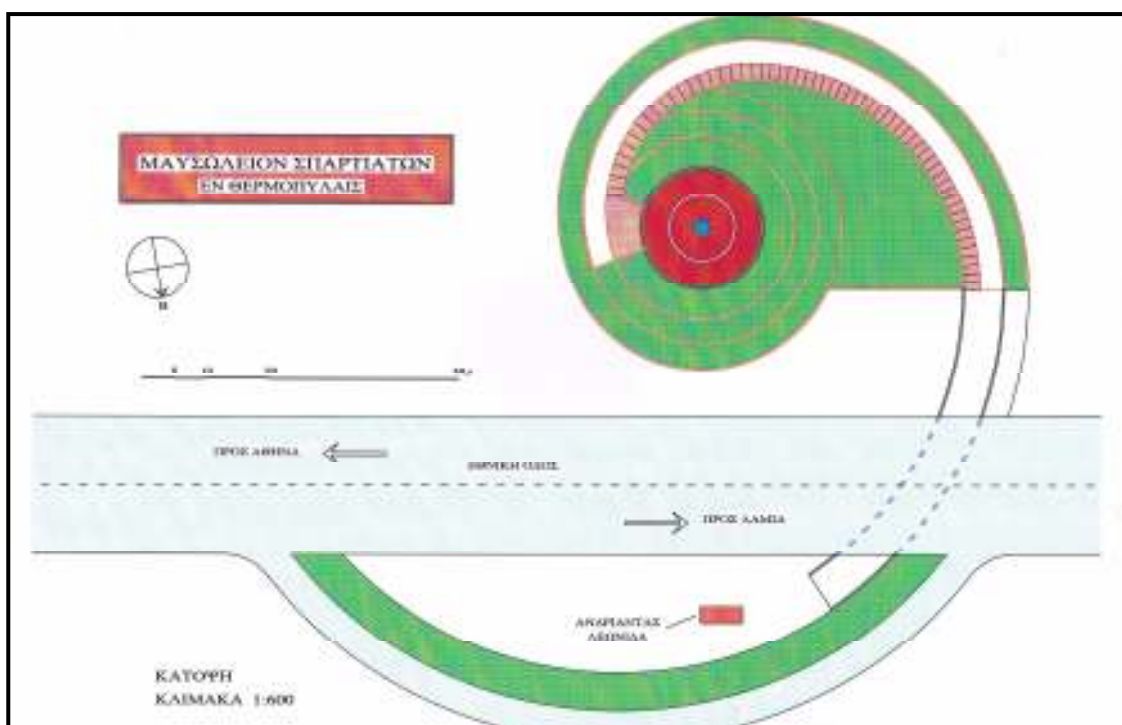
Το 2008, ο αρχιτέκτων μηχανικός κ. Χάρης Κ. Σκαρλακίδης σε συνεργασία με την Πανελλήνια Ένωση Ποντίων Αξιοματικών «Αλέξανδρος Υψηλάντης», κατέθεσαν στις

αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ πρόταση για την κατασκευή κτηριακού συγκροτήματος – πολιτιστικού κέντρου στο χώρο των Θερμοπυλών, με επίκεντρο ένα μνημείο-μαυσωλείο προς τιμήν των πεσόντων Σπαρτιατών, στην κορυφή του λόφου του Κολωνού.

Στο εσωτερικό του μνημείου-μαυσωλείου προτεινόταν να τοποθετηθούν αγάλματα των περικυκλωμένων Σπαρτιατών και στο κέντρο ένα άγαλμα που θα αναπαριστούσε τη σωρό του Λεωνίδα, μαζί με μια φλόγα προς τιμήν τους. Ο αρχιτεκτονικός ρυθμός του προτεινόμενου μνημείου ήταν «λιτός δωρικός, ομοιότροπος προς τα δύο περίτεχνα κυκλικά μνημεία του 4^{ου} αι. π.Χ., της θόλου της Επιδαύρου και της θόλου των Δελφών», όπως ανέφερε σε σχετικό σημείωμα ο εν λόγω αρχιτέκτονας. Επίσης προτεινόταν η κατασκευή μιας ελικοειδούς ράμπας για την πρόσβαση επάνω στον λόφο όπου θα τοποθετούνταν το μαυσωλείο.

Εικόνα 26 – Φωτορεαλιστική απεικόνιση του προτεινόμενου Μαυσωλείου των Σπαρτιατών στο λόφο του Κολωνού.

Εικόνα 27 – Κάτοψη της προτεινόμενης κατασκευής του Μουσουλίου και του διαδρόμου εισόδου σε αυτό.

Παράλληλα, χωρίς την κατάθεση κάποιων συγκεκριμένων αρχιτεκτονικών σχεδίων, προτείονταν η ανέγερση «ενός δεύτερου ορθογωνικού μνημείου για τους πεσόντες Θεσπιείς, η κατασκευή ενός αρχαίου θεάτρου για εκδηλώσεις και θεατρικές παραστάσεις, η κατασκευή ενός μουσειακού χώρου με οπτικοακουστικό ιστορικό υλικό σχετικό με την μάχη, και η δημιουργία ενός πρότυπου ενημερωτικού κέντρου με αντικείμενο την στρατηγική, τον οπλισμό και τις τεχνικές μάχης στην αρχαία Ελλάδα».

Το 2009, το Τμήμα Δημόσιων Αρχαιολογικών Μουσείων και Συλλογών της Διεύθυνσης Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟ, στο οποίο ο αρχιτέκτονας απευθύνθηκε, αφού επεσήμανε ότι δεν είναι η αρμόδια Διεύθυνση στην οποία πρέπει ο ενδιαφερόμενος να αποτανθεί, παρατήρησε ότι η προτεινόμενη θέση, ο όγκος και η έκταση του κτηριακού συγκροτήματος – μασουλίου, «θα επιβάρυναν τη φυσιογνωμία της περιοχής, αποσπώντας μάλιστα την προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και δεν έχει ανάγκη από ευμεγέθη οικοδομήματα για την ανάδειξή του.»

5.0 Περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης

5.1 Πρόσβαση

Η πρόσβαση των επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο γίνεται στην παρούσα κατάσταση με δύο τρόπους:

α) Εκείνοι που χρησιμοποιούν τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ και κατευθύνονται από Βορρά προς Νότο, χρησιμοποιούν την έξοδο του κόμβου προς Μπράλο, Άμφισσα και Πάτρα, ο οποίος βρίσκεται 2km βορειοδυτικά του αρχαιολογικού χώρου, και έπειτα χρησιμοποιώντας την παλαιά ΝΕΟ Λαμίας-Αθηνών και σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, φτάνουν στον προορισμό τους.

β) Εκείνοι που χρησιμοποιούν τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ και κατευθύνονται από Νότο προς Βορρά, μπορούν:

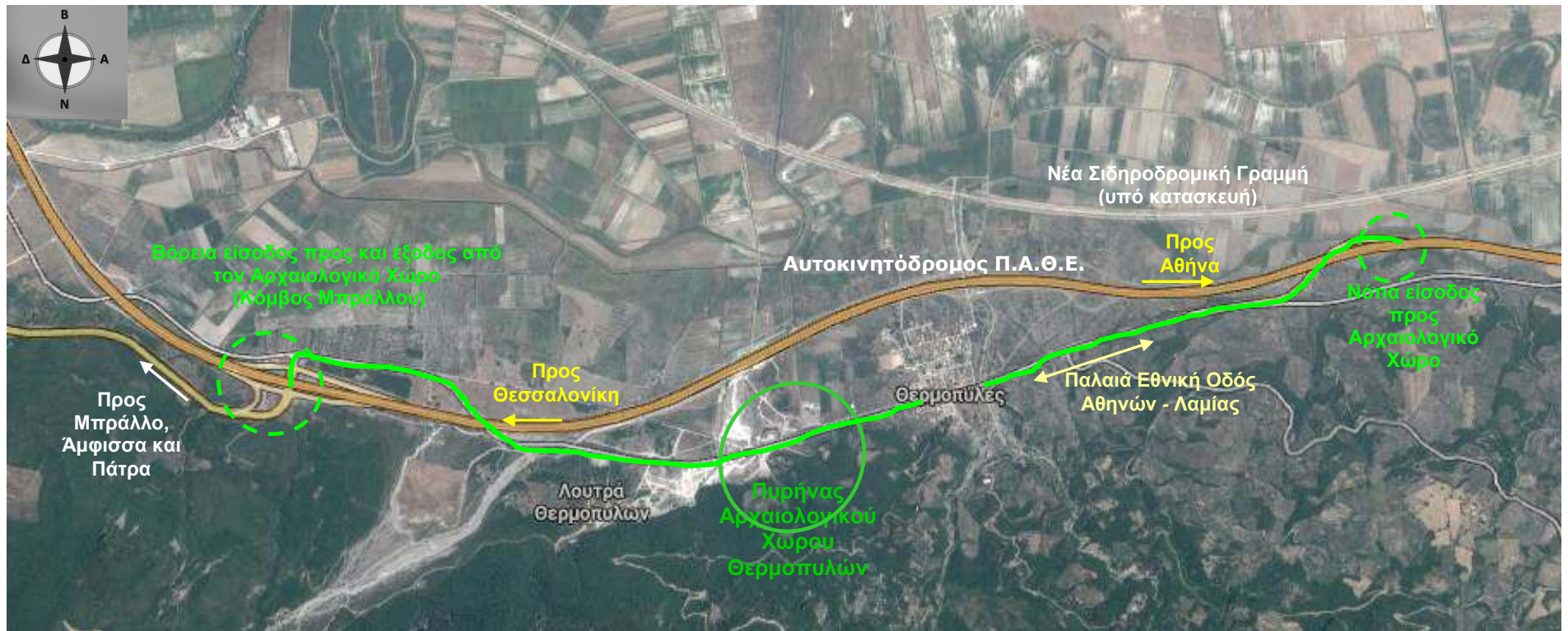
1. Είτε να χρησιμοποιήσουν την έξοδο του αυτοκινητόδρομου ΠΑΘΕ, 3km στα ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου, και έπειτα χρησιμοποιώντας τον σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ να φτάσουν στον προορισμό τους,

2. Είτε να προσπεράσουν τον οικισμό των Θερμοπυλών και τον αρχαιολογικό χώρο και να χρησιμοποιήσουν πάλι την έξοδο του κόμβου προς Μπράλο και Άμφισσα, ο οποίος βρίσκεται 2km βορειοδυτικά του αρχαιολογικού χώρου, και να φτάσουν στον αρχαιολογικό χώρο αλλάζοντας κατεύθυνση και πηγαίνοντας για 2km προς Νότο, μέσω πάλι του σημερινού παράδρομου του α/δ ΠΑΘΕ.

Η σήμανση επί του αυτοκινητόδρομου ΠΑΘΕ, που υποδεικνύει την ύπαρξη των Θερμοπυλών (χωρίς παρ' όλα αυτά να αναφέρεται στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών), είναι επαρκής και υποδεικνύει ξεκάθαρα την έξοδο που πρέπει κανείς να ακολουθήσει.

Εικόνα 28 – Η σήμανση της εξόδου προς Θερμοπύλες στον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ, από βορρά.

Εικόνα 29 - Ορθοφωτογραφία στην οποία φαίνεται η θέση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, ο οικισμός των Θερμοπυλών, ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ, οι δύο έξοδοι από τον αυτοκινητόδρομο που οδηγούν στον αρχαιολογικό χώρο, η παλαιά εθνική οδός Αθηνών – Λαμίας, και η νέα σιδηροδρομική γραμμή, που βρίσκεται υπό κατασκευή.

Η σήμανση μετά την έξοδο από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας, που υποδεικνύει την κατεύθυνση που πρέπει να πάρει ο επισκέπτης για να μεταβεί στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών, δεν είναι επαρκής. Συγκεκριμένα, αν και οι πινακίδες υποδεικνύουν σωστά τις τρεις στροφές-επιλογές που πρέπει να κάνει ο οδηγός λόγω του σχετικά μικρού τους μεγέθους και λόγω του ότι δίπλα τους βρίσκονται και άλλες πινακίδες που υποδεικνύουν άλλους προορισμούς, η πληροφορία που έχουν σκοπό να μεταφέρουν δεν μεταβιβάζεται με την απαιτούμενη ταχύτητα και ακρίβεια, και έτσι ο επισκέπτης δυσκολεύεται να βρει τον δρόμο του. Επιπροσθέτως, οι πινακίδες αυτές αναφέρονται στις «Θερμοπύλες» και όχι στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών, γεγονός που μπορεί να αποπροσανατολίσει τον επισκέπτη.

Εικόνα 30 – Η σήμανση στη βόρεια έξοδο από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 31 – Η σήμανση μετά τη βόρεια έξοδο από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 32 – Η νότια έξοδος από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Το μέγεθός των πινακίδων είναι ανεπαρκές. Οι πινακίδες πρέπει να αντικατασταθούν από νέες μεγαλύτερες σε μέγεθος, οι οποίες θα υποδεικνύουν στον επισκέπτη ότι κατευθύνεται στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών και όχι στις Θερμοπύλες, όπως γίνεται τώρα, διότι όπως συμβαίνει πολλές φορές, ο οικισμός με το ίδιο όνομα διαφέρει από τον αρχαιολογικό χώρο.

Επίσης, η πινακίδα που βρίσκεται επί της παλαιάς ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας (Εικόνα 33) και υποδεικνύει στον επισκέπτη την ύπαρξη του αρχαιολογικού χώρου και των μνημείων από τα οποία αυτός αποτελείται, είναι μικρή σε μέγεθος, και γι' αυτό είναι δύσκολο να διαβαστεί. Η πινακίδα αυτή πρέπει να αντικατασταθεί από νέα, μεγαλύτερη σε μέγεθος και πολύ πιο κατατοπιστική, η οποία θα περιλαμβάνει περισσότερες πληροφορίες και μέσω της οποίας οι επισκέπτες θα μπορούν με ευκολία να συνειδητοποιούν ότι έχουν φθάσει στον προορισμό τους, στον διαμορφωμένο και επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 33 – Η μικρή σε μέγεθος πινακίδα που πληροφορεί τους επισκέπτες ότι έφτασαν στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

5.2 Το Μνημείο του Λεωνίδα

Το Μνημείο του Λεωνίδα κατασκευάστηκε το 1955 με αρχιτεκτονική μελέτη που εκπόνησε ο αρχιτέκτων μηχανικός κ. Δημ. Κωνσταντινίδης, ενώ το άγαλμα κατασκεύασε ο γλύπτης κ. Β. Φαληρέας. Η αρχική χορηγία για την εκπόνηση του έργου ήταν του κ. Γεωργίου Δουσμάνη, ενώ το μνημείο αποπερατώθηκε με τη δαπάνη τριακοσίων αμερικανών ελληνικής καταγωγής μετά από πρωτοβουλία του κ. Χ. Μπούρα. Το Μνημείο αποκαλύφθηκε στο κοινό στις 30 Ιουλίου του 1955.

Το άγαλμα απεικονίζει τον Βασιλιά Λεωνίδα όρθιο, φέροντα δόρυ στο δεξί του χέρι και ασπίδα στο αριστερό. Το άγαλμα του Λεωνίδα είναι τοποθετημένο σε μαρμάρινη βάση η οποία είναι μέρος μεγαλύτερης λίθινης βάσης σχήματος ορθογώνιου παραλληλόγραμμου διαστάσεων 25,0m μήκους και 0,80m πλάτους. Κάτω ακριβώς από το άγαλμα του Λεωνίδα, στη νότια όψη της λίθινης βάσης είναι τοποθετημένη μαρμάρινη αναπαράσταση μάχης. Εκατέρωθεν του αγάλματος του Λεωνίδα υπάρχουν αγάλματα του Ευρώτα και του Ταυγέτου, του ποταμού και του όρους που βρίσκονται πλησίον της Σπάρτης, ξαπλωμένα στο ένα πλευρό, τα οποία εδράζονται και αυτά σε μαρμάρινες βάσεις.

Εικόνα 34 – Το Μνημείο του Λεωνίδα

Εικ. 35 – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

Εικόνα 36 – Υπάρχουσα κατάσταση: Ο χώρος πίσω από το μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 37 – Το πίσω μέρος του Μνημείου του Λεωνίδα (βόρεια όψη). Διακρίνονται οι φθορές που έχει υποστεί το μνημείο, από τον χρόνο.

Εικόνα 38 – Ο αδιαμόρφωτος και ακάθατος χώρος πίσω από το Μνημείο του Λεωνίδα με τα κυπαρίσσια, που βρίσκονται βόρεια αυτού και σε απόσταση περ. 20μ., τα οποία λειτουργούν ως φυσικό χώρισμα μεταξύ του μνημείου και του υπάρχοντος χώρου στάθμευσης.

Εικόνα 39 – Το Μνημείο του Λεωνίδα από μέση απόσταση

Εικόνα 40 – Το Μνημείο του Λεωνίδα από μακρινή απόσταση. Σε αυτές τις φωτογραφίες είναι εμφανές ότι τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, «κρύβονται» από την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση.

Το μνημείο του Λεωνίδα έχει υποστεί φθορές από τον χρόνο και χρήζει προσεκτικού καθαρισμού και συντήρησης με εξειδικευμένα υλικά από συντηρητή έργων τέχνης, διότι λόγω της έκθεσης στα στοιχεία της φύσης έχει συσσωρεύσει υγρασία και άλλες ακαθαρσίες και μύκητες στα αγάλματα αλλά και στις μαρμάρινες και λίθινες βάσεις του.

Το μνημείο του Λεωνίδα «κρύβεται» μερικώς από τη βλάστηση που υπάρχει γύρω από αυτό, ενώ τα καλώδια υψηλής τάσης που περνούν σε απόσταση περ. 100m βόρεια του μνημείου προκαλούν οπτική όχληση στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο, όπως φαίνεται στις παραπάνω εικόνες. Συγκεκριμένα, τα κυπαρίσσια που υπάρχουν αμέσως βόρειά του, οι θάμνοι που υπάρχουν μπροστά, δεξιά και αριστερά από αυτό, προκαλούν συνειδητά την αίσθηση ότι το μνημείο είναι μια λεπτομέρεια στο τοπίο, ώστε να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και δεν έχει ανάγκη από οικοδομήματα για την ανάδειξή του.

Ο χώρος μπροστά (νότια) από το μνημείο είναι διαστρωμένος με ψηφίδα (ασβεστολιθικό χαλίκι λατομείου υπόλευκου χρώματος διατομής μέχρι 10mm), ενώ ο χώρος πίσω και δίπλα από το μνημείο (βόρεια, ανατολικά και δυτικά) και μέχρι τα κυπαρίσσια δεν είναι διαμορφωμένος ούτε διαστρωμένος, είναι ακάθατος και καλυμμένος με αγριόχορτα, ενώ από το μνημείο του Λεωνίδα έως τα κυπαρίσσια υπάρχει υψομετρική διαφορά 1,9m. Ο επισκέπτης χρησιμοποιεί το φυσικό χρώμα, το οποίο είναι ανισόπεδο, δηλ. δεν έχει ενιαίο υψόμετρο, γεγονός που δυσχεραίνει την επίσκεψη του μνημείου και σαν σύνολο προκαλεί δυσμενείς εντυπώσεις στον επισκέπτη.

Χαρακτηριστική είναι η όψη του μνημείου από την παλαιά εθνική οδό Λαμίας-Αθήνας και τωρινό παράδρομο της Π.Α.Θ.Ε., όπως αυτή αποτυπώνεται στις παραπάνω εικόνες. Παρατηρώντας την συμπεραίνουμε ότι χρειάζεται προσπάθεια για να εντοπίσει κανείς το μνημείο του Λεωνίδα από τον τωρινό παράδρομο του α/δ Π.Α.Θ.Ε., κάτι που οφείλεται στο γεγονός ότι η διαμόρφωση της περιοχής γύρω από το μνημείο, η βλάστηση και ο προαύλειος χώρος του, συνειδητά δεν το αναδεικνύει. Παρατηρεί κανείς ότι το «φόντο» των κυπαρισσιών, καθιστά την παρατήρηση του μνημείου από τον επισκέπτη από μέση απόσταση δύσκολη, λόγω του μεγέθους των κυπαρισσιών και της ομοιότητας τους στο χρώμα με το άγαλμα του Λεωνίδα. Επίσης, η ύπαρξη των κυπαρισσιών βόρεια του αγάλματος, καθιστά μη ορατό το μνημείο

από τον νεόδμητο αυτοκινητόδρομο Π.Α.Θ.Ε., ο οποίος από το 2007 διέρχεται βόρεια του μνημείου και σε απόσταση μικρότερη των 500m από αυτό, σε αντίθεση με την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, ο οποίος διέρχονταν νότια του μνημείου και «εφάπτονταν» σε αυτό.

Για να αναδειχθεί το μνημείο και να διαμορφωθεί ο χώρος γύρω από αυτό με κατάλληλο τρόπο σε βαθμό που να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο, πρέπει :

α) Ο προαύλειος χώρος του μνημείου, εμπρός, πίσω, δεξιά και αριστερά από το μνημείο του Λεωνίδα και μέχρι την υπάρχουσα βλάστηση και τα κυπαρίσσια, πρέπει να καθαριστεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να γίνει πιο ευπαρουσίαστος και πιο εύκολα προσπελάσιμος από τον επισκέπτη. Για το λόγο αυτό, είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν περιορισμένες χωματουργικές εργασίες διαμόρφωσης της στάθμης του εδάφους, οι οποίες να ενοποιήσουν με ομαλό τρόπο το επίπεδο του φυσικού εδάφους στο βόρειο τμήμα του προαύλειου χώρου του μνημείου του Λεωνίδα. Όλος ο χώρος γύρω από το μνημείο (νότια, βόρεια, ανατολικά και δυτικά) πρέπει να διαμορφωθεί με «σκληρή» επιφάνεια, ενώ το σύνολο της διαμόρφωσης θα του επιτρέψει να λειτουργεί ως χώρος στάσης-θέασης, ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να παρατηρήσει με ευκολία και άνεση το μνημείο του Λεωνίδα αλλά κυριότερα το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής προς τα νότια, που περιλαμβάνει τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους του Κολωνού και του Τείχους των Φωκέων. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη και η τοποθέτηση καθιστικών καθώς και πινακίδων με ιστορικές-αρχαιολογικές πληροφορίες σε στρατηγικά σημεία εντός του διαμορφωμένου χώρου.

β) Το σύνολο του μνημείου του Λεωνίδα πρέπει να καθαριστεί και να συντηρηθεί από εξειδικευμένους επιστήμονες συντήρησης έργων τέχνης, ώστε να αποκατασταθούν οι φθορές που αυτό έχει υποστεί από τον χρόνο.

γ) Τα καλώδια υψηλής τάσης που διέρχονται βορείως των μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων και σε απόσταση περ. 100m από αυτά, πρέπει να γίνουν υπόγεια, για να μην προκαλείται οπτική όχληση στο μνημείο αλλά και στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο. Είναι αναγκαίο να αφαιρεθούν κατ' ελάχιστον οι τρεις πλησιέστεροι μεταλλικοί πυλώνες από τα ανατολικά και οι δύο πλησιέστερη από τα δυτικά, και από τις δύο σειρές υψηλής τάσης που διέρχονται βόρεια του μνημείου, όπως φαίνεται και τις παραπάνω εικόνες.

Εικόνα 41 – Το έδαφος γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα είναι στην παρούσα φάση διαμορφωμένο σε πολλά επίπεδα και χρήζει διαμόρφωσης της στάθμης του εδάφους σε ένα ενιαίο ομαλοποιημένο επίπεδο.

5.3 Το Μνημείο των Θεσπιέων

Το Μνημείο των Θεσπιέων κατασκευάστηκε το 1995 από τον Σύλλογο Θεσπιέων «Ο Θέσπις», ενώ τα αποκαλυπτήρια έγιναν στις 5 Απριλίου 1997. Πρόκειται για ακέφαλη μεταλλική ανδρική μορφή με δύο φτερά, το ένα σηκωμένο και το άλλο τσακισμένο. Είναι τοποθετημένο σε μαρμάρινη βάση και ο προαύλιος χώρος του είναι κι αυτός διαστρωμένος με μαρμάρινες πλάκες.

Εικόνα 42 – Το μνημείο των Θεσπιέων, όπου είναι εμφανής η οπτική όχληση από τη γραμμή υψηλής τάσης και την υπάρχουσα βλάστηση.

Εικόνα 43 – Η πρόσβαση και ο περιβάλλον χώρος του μνημείου των Θεσπιέων

Εικόνα 44 – Το μνημείο των Θεσπιέων και ο περιβάλλοντας χώρος του με την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση που υπάρχει γύρω από αυτό. Στις εικόνες αυτές είναι εμφανής η οπτική όχληση που προκαλείται από τη γραμμή υψηλής τάσης που διέρχεται σε απόσταση περ. 100m από αυτό.

Το μνημείο των Θεσπιέων «κρύβεται» μερικώς από τη βλάστηση που υπάρχει γύρω από αυτό, ενώ τα καλώδια υψηλής τάσης που περνούν σε απόσταση περ. των 100m βόρεια του μνημείου, προκαλούν οπτική όχληση στο σύνολο του αρχαιολογικού χώρου, όπως είναι εμφανές στις εικόνες παραπάνω. Συγκεκριμένα, οι θάμνοι που υπάρχουν μπροστά, δεξιά και αριστερά από αυτό προκαλούν, όπως και στο μνημείο του Λεωνίδα, συνειδητά την αίσθηση ότι το μνημείο είναι μια λεπτομέρεια στο τοπίο, ότι δεν δεσπόζει στον χώρο, ώστε να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και δεν έχει ανάγκη από οικοδομήματα για την ανάδειξή του.

Επιπροσθέτως, ο χώρος πίσω από το μνημείο δεν είναι διαμορφωμένος, είναι ακάθαρτος και καλυμμένος με αγριόχορτα, γεγονός που δυσχεραίνει την επίσκεψη του μνημείου και κυριότερα δυσχεραίνει την παρατήρηση προς τα νότια του κυρίως αρχαιολογικού χώρου του Κολωνού και του Τείχους των Φωκέων, και προκαλεί δυσμενείς εντυπώσεις στον επισκέπτη.

Όπως συμβαίνει και με το διπλανό μνημείο του Λεωνίδα, η υπάρχουσα άτακτη, ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση μπροστά και γύρω από το μνημείο επηρεάζει την όψη του μνημείου και δυσκολεύει την παρατήρησή του από τον επισκέπτη. Επίσης, λόγω της ύπαρξης των κυπαρισσιών βόρεια του αγάλματος (αλλά και του σχετικά μικρού του μεγέθους), το μνημείο δεν είναι ορατό από το νεόδμητο αυτοκινητόδρομο Π.Α.Θ.Ε., ο οποίος από το 2007 διέρχεται βόρεια του μνημείου και σε απόσταση περ. 500m από αυτό, σε αντίθεση με την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και τωρινό περάδδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, η οποία διέρχονταν νότια του μνημείου και «εφάπτονταν» σε αυτό.

Για να αναδειχθεί το μνημείο και να διαμορφωθεί ο χώρος γύρω από αυτό με κατάλληλο τρόπο, σε βαθμό που να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο, πρέπει ο προαύλειος χώρος του μνημείου, εμπρός, πίσω, δεξιά και αριστερά από το μνημείο των Θεσπιέων να καθαριστεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να γίνει πιο ευπαρουσίαστος και πιο εύκολα προσπελάσιμος από τον επισκέπτη. Για το λόγο αυτό, είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν περιορισμένες χωματουργικές εργασίες διαμόρφωσης της στάθμης του εδάφους, οι οποίες να ενοποιηθούν με ομαλό τρόπο

το επίπεδο του φυσικού εδάφους γύρω από το μνημείο και σε συνδυασμό με τις διαμορφώσεις που θα πραγματοποιηθούν γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα. Όλος ο χώρος γύρω από το μνημείο (νότια, βόρεια, ανατολικά και δυτικά) πρέπει να διαμορφωθεί με «σκληρή» επιφάνεια, ενώ το σύνολο της διαμόρφωσης θα του επιτρέψει να λειτουργεί ως χώρος στάσης-θέασης, ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να παρατηρήσει με ευκολία και άνεση το μνημείο αλλά κυριότερα το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής προς τα νότια, που περιλαμβάνει τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους του Κολωνού και του Τείχους των Φωκέων. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη και η τοποθέτηση καθιστικών καθώς και πινακίδων με ιστορικές-αρχαιολογικές πληροφορίες σε στρατηγικά σημεία εντός του διαμορφωμένου χώρου.

5.4 Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών

Το νεόδμητο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.) του Δήμου Λαμιέων βρίσκεται ανατολικά και σε απόσταση 100μ. από το μνημείο του Λεωνίδα στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών και εγκαινιάστηκε το 2010 .

Το ανεγερθέν Κ.Ι.Ε.Θ., είναι ένα καινοτομικό μουσείο, που καταλαμβάνει επιφάνεια 850m² και έχει τη μορφή αιχμής δόρατος με κατεύθυνση προς βορρά. Έχει μελετηθεί να έχει 2 κύριες όψεις, αφού είναι ορατό και από το νέο τμήμα του αυτοκινητόδρομου της ΠΑΘΕ, που παρακάμπει το χώρο των Θερμοπυλών, και όπως έχει επισημανθεί παραπάνω περνάει μόλις 500m στα βόρεια του Κ.Ι.Ε.Θ. Το Κέντρο, χρησιμοποιώντας καινοτόμα μέσα σύγχρονης τεχνολογίας (τρισεπίστας εικονικής πραγματικότητας) προβάλλει τα ιστορικά γεγονότα της εποχής της μάχης των Θερμοπυλών. Το έργο μελετήθηκε, σχεδιάστηκε και εκτελέστηκε από το Δήμο Λαμιέων με χρηματοδότηση από το πρόγραμμα Καινοτομίας του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Το Κ.Ι.Ε.Θ. θα αποτελέσει ολοκληρωμένο μέρος της αρχαιολογικής περιήγησης στο χώρο των Θερμοπυλών. Στα πλαίσια της κατασκευής του έχει διαμορφωθεί και περιφραγμένος περιβάλλοντας χώρος, στον οποίο περιλαμβάνεται και χώρος στάθμευσης. Το Κ.Ι.Ε.Θ. συνδέεται με το μνημείο του Λεωνίδα και την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας με επαρχιακή ασφαλτοστρωμένη οδό πλάτους περ. 6μ, όπως φαίνεται και στις παρακάτω εικόνες.

Εικόνα 45 – Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών και ο περιβάλλοντας χώρος του. Στην εικόνα φαίνονται επίσης και η παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας που περνάει από μπροστά του και ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ που περνάει περ. 400m στα βόρεια του.

Εικόνα 46 – Ο δρόμος πρόσβασης στο Κ.Ι.Ε.Θ., που το συνδέει με το μνημείο του Λεωνίδα και την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ.

Εντός του Κ.Ι.Ε.Θ. λειτουργεί οργανωμένο αναψυκτήριο και WC για το κοινό, όμως οι επισκέπτες δεν έχουν καμία πληροφόρηση για την ύπαρξή τους, στον υπόλοιπο αρχαιολογικό χώρο. Οι επισκέπτες θα πρέπει να ενημερώνονται για την ύπαρξή τους σε πολλαπλά σημεία εντός του αρχαιολογικού χώρου, μέσω κατάλληλα τοποθετημένων πληροφοριακών πινακίδων.

Ο δρόμος πρόσβασης που φαίνεται στην παραπάνω εικόνα, χρειάζεται διαπλάτυνση και διαγράμμιση, ενώ δίπλα σε αυτόν (στα βόρεια) θα χρειαστεί να κατασκευαστεί διάδρομος περιήγησης πεζών, που θα συνδέει το Κ.Ι.Ε.Θ. με το μνημείο του Λεωνίδα και τον υπόλοιπο αρχαιολογικό χώρο. Το διάδρομο αυτό θα μπορούν να χρησιμοποιούν οι επισκέπτες για να έχουν πρόσβαση στο Κ.Ι.Ε.Θ. πεζή.

5.5 Ο Λόφος του Κολωνού

Ο λόφος του Κολωνού βρίσκεται ακριβώς απέναντι από το μνημείο του Λεωνίδα, στη νότια πλευρά του σημερινού παραδρόμου του α/δ ΠΑΘΕ. Πρόκειται για σχετικά χαμηλό λόφο, που έχει ταυτιστεί με τον Κολωνό, όπου διεξήχθη η τελική φάση της μάχης των Θερμοπυλών. Η μορφή του λόφου του Κολωνού, όπου έλαβε χώρα η τελική φάση της μάχης του 480 π.Χ. έχει αλλάξει από την αρχαιότητα έως σήμερα. Η μικρή

ανασκαφική έρευνα του 1939 στον παραπάνω λόφο απέδωσε πλήθος σιδερένιων και χάλκινων λογχών και αιχμών βελών του 5ου αι. π.Χ., πολλές από τις οποίες ανήκουν σε ανατολικούς τύπους. Σύμφωνα με την αφήγηση του Ηρόδοτου εκεί θάφτηκαν οι πεσόντες της μάχης των Θερμοπυλών και προς τιμή τους στήθηκε λίθινος λέων και τρία ενεπίγραφα μνημεία. Σήμερα στην κορυφή του λόφου υπάρχει αναπαράσταση του επιγράμματος του Σιμωνίδη του Κείου, το οποίο σύμφωνα με τον Ηρόδοτο λέει «'Ω ξειν', αγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ότι τήδε κείμεθα, τοίς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

Στην σύγχρονη μορφή του πρόκειται για λόφο με υψομετρική διαφορά περ. 18μ. από τη βάση του μέχρι την κορυφή του. Η επίπεδη έκταση στην κορυφή του λόφου είναι σχετικά μικρή και δεν ξεπερνά τα 300m². Η διαμορφωμένη πρόσβαση στο λόφο ξεκινά δίπλα στον σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ και πραγματοποιείται μέσω σχετικά απότομου ανηφορικού μονοπατιού πλάτους περ. 3,5m, το οποίο είναι διαμορφωμένο με λίθινους αναβαθμούς, όπως φαίνεται και στις παρακάτω εικόνες.

Ο λόφος και η πλαγιά του είναι κατάφυτη, όπως φαίνεται και στις εικόνες, εκτός από το ανηφορικό μονοπάτι πρόσβασης και τον χώρο γύρω από την αναπαράσταση του επιγράμματος του Σιμωνίδη του Κείου, στην κορυφή του λόφου.

Εικόνα 47 – Η όψη του λόφου του Κολωνού από τον σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, από μέση απόσταση.

Εικόνα 48 – Η είσοδος στο λόφο του Κολωνού από το υπάρχον ανηφορικό μονοπάτι.

Εικόνα 49 – Το υπάρχον ανηφορικό μονοπάτι που οδηγεί στο λόφο του Κολωνού, με τους διαμορφωμένους λίθινους αναβαθμούς.

Εικόνα 50 - Η κορυφή του λόφου όπου υπάρχει αναπαράσταση του επιγράμματος του Σιμωνίδη του Κείου

Η πρόσβαση στο λόφο θα διαμορφωθεί με αναβαθμούς από πατημένο χώμα, ίδιου πλάτους με το υπάρχον μονοπάτι, ώστε να μην υπάρξει καμία διαπλάτυνση προς δασική έκταση. Η κορυφή τους υψώματος του Κολωνού όπου βρίσκεται και το επίγραμμα του Σιμωνίδη του Κείου, δεν θα υποστεί ανάλογη διαμόρφωση και θα παραμείνει με το φυσικό χώμα που υπάρχει τώρα. Απαραίτητη είναι και η περιορισμένη κοπή θάμνων στην κορυφή τους υψώματος, ώστε να μπορεί ο επισκέπτης να παρατηρήσει το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής και τα υπόλοιπα σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος με μεγαλύτερη ευκολία.

Εικόνα 51 - Η κορυφή του λόφου του Κολωνού

5.6 Το Τείχος των Φωκέων

Στα νότια του σημερινού παράδρομου του α/δ ΠΑΘΕ, στα ανατολικά των πηγών των Θερμοπυλών, υψώνεται λόφος σε υψόμετρο περ. 50m από τη βάση του, πάνω στον οποίο σώζονται λείψανα οχύρωσης. Η οχύρωση αυτή εκτείνεται σε μήκος 100m, έχει οδοντωτή κάτοψη και πλαισιώνεται από δύο τετράγωνους πύργους. Στην περιοχή αυτή πρέπει να βρίσκονταν το στενότερο σημείο της διόδου. Το τείχος ταυτίζεται με το επωνομαζόμενο από τον Ηρόδοτο "Φωκικό Τείχος" του 6ου αι. π.Χ., το οποίο επισκευάστηκε και χρησιμοποιήθηκε από τους Σπαρτιάτες, ως προμαχώνας στην άμυνά τους κατά των Περσών. Η πρόσβαση στο λόφο του Τείχους των Φωκέων γίνεται από την υπάρχουσα αγροτική οδό που διατρέχει την πλαγιά στα ανατολικά του τείχους. Η υπάρχουσα κατάσταση αποτυπώνεται στις παρακάτω εικόνες.

Εικόνα 52 – Αεροφωτογραφία της περιοχής του Τείχους των Φωκέων

Το γήπεδο εντός του οποίου βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων έχει εμβαδό περ. 3 στρέμματα. Η υπάρχουσα πρόσβαση στο τείχος περνά από ιδιωτική έκταση (ελαιοπερίβολο) και γι' αυτό κατά τη διαμόρφωση της ενιαίας διαδρομής των επισκεπτών η υπάρχουσα αγροτική οδός πρέπει να παρακαμφθεί. Η νέα πρόσβαση θα χρησιμοποιεί ένα τμήμα της αγροτικής οδού, ενώ το δεύτερο τμήμα που θα ανέρχεται μέχρι το τείχος θα πρέπει να διέλθει μέσα από την ανατολική πλαγιά του λόφου, η οποία είναι δημόσια αλλά στην παρούσα φάση είναι καλυμμένη με πυκνή βλάστηση.

Εικόνα 53 – Η Βόρεια όψη του λόφου του Τείχους των Φωκέων και ο υπάρχον αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο τείχος.

Εικόνα 54 – Ο υπάρχον αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο λόφο

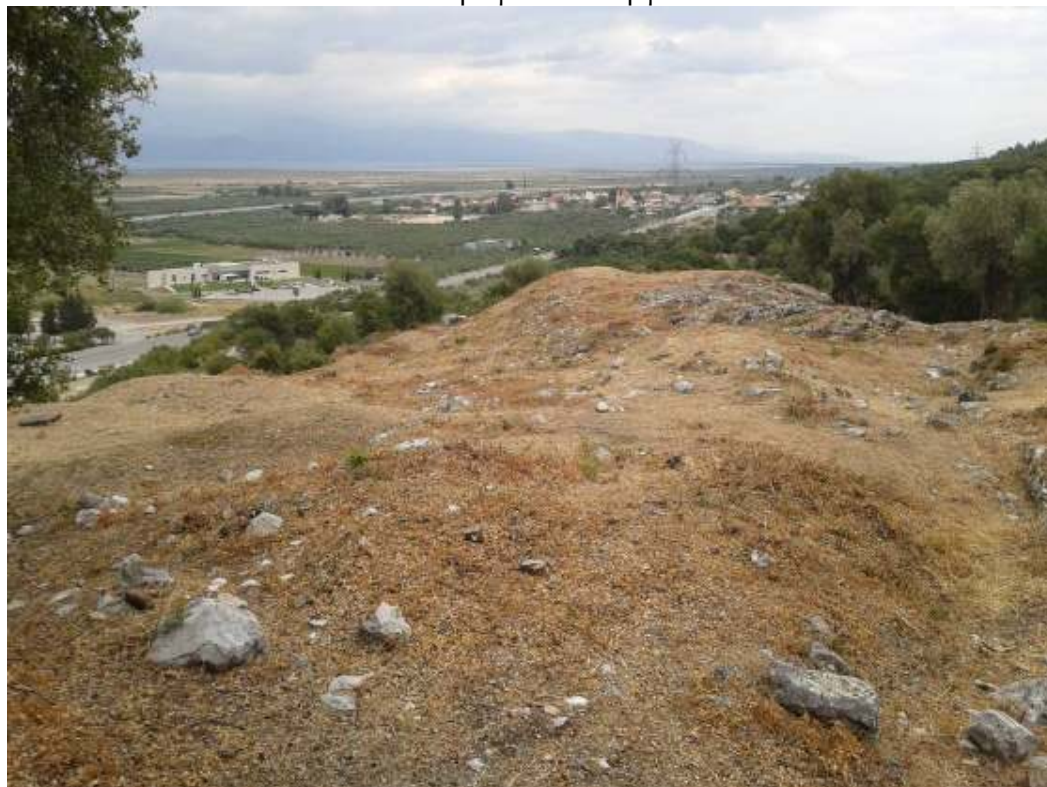
Εικόνα 55 – Το ανατολικότερο τμήμα του Τείχους των Φωκίων

Εικόνα 56 – Το Τείχος των Φωκίων

Εικόνα 57 – Το δυτικότερο τμήμα του Τείχους των Φωκέων, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του τετράγωνου πύργου.

Εικόνα 58 – Το γήπεδο εντός του οποίου βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων. Προσανατολισμός από Δύση προς Ανατολή.

5.7 Το Αναψυκτήριο-πωλητήριο του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

Το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων ιδρύθηκε με τη σημερινή του μορφή ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου το 1977, ως φορέας αναδιανομής των πόρων, που προέρχονται από τις διάφορες μορφές αξιοποίησης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, διαθέτοντάς τους για την προστασία, ανάδειξη και προβολή των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της χώρας μας και τη στήριξη του έργου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Ένας από τους σκοπούς της ύπαρξης του ΤΑΠΑ είναι και η οργάνωση εκθετηρίων-πωλητηρίων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας για τη διάθεση των ειδών παραγωγής του ΤΑΠΑ.

Το αναψυκτήριο του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, που θα αναδειχθεί με την παρούσα μελέτη. Το αναψυκτήριο-πωλητήριο κατασκευάστηκε από τον Ε.Ο.Τ. στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Πρόκειται για δύο ισόγειους, λιθόκτιστους οικίσκους τους οποίους παραχώρησε το 1981 στη ΙΔ' ΕΠΚΑ χωρίς αντάλλαγμα για αόριστο χρονικό διάστημα για την εξυπηρέτηση αναγκών σε στεγασμένους χώρους (αποθήκη, φυλάκειο, γραφείο). Οι δύο οικίσκοι έχουν ανεγερθεί στις υπώρειες του όρους Καλλιδρόμου σε πυκνόφυτη πλαγιά και συνδέονται με την παλαιά ΝΕΟ Λαμίας-Αθηνών με δρόμο πρόσβασης μήκους 280m από σκυρόδεμα που συμπληρώνεται με στενή λωρίδα από λιθόκτιστο καλντερίμι στη δεξιά του πλευρά. Λόγω της πυκνής βλάστησης της πλαγιάς πάνω στην οποία είναι κτισμένοι οι δύο οικίσκοι, αλλά και του ανάγλυφου του εδάφους, δεν είναι ορατοί από τον σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ. Το 1982 τα κτίσματα αυτά επισκευάστηκαν δραστικά με δαπάνες του ΥΠΠΟ για να λειτουργήσουν ως αρχαιολογική αποθήκη και φυλάκειο. Στο χώρο της αποθήκης τοποθετήθηκαν ομοίωμα του γεωγραφικού ανάγλυφου της περιοχής των «Στενών» και αναπαραστάσεις της περίφημης μάχης. Το 1987 πραγματοποιήθηκαν επανειλημμένες επισκευές και κατασκευάστηκαν τοίχοι αντιστήριξης. Ουδέποτε αποθηκεύτηκαν εκεί αρχαιότητες και κατά συνέπεια, το φυλάκειο με το γραφείο και τα κοινόχρηστα αποχωρητήρια περιέπεσαν σε αχρηστία.

Εικόνα 59 – Τα δύο κτήρια του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου του ΤΑΠΑ.

Εικόνα 60 – Ο αρχαιολογικός χώρος που θα αναδειχθεί με την παρούσα μελέτη, όπου φαίνεται και η θέση του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων που βρίσκεται στο νοτιοανατολικό του άκρο.

Ο δρόμος πρόσβασης μπορεί να χρησιμοποιηθεί από συμβατικό αυτοκίνητο, ώστε οι επισκέπτες να φτάσουν μέχρι το αναψυκτήριο. Μπροστά στα δύο κτίρια, υπάρχει χώρος που φαίνεται να έχει διαμορφωθεί για να αποτελέσει χώρο στάθμευσης οχημάτων.

Εικόνα 61 – Ο υπάρχον δρόμος πρόσβασης που οδηγεί από την παλαιά εθνική οδό Λαμίας-Αθηνών προς το αναψυκτήριο.

Εικόνα 62 – Ο χώρος βορείως του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου, ο οποίος μάλλον προορίζονταν στην αρχική κατασκευή ως χώρος στάθμευσης οχημάτων.

Ο χώρος αυτός συνδέεται με τα κτήρια του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου με μεταλλική σκάλα. Τα οχήματα όμως, μπορούν χρησιμοποιώντας το σύνολο του δρόμου πρόσβασης να φτάσουν και μέχρι δίπλα στα κτήρια, όπου υπάρχει και κεκλιμένο επίπεδο για την πρόσβαση των ΑμεΑ, που οδηγεί εντός του ενός εκ των δύο κτηρίων.

Η λειτουργία του αναψυκτηρίου – πωλητηρίου μπορεί να επικαιροποιηθεί με βάση τις σύγχρονες ανάγκες των επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου με:

- την αναβάθμισή του σε πολιτιστικό πολυχώρο
- τη χρήση νέων τεχνολογιών για την ξενάγηση των επισκεπτών (τεχνολογίες μέσω κινητών τηλεφώνων, ηλεκτρονικοί ξεναγοί κλπ.)
- την πώληση ειδών, αντιγράφων, οδηγών και βιβλίων καθώς

5.8 Υπάρχοντες χώροι στάθμευσης

Στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχουν 3 οργανωμένοι χώροι στάθμευσης. Ο ένας βρίσκεται βόρεια και ανατολικά του μνημείου του Λεωνίδα, πίσω από τη χαρακτηριστική σειρά από κυπαρίσσια. Ο δεύτερος είναι ο χώρος στάθμευσης εντός του περιφραγμένου προαύλιου χώρου του Κέντρου Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών.

Εικόνα 63 – Ο χώρος στάθμευσης ανατολικά του αγάλματος του Λεωνίδα

Εικόνα 64 – Ο χώρος στάθμευσης πίσω (βόρεια) του αγάλματος του Λεωνίδα.

Εικόνα 65 – Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών και ο χώρος στάθμευσης στον προαύλιο χώρο.

Ο τρίτος χώρος στάθμευσης βρίσκεται επί της παλαιάς εθνικής οδού μπροστά στο μνημείο του Λεωνίδα καθώς και ακριβώς απέναντι από αυτό, όπου η παλαιά εθνική οδός είναι διαπλατυσμένη. Όμως η στάθμευση σε αυτούς του δύο χώρους περιέχει ένα βαθμό επικινδυνότητας, διότι λόγω της έλλειψης οποιουδήποτε μέτρου

ασφάλειας όπως στηθαίο ή κάποιου είδους διαχωριστικό διάζωμα, οι επισκέπτες και τα σταθμευμένα οχήματα είναι εκτεθειμένα στη διερχόμενη κίνηση. Κατά τις επεμβάσεις που θα πραγματοποιηθούν για τη διαμόρφωση και ανάδειξη του χώρου, ο χώρος στάθμευσης μπροστά στο μνημείο του Λεωνίδα θα καταργηθεί για τους λόγους ασφαλείας που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο νότιος χώρος στάθμευσης κατά μήκος της παλαιάς εθνικής οδού θα καταστεί ασφαλής με τη δημιουργία διαχωριστικού διαζώματος. Όσον αφορά την χωρητικότητα των χώρων στάθμευσης, αυτή κρίνεται υπέρ το δέον επαρκής για την υπάρχουσα επισκεψιμότητα του αρχαιολογικού χώρου, οπότε δεν είναι αναγκαία καμία επέκτασή της.

Εικόνα 66 – Οι τρεις υπάρχοντες χώροι στάθμευσης γύρω από τα μνημεία.

6.0 Προτεινόμενες Επεμβάσεις

6.1 Γενικά

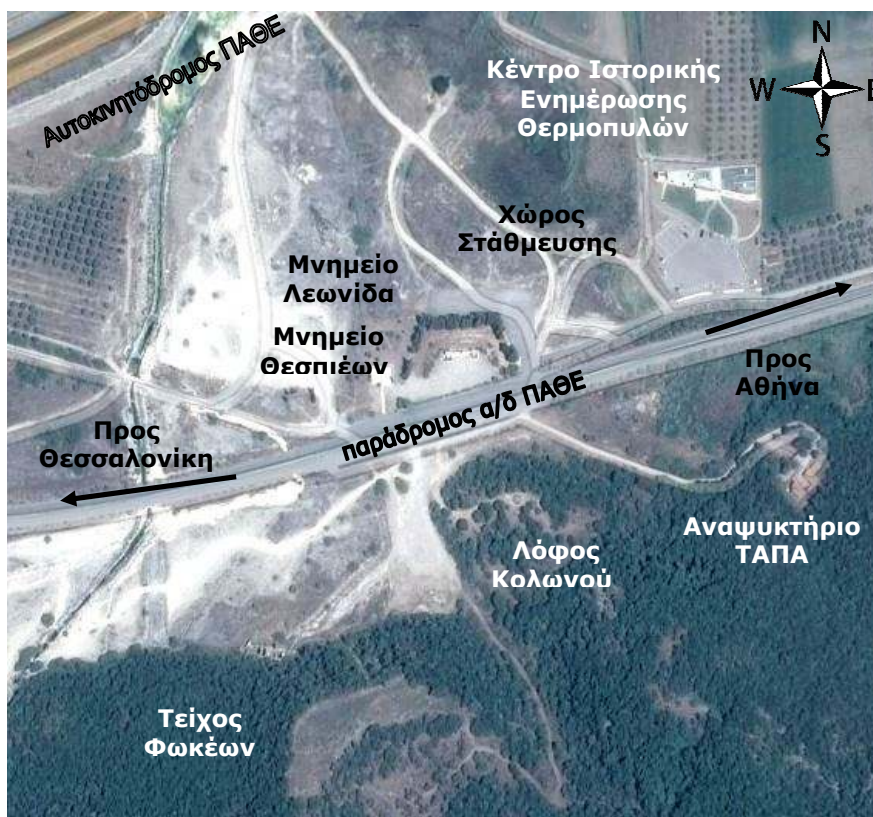
Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών αποτελείται από το Μνημείο του Λεωνίδα, το Μνημείο των Θεσπιέων, το Τείχος των Φωκέων, το λόφο του Κολωνού, το νεόδμητο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.), και το αναψυκτήριο-πωλητήριο του ΤΑΠΑ. Ανάμεσά τους διέρχεται η παλαιά ΝΕΟ Αθηνών – Λαμίας και τωρινός παράδρομος του α/δ ΠΑΘΕ, όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα.

Σκοπός των προτεινόμενων επεμβάσεων είναι η ανάδειξη του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών με ήπιες παρεμβάσεις οι οποίες δεν θα αποσπούν την προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του αρχαιολογικού χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και δεν θα προκαλούν οπτική όχληση στο φυσικό ανάγλυφο και στα ορατά σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Οι επεμβάσεις αυτές θα περιλαμβάνουν μια ενιαία διαδρομή περιήγησης η οποία θα ενοποιεί τα αρχαιολογικά σημεία ενδιαφέροντος και θα περιλαμβάνει χώρους στάσης – θέασης με καθιστικά, πληροφοριακές πινακίδες και βελτιωτικές παρεμβάσεις και ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου των αγαλμάτων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων.

Σκοπός της σύνδεσης των αρχαιολογικών σημείων ενδιαφέροντος του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών με μια ενιαία διαδρομή, είναι να καταστεί πιο εύκολα επισκέψιμος από το κοινό αλλά και να γνωστοποιήσει στο κοινό τα πιο δύσκολα προσβάσιμα τμήματα του αρχαιολογικού χώρου, όπως το τείχος των Φωκέων και ο λόφος του Κολωνού. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται η ενοποίηση σε μια ενιαία διαδρομή των σύγχρονων μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, με το λόφο του Κολωνού, τις ορατές αρχαιότητες που βρίσκονται στο τείχος των Φωκέων, το νεόδμητο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.), και το ήδη υπάρχον αναψυκτήριο-πωλητήριο του ΤΑΠΑ, που βρίσκεται πλησίον του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου.

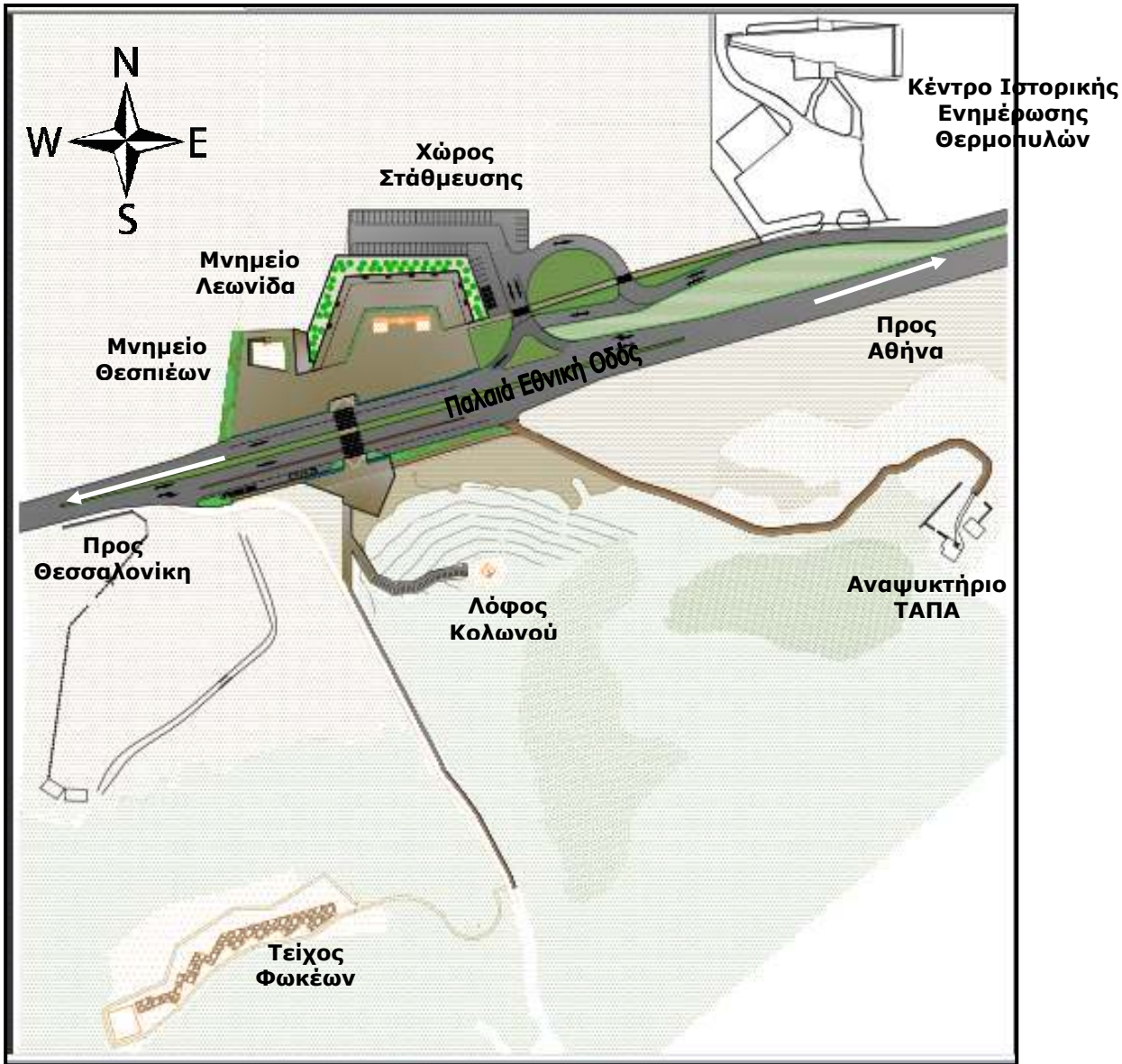
Με τις επεμβάσεις αυτές και μέσω των πληροφοριών που θα παρέχονται στους επισκέπτες κατά μήκος της ενιαίας αρχαιολογικής διαδρομής από τις πινακίδες πληροφόρησης, θα ενισχυθεί η εποπτικότητα και διδακτικότητα του μνημείου, θα καταστεί αντιληπτή η ιστορική και αρχαιολογική αξία του χώρου των Θερμοπυλών, σε συνδυασμό και με τις πληροφορίες που ήδη παρέχονται από το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών (Κ.Ι.Ε.Θ.) του Δήμου Λαμιέων, που βρίσκεται πλησίον του Μνημείου του Λεωνίδα και λειτουργεί από το 2010.

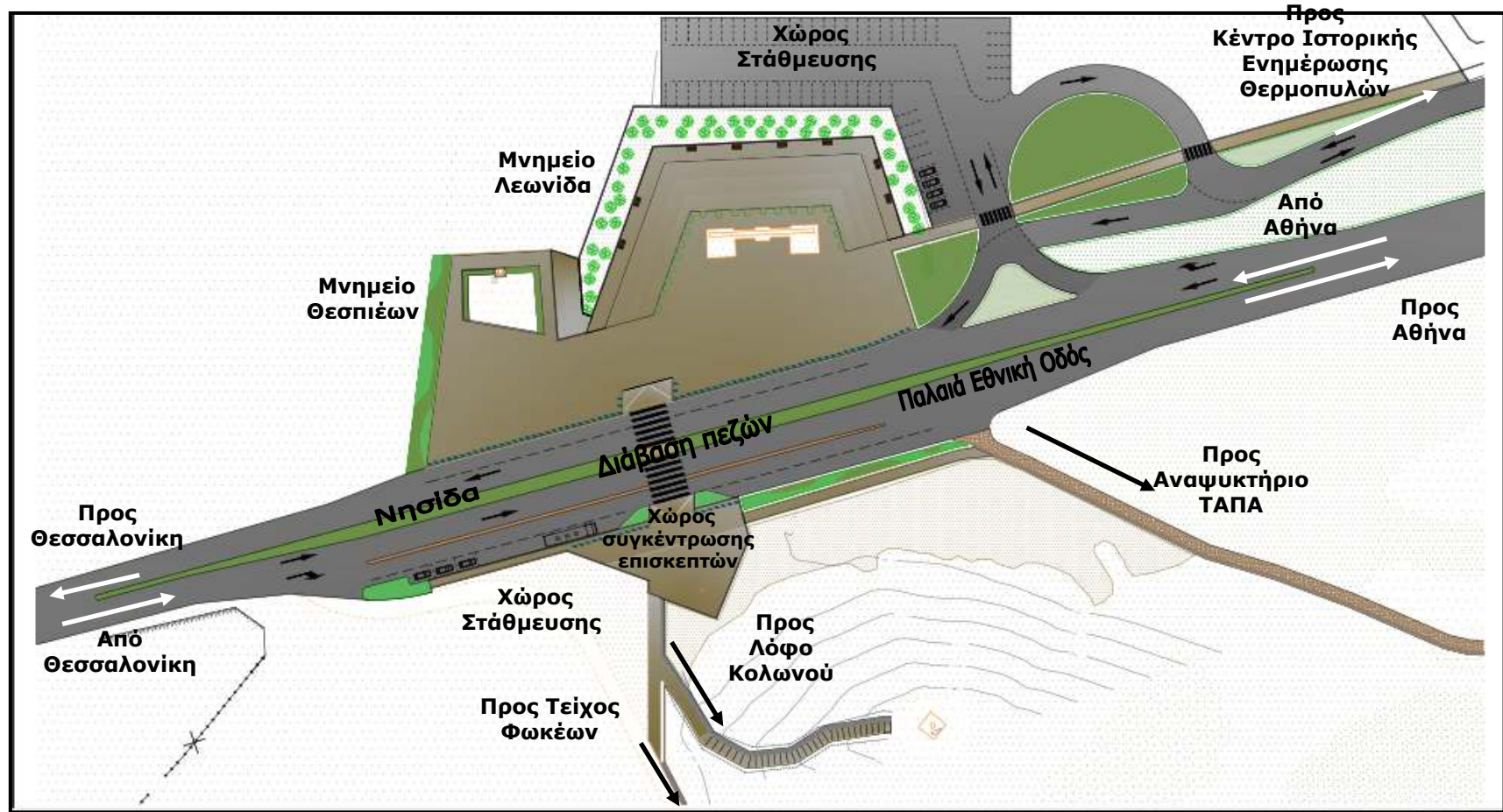
Η μεγαλύτερη σε έκταση επέμβαση θα είναι η κατασκευή ενός ενιαίου χώρου διαστρωμένου με υλικό πατημένου χώματος γύρω από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων. Ο χώρος αυτός θα συνδέεται μέσω διάβασης πεζών που θα διασχίζει τον υπάρχον παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, με δεύτερο χώρο επίσης διαστρωμένο με υλικό πατημένου χώματος. Επίσης, καθιστικά θα τοποθετηθούν βόρεια του μνημείου του Λεωνίδα, τα οποία θα χρησιμεύουν στους επισκέπτες για ξεκούραση αλλά και παρατήρηση, κατά τη διάρκεια της περιήγησής τους, γεγονός που θα αναβαθμίσει την εμπειρία του επισκέπτη στον χώρο.

Εικόνα 67 – Ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 68 - Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων

Εικόνα 69 - Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων

6.2 Τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων

Το Μνημείο του Λεωνίδα κατασκευάστηκε το 1955 με αρχιτεκτονική μελέτη που εκπόνησε ο αρχιτέκτων μηχανικός κ. Δημ. Κωνσταντινίδης, ενώ το άγαλμα κατασκεύασε ο γλύπτης κ. Β. Φαληρέας. Η αρχική χορηγία για την εκπόνηση του έργου ήταν του κ. Γεωργίου Δουσμάνη, ενώ το μνημείο αποπερατώθηκε με τη δαπάνη τριακοσίων αμερικανών ελληνικής καταγωγής μετά από πρωτοβουλία του κ. Χ. Μπούρα. Το Μνημείο αποκαλύφθηκε στο κοινό στις 30 Ιουλίου του 1955.

Το άγαλμα απεικονίζει τον Βασιλιά Λεωνίδα όρθιο, φέροντα δόρυ στο δεξί του χέρι και ασπίδα στο αριστερό. Το άγαλμα του Λεωνίδα είναι τοποθετημένο σε μαρμάρινη βάση η οποία είναι μέρος μεγαλύτερης λίθινης βάσης σχήματος ορθογώνιου παραλληλόγραμμου διαστάσεων 25,0m μήκους και 0,8m πλάτους. Κάτω ακριβώς από το άγαλμα του Λεωνίδα, στη νότια όψη της λίθινης βάσης είναι τοποθετημένη μαρμάρινη αναπαράσταση μάχης. Εκατέρωθεν του αγάλματος του Λεωνίδα υπάρχουν αγάλματα του Ευρώτα και του Ταϋγέτου, του ποταμού και του όρους που βρίσκονται πλησίον της Σπάρτης, ξαπλωμένα στο ένα πλευρό, τα οποία εδράζονται και αυτά σε μαρμάρινες βάσεις.

Εικόνα 70 – Το Μνημείο του Λεωνίδα

Το Μνημείο των Θεσπιέων κατασκευάστηκε το 1995 από τον Σύλλογο Θεσπιέων «Ο Θέσπις», ενώ τα αποκαλυπτήρια έγιναν στις 5 Απριλίου 1997. Πρόκειται για ακέφαλη μεταλλική ανδρική μορφή με δύο φτερά, το ένα σηκωμένο

και το άλλο τσακισμένο. Είναι τοποθετημένο σε μαρμάρινη βάση, ενώ και ο προαύλειος χώρος του είναι και αυτός διαστρωμένος με μαρμάρινες πλάκες.

Εικόνα 71 – Το Μνημείο των Θεσπιέων

Ο χώρος μπροστά (νότια) από το μνημείο είναι διαστρωμένος με ψηφίδα (ασβεστολιθικό χαλίκι λατομείου υπόλευκου χρώματος διατομής μέχρι 10mm), ενώ ο χώρος πίσω και δίπλα από το μνημείο (βόρεια, ανατολικά και δυτικά) και μέχρι τα κυπαρίσσια δεν είναι διαμορφωμένος ούτε διαστρωμένος, είναι ακάθαρτος και καλυμμένος με αγριόχορτα, ενώ από το μνημείο του Λεωνίδα έως τα κυπαρίσσια υπάρχει υψομετρική διαφορά 1,9m. Ο επισκέπτης χρησιμοποιεί το φυσικό χώμα, το οποίο είναι ανισόπεδο, δηλ. δεν έχει ενιαίο υψόμετρο, γεγονός που δυσχεραίνει την επίσκεψη του μνημείου και σαν σύνολο προκαλεί δυσμενείς εντυπώσεις στον επισκέπτη.

Το μνημείο του Λεωνίδα «κρύβεται» μερικώς από τη βλάστηση που υπάρχει γύρω από αυτό, ενώ τα καλώδια υψηλής τάσης που περνούν σε απόσταση περ. 100m βόρεια του μνημείου προκαλούν οπτική όχληση στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο, όπως φαίνεται στις παραπάνω εικόνες. Συγκεκριμένα, τα κυπαρίσσια που υπάρχουν αμέσως βόρειά του, οι θάμνοι που υπάρχουν μπροστά, δεξιά και αριστερά από αυτό, προκαλούν συνειδητά την αίσθηση ότι το μνημείο είναι μια λεπτομέρεια στο τοπίο, ώστε να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του Χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και δεν έχει ανάγκη από οικοδομήματα για την ανάδειξή του.

Τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων και ο περιβάλλοντας χώρος τους

Εικόνα 72 – Διακρίνονται ο περιβάλλοντας χώρος του Μνημείου του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, η παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας που διέρχεται νότιά τους, ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ που διέρχεται βόρεια τους, τα κυπαρίσσια που περιβάλλουν το μνημείο του Λεωνίδα και η οπτική όχληση που δημιουργείται από την ηθελημένη και άγρια βλάστηση που υπάρχει γύρω από τα μνημεία.

Εικόνα 73 – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

Εικόνα 74 – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα, ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος και τμήμα του παραδρόμου της ΠΑΘΕ.

Χαρακτηριστική είναι η όψη του μνημείου από την παλαιά εθνική οδό Λαμίας-Αθήνας και τωρινό παράδρομο της Π.Α.Θ.Ε., όπως αυτή αποτυπώνεται στις παραπάνω εικόνες. Παρατηρώντας την συμπεραίνουμε ότι χρειάζεται προσπάθεια για να εντοπίσει κανείς το μνημείο του Λεωνίδα από τον τωρινό παράδρομο του α/δ Π.Α.Θ.Ε., κάτι που οφείλεται στο γεγονός ότι η διαμόρφωση της περιοχής γύρω από το μνημείο, η βλάστηση και ο προαύλιος χώρος του, συνειδητά δεν το αναδεικνύει. Παρατηρεί κανείς ότι το «φόντο» των κυπαρισσιών, καθιστά την παρατήρηση του μνημείου από τον επισκέπτη από μέση απόσταση δύσκολη, λόγω του μεγέθους των κυπαρισσιών και της ομοιότητας τους στο χρώμα με το άγαλμα του Λεωνίδα. Επίσης, η ύπαρξη των κυπαρισσιών βόρεια του αγάλματος, καθιστά μη ορατό το μνημείο από τον νεόδμητο αυτοκινητόδρομο Π.Α.Θ.Ε., ο οποίος από το 2007 διέρχεται βόρεια του μνημείου και σε απόσταση μικρότερη των 500m από αυτό, σε αντίθεση με την παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινό παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ, ο οποίος διέρχονταν νότια του μνημείου και «εφάπτονταν» σε αυτό.

Παρ' όλα αυτά τα κυπαρίσσια θα παραμείνουν ως έχουν, λόγω του ότι είχαν φυτευτεί το 1955 με την ανέγερση του μνημείου του Λεωνίδα, στη θέση που βρίσκονται σήμερα, για να συμβολίζουν τους τριακόσιους Σαπρτιάτες που έπεσαν στη μάχη των Θερμοπυλών το 480π.Χ., και λόγω του γεγονότος ότι συμβάλλουν στο να μην αποσπάται η προσοχή του επισκέπτη από τη σημασία του ίδιου του αρχαιολογικού χώρου που συνιστά αυτοτελώς μνημείο και συμβάλλουν ώστε να μην προκαλείται - από το άγαλμα - οπτική όχληση στο φυσικό ανάγλυφο και στα ορατά σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Οι προτεινόμενες επεμβάσεις γύρω από τα δύο μνημεία έχουν ως σκοπό να ενοποιήσουν την επίσκεψη στα δύο αυτά μνημεία, να τα συνδέσουν με τα υπόλοιπα σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, και παράλληλα να τα αναδείξουν με σεβασμό προς αυτά και τη φυσική αρχιτεκτονική του τοπίου.

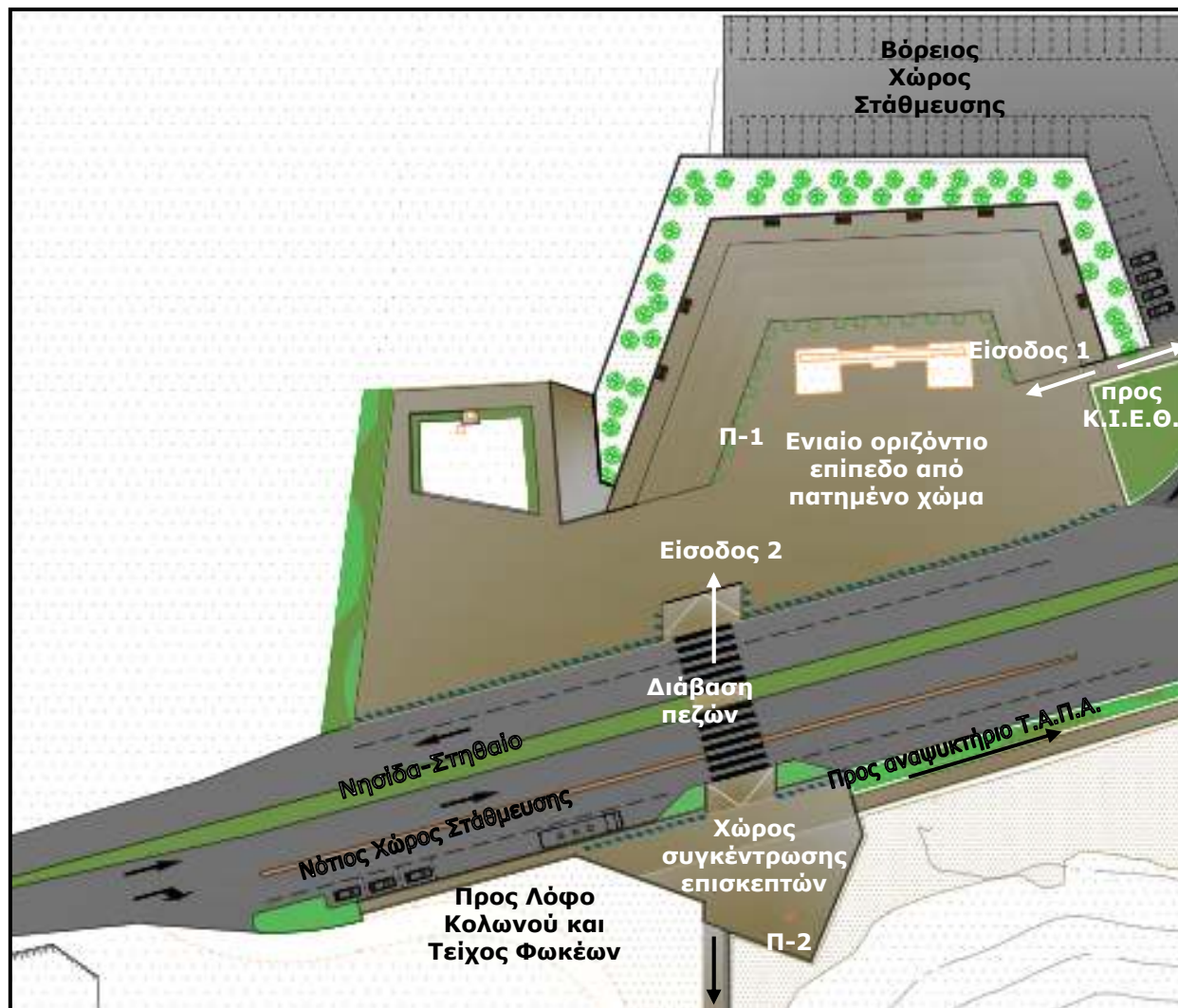
Η πρόσβαση στον προαύλιο χώρο γύρω από τα μνημεία θα γίνεται από δύο σημεία. Εάν ο επισκέπτης έρθει από τα νότια, τότε θα χρησιμοποιήσει την έξοδο του αυτοκινητοδρόμου ΠΑΘΕ που βρίσκεται νοτιοανατολικά του αρχαιολογικού χώρου και θα τον προσεγγίσει μέσω από τον παράδρομο του α/δ ΠΑΘΕ από τα ανατολικά και θα σταθμεύσει το αυτοκίνητό του στον χώρο

στάθμευσης που βρίσκεται βόρεια ή δυτικά του Μνημείου του Λεωνίδα. Εκείνος που θα σταθμεύσει σε αυτόν τον χώρο, θα εισέλθει στον προαύλειο χώρο των μνημείων από την Είσοδο-1, που υποδεικνύεται στη Γενική Κάτοψη των Διαμορφώσεων παρακάτω.

Εάν ο επισκέπτης έρθει από το βορρά, τότε θα χρησιμοποιήσει την έξοδο του αυτοκινητοδρόμου ΠΑΘΕ που βρίσκεται βορειοδυτικά του αρχαιολογικού χώρου, θα προσεγγίσει τα Μνημεία μέσω του παραδρόμου του α/δ ΠΑΘΕ από τα δυτικά και θα σταθμεύσει το αυτοκίνητό του στον χώρο στάθμευσης που βρίσκεται στη νότια πλευρά του παραδρόμου, απέναντι από τα Μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων. Εκείνος που θα σταθμεύσει σε αυτόν τον χώρο, μπορεί πρώτα να επισκεφθεί τον Κολωνό και το Τείχος των Φωκέων και έπειτα να χρησιμοποιήσει τη Διάβαση Πεζών και θα εισέλθει στον προαύλειο χώρο των μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων από την Είσοδο-2, που υποδεικνύεται στη Γενική Κάτοψη των Διαμορφώσεων παρακάτω.

Όλος ο χώρος γύρω από τα δύο μνημεία (νότια, βόρεια, ανατολικά και δυτικά) θα διαμορφωθεί με πατημένο χώμα, όπως φαίνεται στην Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων. Η σύσταση του πατημένου χώματος δίνεται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο. Με τις προτεινόμενες επεμβάσεις, ο περιβάλλον χώρος των Μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, θα ενοποιηθεί και οι υπάρχουσες υψομετρικές διαφορές θα αμβλυνθούν-ομαλοποιηθούν, ώστε να λειτουργήσει ως ο πρωταρχικός χώρος στάσης-θέασης, από τον οποίο ο επισκέπτης θα μπορεί να παρατηρήσει τα μνημεία και το σύνολο του αρχαιολογικού χώρου, καθώς και το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής, δηλαδή το όρος Καλλίδρομο νότια των Μνημείων.

Συγκεκριμένα, η διάστρωση θα περιλαμβάνει τα τμήματα: α) εμπρός (νότια) από τα δύο μνημεία, β) δίπλα (ανατολικά και δυτικά) από τα δύο μνημεία, γ) αναμεταξύ των δύο μνημείων, δ) πίσω (βόρεια) από τα δύο μνημεία. Μπροστά (νότια) από τα δύο μνημεία, το οριζόντιο επίπεδο από πατημένο χώμα θα φτάνει μέχρι το κράσπεδο που στην υπάρχουσα κατάσταση ορίζει την εξωτερική πλευρά των θάμνων που βρίσκονται μπροστά (νότια) από το μνημείο του Λεωνίδα, και χωρίζουν τον προαύλειο χώρο από την ασφαλτο του παραδρόμου του α/δ ΠΑΘΕ. Η διάστρωση με πατημένο χώμα θα εκτείνεται επίσης ανατολικά και δυτικά των δύο μνημείων, καθώς και ανάμεσά τους, ώστε να ενοποιηθεί ο προαύλειος χώρος των δύο. Η διάταξη αυτή φαίνεται στις επισυναπτόμενες εικόνες.

Εικόνα 75 - Γενική Κάτοψη των Διαμορφώσεων γύρω από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων.

Εικόνα 76 – Το πίσω (βόρειο) μέρος του προαύλειου χώρου του μνημείου του Λεωνίδα, στην τωρινή του μορφή, που είναι διαστρωμένο με φυσικό χώμα. Διακρίνεται το πρανές που αρχίζει σχεδόν αμέσως πίσω από το μνημείο και δεν επιτρέπει την παρατήρηση του μνημείου από κοντινή απόσταση από τα βόρεια.

Ο επισκέπτης πρέπει να είναι σε θέση να επισκεφτεί και να περιηγηθεί και στον χώρο ακριβώς πίσω από τα δύο μνημεία, ο οποίος στην παρούσα κατάσταση, δεν είναι διαμορφωμένος ούτε διαστρωμένος, είναι ακάθατος και καλυμμένος με αγριόχορτα. Ειδικότερα, στο μνημείο των Θεσπιέων τα αγριόχορτα είναι πυκνά και γι' αυτό το λόγο ο χώρος δεν είναι προσβάσιμος, στο δε μνημείο του Λεωνίδα το πρανές που ενώνει το επίπεδο του μνημείου με το επίπεδο του φυσικού χώματος που βρίσκεται πίσω από αυτό, το οποίο βρίσκεται περ. 1,9m χαμηλότερα, αρχίζει λιγότερο από 1m από τη βόρεια όψη του μνημείου και γι' αυτό το λόγο ο επισκέπτης δεν μπορεί να παρατηρήσει το μνημείο από βορά από κοντινή απόσταση.

Για τους λόγους αυτούς, στο μνημείο των Θεσπιέων το επίπεδο από πατημένο χώμα θα επεκταθεί σε ένα διάδρομο 3,0m. πίσω (βόρεια) αυτού, ενώ στο μνημείο του Λεωνίδα θα δημιουργηθεί ένας πλατύς διάδρομος πίσω (βορείως) του μνημείου του Λεωνίδα πλάτους 4,0m., ο οποίος θα βρίσκεται στο επίπεδο στο οποίο βρίσκεται η βάση του μνημείου του Λεωνίδα, ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να περιηγηθούν και πίσω από το μνημείο, εβρισκόμενοι στο ίδιο επίπεδο με αυτό. Η διάταξη αυτή φαίνεται στη γενική κάτοψη των επεμβάσεων παραπάνω. Το επίπεδο του διαδρόμου αυτού, θα συνδέεται με το επίπεδο του εδάφους που υπάρχει στα κυπαρίσσια, με πρανές ελαφριάς κλίσης, καθώς τώρα υπάρχει μια υψομετρική διαφορά περ. 1,9m.

Η διαμόρφωση αυτού του ενιαίου επιπέδου απαιτεί την πραγματοποίηση χωματουργικών εργασιών διαμόρφωσης της στάθμης του εδάφους, οι οποίες να φέρουν

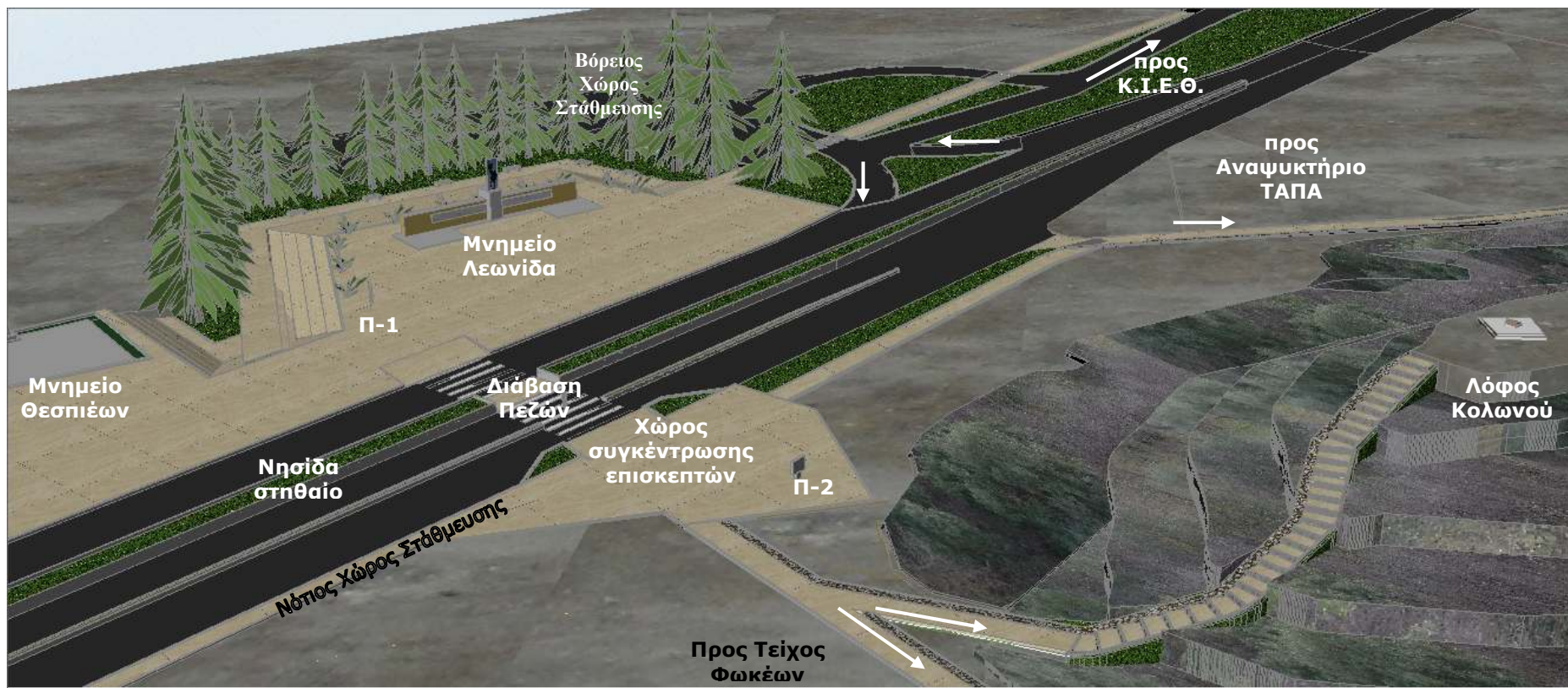
το φυσικό έδαφος στον προαύλιο χώρο του μνημείου του Λεωνίδα (εμπρός και πίσω από αυτό) στο ίδιο επίπεδο, στα σημεία που αυτό απαιτείται. Μετά τον διάδρομο 4μ. βόρεια του μνημείου του Λεωνίδα, ο οποίος θα βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τον χώρο μπροστά από το μνημείο, θα διαμορφωθεί πρηνές ελαφριάς κλίσης (τελικής στρώσης από πατημένο χώμα) το οποίο θα συνδέει το ψηλότερο με το χαμηλότερο επίπεδο στο οποίο βρίσκονται τα κυπαρίσσια. Οι τομές που περιλαμβάνονται στα σχέδια της μελέτης, δίνουν την ακριβή εικόνα της υπάρχουσας κατάστασης και των επεμβάσεων που θα πραγματοποιηθούν.

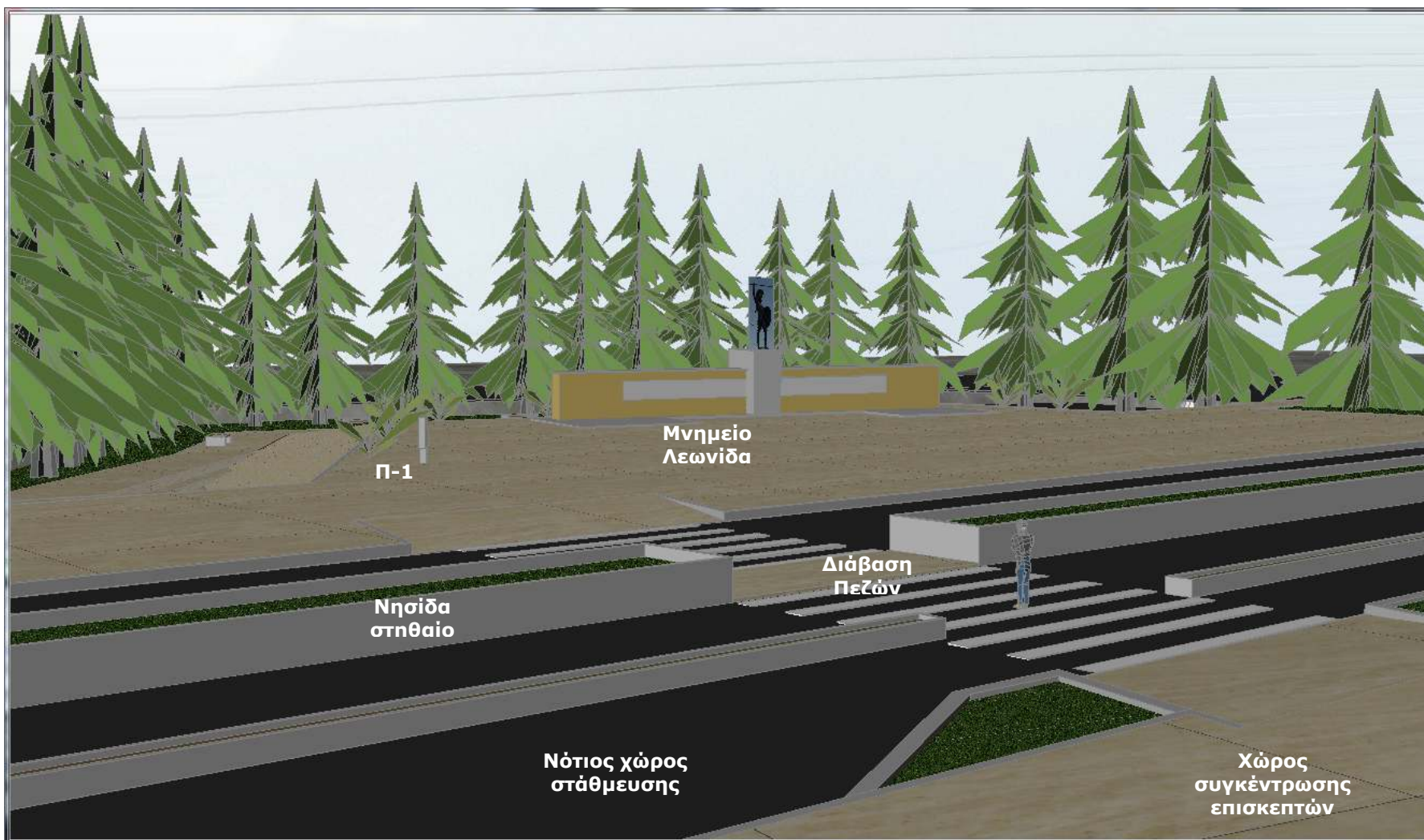
Εικόνα 77 – Το πίσω μέρος του του μνημείου των Θεσπιέων στην τωρινή του μορφή

Η άτακτη άγρια βλάστηση που έχει φυτρώσει μπροστά και πίσω από τα δύο μνημεία, θα απομακρυνθεί, ώστε να αφαιρεθούν όλα τα αθέλητα οπτικά εμπόδια που υπάρχουν γύρω από τα δύο μνημεία. Στα πλαίσια της πρόθεσης να αναδειχθούν τα αρχαία κατάλοιπα του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, δηλαδή ο Λόφος του Κολωνού και το Τείχος των Φωκέων, καθώς και το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής, σε αντίθεση με την ανάδειξη των δύο σύγχρονων μνημείων που τώρα δεσπόζουν στον χώρο, η προτεινόμενη διαμόρφωση του προαυλίου χώρου των δύο αυτών μνημείων πρέπει να συμπληρωθεί μεταξύ άλλων και από την φύτευση δυο νέων σειρών από φυτά, γύρω από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων. Οι λεπτομέρειες αυτής της επέμβασης θα καθορισθούν σε δεύτερο χρόνο με την εκπόνηση φυτοτεχνικής μελέτης, όπως περιγράφεται και στο τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης.

Όλα τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά και οι διαστάσεις των διαμορφώσεων δίνονται αναλυτικά και υπό κλίμακα στα επισυναπτόμενα σχέδια της μελέτης. Η ακριβής θέση τους στον χώρο δίνεται μέσω των πινάκων των συντεταγμένων σε ΕΓΣΑ '87, που περιλαμβάνονται στα σχέδια.

Εικόνα 78 – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον χώρο γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα.

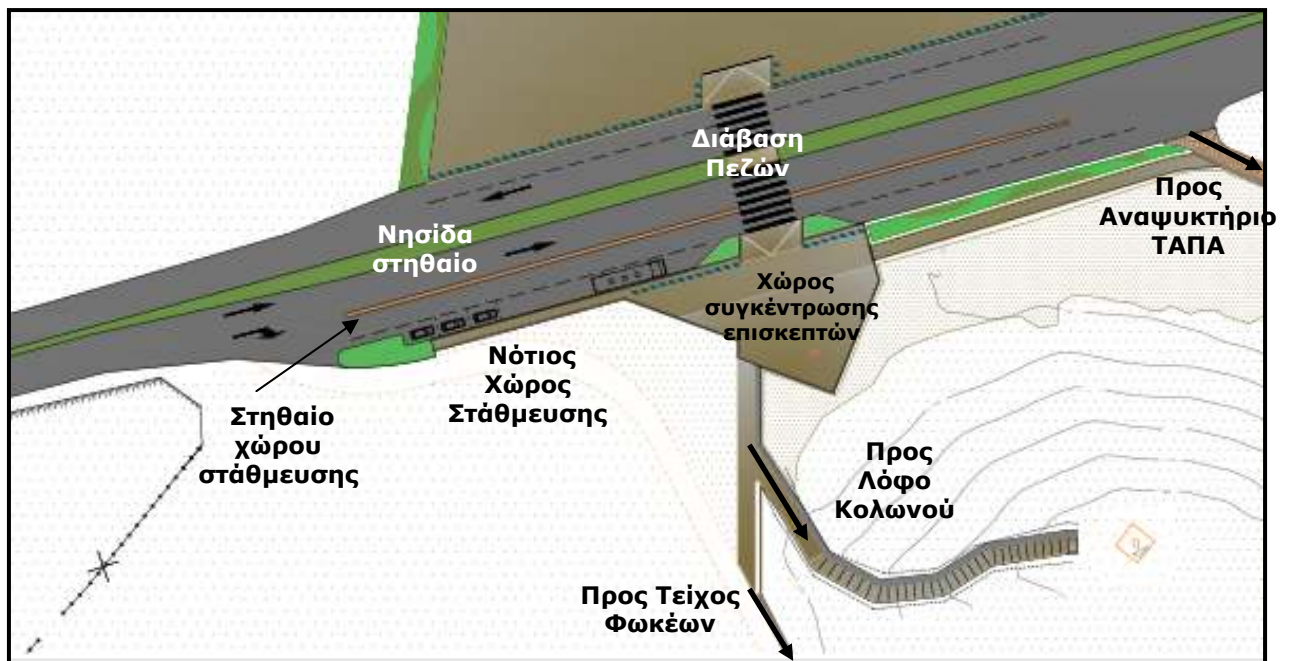
Εικόνα 79 – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον χώρο γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 8ο – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον αρχαιολογικό χώρο.

6.3 Διάζωμα και διάβαση πεζών της Νέας Εθνικής Οδού

Ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών χωρίζεται σε βόρειο και νότιο τμήμα από τη Νέα Εθνική Οδό (Ν.Ε.Ο.) Αθήνας – Λαμίας και σημερινό αριστερό παράδρομο της ΠΑΘΕ. Στο δρόμο αυτό θα κατασκευαστεί στηθαίο ασφαλείας ώστε οι επισκεπτες να είναι σε θέση να διασχίσουν το δρόμο με ασφάλεια. Στο σημείο ανάμεσα στο Μνημείο του Λεωνίδα και τον λόφο του Κολωνού, θα κατασκευαστεί διάβαση πεζών που θα προστατεύεται από το στηθαίο. Το στηθαίο θα είναι κατασκευασμένο από σκυρόδεμα και τα τεχνικά του χαρακτηριστικά φαίνονται στα επισυναπτόμενα σχέδια.

Εικόνα 81 - Το νότιο τμήμα των βελτιωτικών παρεμβάσεων στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, όπου διακρίνονται: η ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινός αριστερός παράδρομος της ΠΑΘΕ, η διάβαση των πεζών και το στηθαίο του δρόμου, ο νότιος χώρος στάθμευσης για όσους έρχονται από βορρά (π.χ. Θεσσαλονίκη), ο χώρος συγκέντρωσης των επισκεπτών, και οι τρεις διαδρομές προς το αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ, προς τον λόφο του Κολωνού και προς το Τείχος των Φωκέων.

Το στηθαίο θα χωρίζεται από τη διάβαση των πεζών σε δυτικό και ανατολικό τμήμα. Τα βασικά τεχνικά χαρακτηριστικά του στηθαίου είναι:

Μήκος δυτικού τμήματος = 124,72m

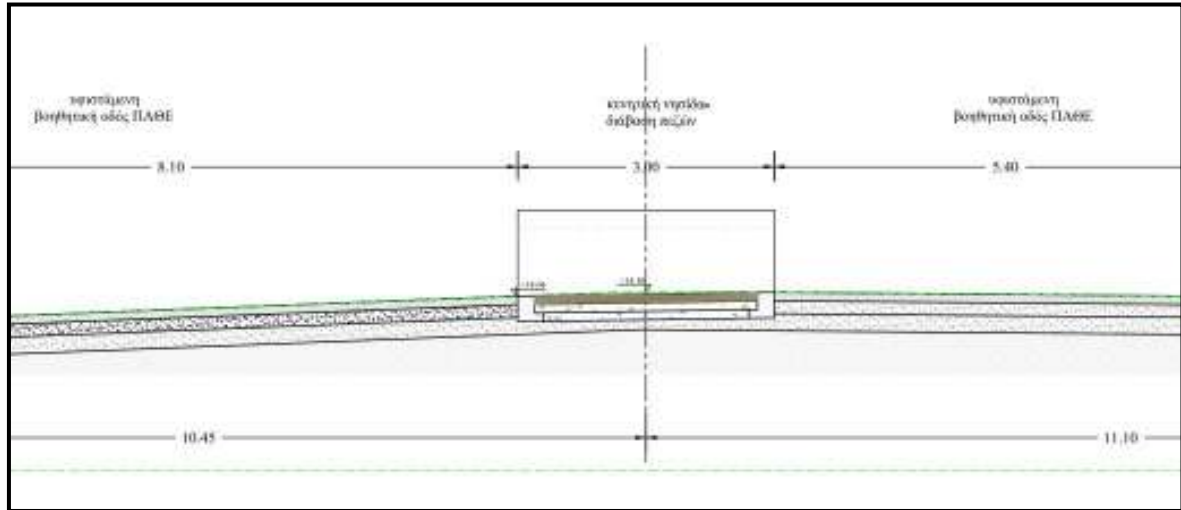
Μήκος διάβασης πεζών = 8,00m

Μήκος ανατολικού τμήματος = 146,30m

Πλάτος διάβασης πεζών και μέγιστο πλάτος στηθαίου= 3,00m

Ελάχιστο πλάτος στηθαίου στις δύο άκρες = 1,15m(δυτικά) και 1,10m (ανατολικά)

Ύψος στηθαίου = 1,00m

Εικόνα 82 – Τομή του στηθαίου-νησίδας κυκλοφορίας που θα κατασκευαστεί στον άξονα του παράπλευρου δρόμου της ΠΑΘΕ.

Στη συνέχεια ακολουθεί το στηθαίο του νότιου χώρου στάθμευσης, το οποίο χωρίζεται και αυτό σε δύο τμήματα, σε δυτικό και ανατολικό, από τη διάβαση πεζών η οποία θα καταλήγει στο νότιο χώρο συγκέντρωσης επισκεπτών. Τα βασικά τεχνικά χαρακτηριστικά του στηθαίου του νότιου χώρου στάθμευσης είναι:

Μήκος δυτικού τμήματος = 64,75m

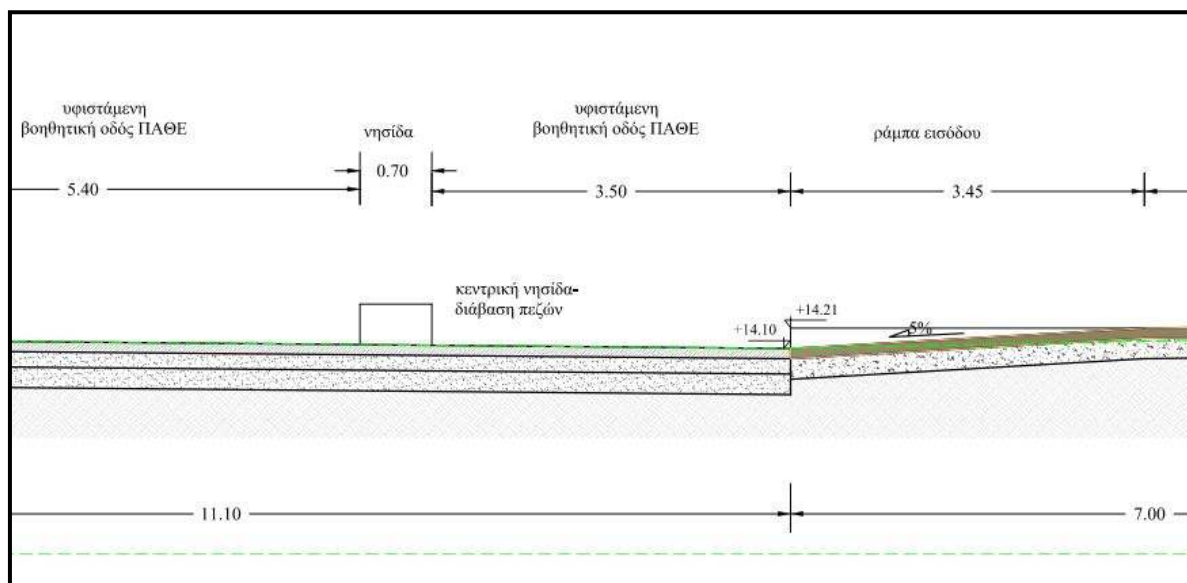
Μήκος διάβασης πεζών = 8,00m

Μήκος ανατολικού τμήματος = 45,90m

Μέγιστο πλάτος στηθαίου= 0,70m

Ύψος στηθαίου = 0,40m

Ο νότιος χώρος στάθμευσης θα εξυπηρετεί τα οχήματα που έρχονται από βορρά (π.χ. Θεσσαλονίκη), θα έχει μήκος περ. 120m και σε αυτόν θα μπορούν να σταθμεύουν σε μονή σειρά κατά μήκος του δρόμου περ. 25 Ι.Χ. αυτοκίνητα ή 8 λεωφορεία χωρητικότητας 50 ατόμων.

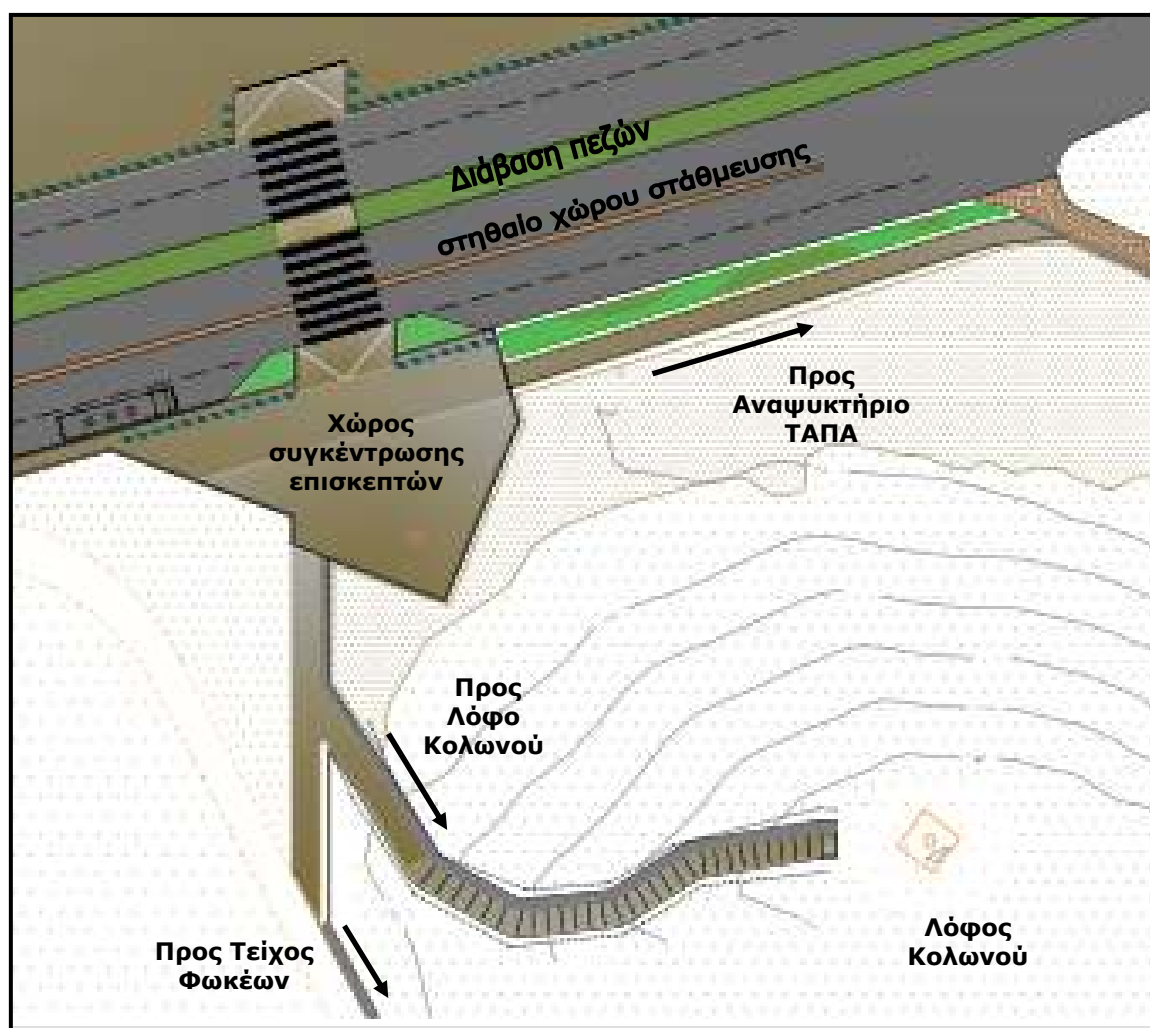
Εικόνα 83 – Τομή του 2^{ου} στηθαίου κυκλοφορίας που διαχωρίζει τον παράπλευρο της ΠΑΘΕ με τον νότιο χώρο στάθμευσης.

Το στηθαίο-διάζωμα ασφαλείας του δρόμου θα είναι συνεχόμενο κατά μήκος του παράπλευρου της ΠΑΘΕ, ώστε να μη δίνεται η δυνατότητα στα οχήματα, μετά το πέρας της επίσκεψης στον αρχαιολογικό χώρο, να πραγματοποιήσουν τοπική αναστροφή – λόγω της υψηλής επικινδυνότητας – για να κατευθυνθούν πάλι προς την έξοδο της ΠΑΘΕ, που βρίσκεται στα δυτικά του αρχαιολογικού χώρου. Μετά την επίσκεψή τους στον αρχαιολογικό χώρο, τα οχήματα θα μπορούν να πραγματοποιήσουν αναστροφή περίπου 2km ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου ακολουθώντας τον παράδρομο της ΠΑΘΕ προς τα ανατολικά, όπου και υπάρχει χώρος κατάλληλος για να γίνει αναστροφή με ασφάλεια. Οι παρεμβάσεις αυτές στη τη Νέα Εθνική Οδό (Ν.Ε.Ο.) Αθήνας – Λαμίας και σημερινό αριστερό παράδρομο της ΠΑΘΕ, πριν πραγματοποιηθούν, θα πρέπει να λάβουν τις απαιτούμενες εγκρίσεις από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

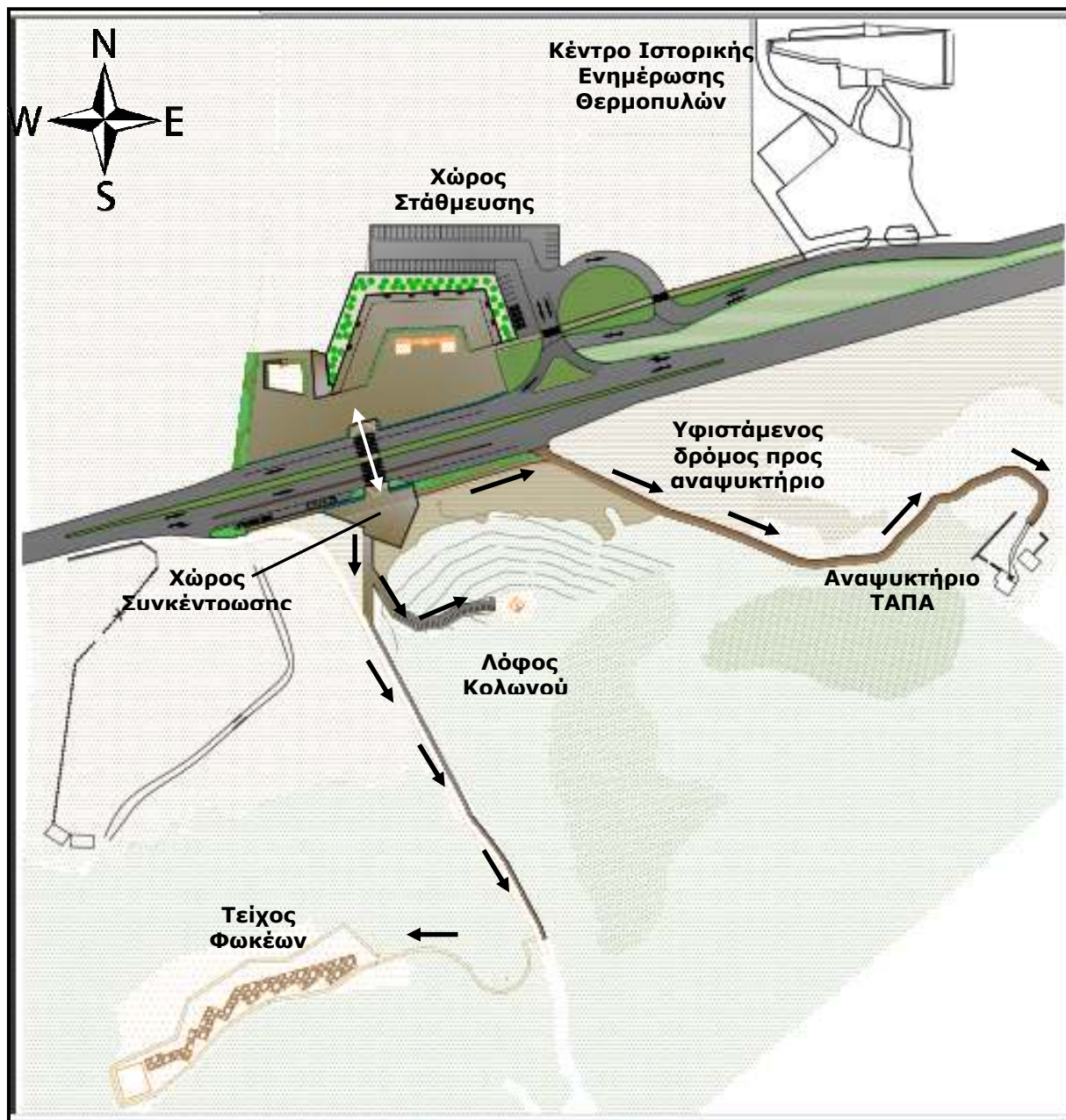
6.4 Διαδρομές προς Κολωνό, Τείχος Φωκέων και αναψυκτήριο ΤΑΠΑ

Ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών χωρίζεται σε βόρειο και νότιο τμήμα, από τη Νέα Εθνική Οδό (Ν.Ε.Ο.) Αθήνας – Λαμίας και

σημερινό αριστερό παράδρομο της ΠΑΘΕ. Τα δύο αυτά τμήματα, όπως φαίνεται και στην Γενική Κάτοψη των επεμβάσεων, συνδέονται με διάβαση πεζών πλάτους 8,00m και συνολικού μήκους 20,70m. Μετά τη μετάβαση των πεζών από το βόρειο στο νότιο τμήμα, μέσω αυτής της διάβασης, οι επισκέπτες εισέρχονται σε χώρο συγκέντρωσης πεζών, σχεδόν τριγωνικού σχήματος και εμβαδού 664m², ο οποίος θα είναι και αυτός διαστρωμένος με πατημένο χώμα. Στον χώρο αυτό θα υπάρχει η δεύτερη πληροφοριακή πινακίδα και θα ξεκινούν δύο διάδρομοι από πατημένο χώμα, ένας προς το νότο, ο οποίος θα κατευθύνεται προς το λόφο του Κολωνού και τον λόφο του Τείχους των Φωκέων, και ένας προς τα ανατολικά, ο οποίος θα κατευθύνεται προς το αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ.

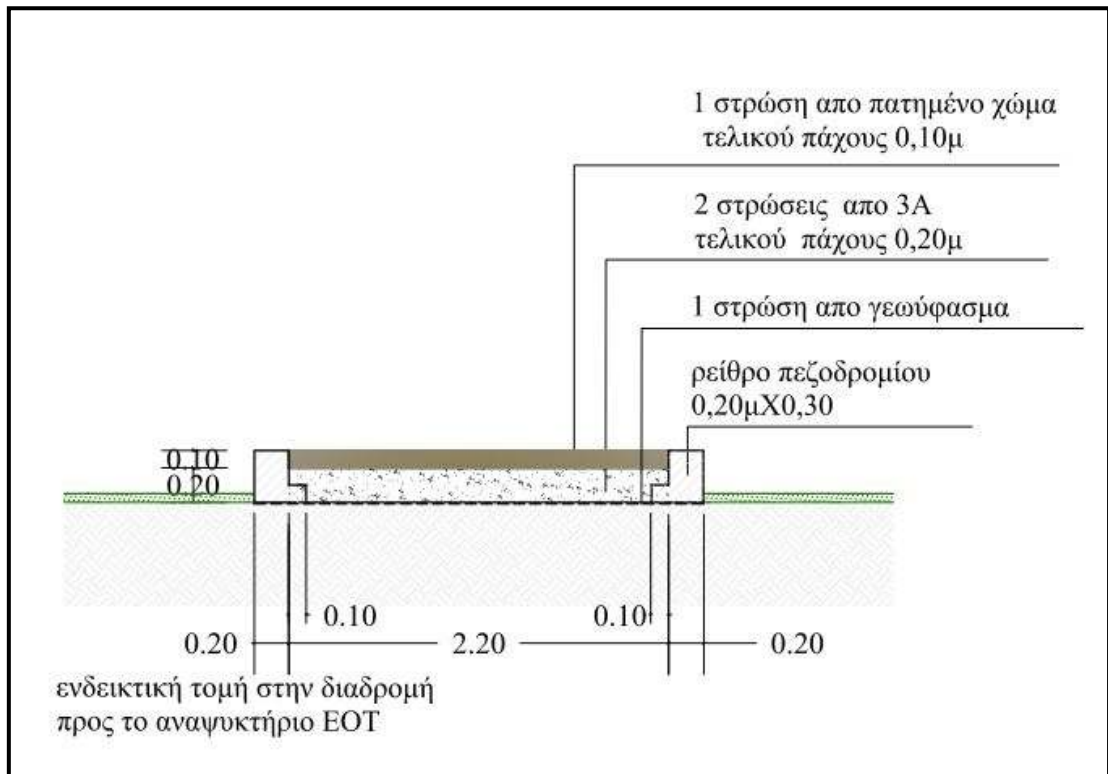

Εικόνα 84 – Το νότιο τμήμα των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο

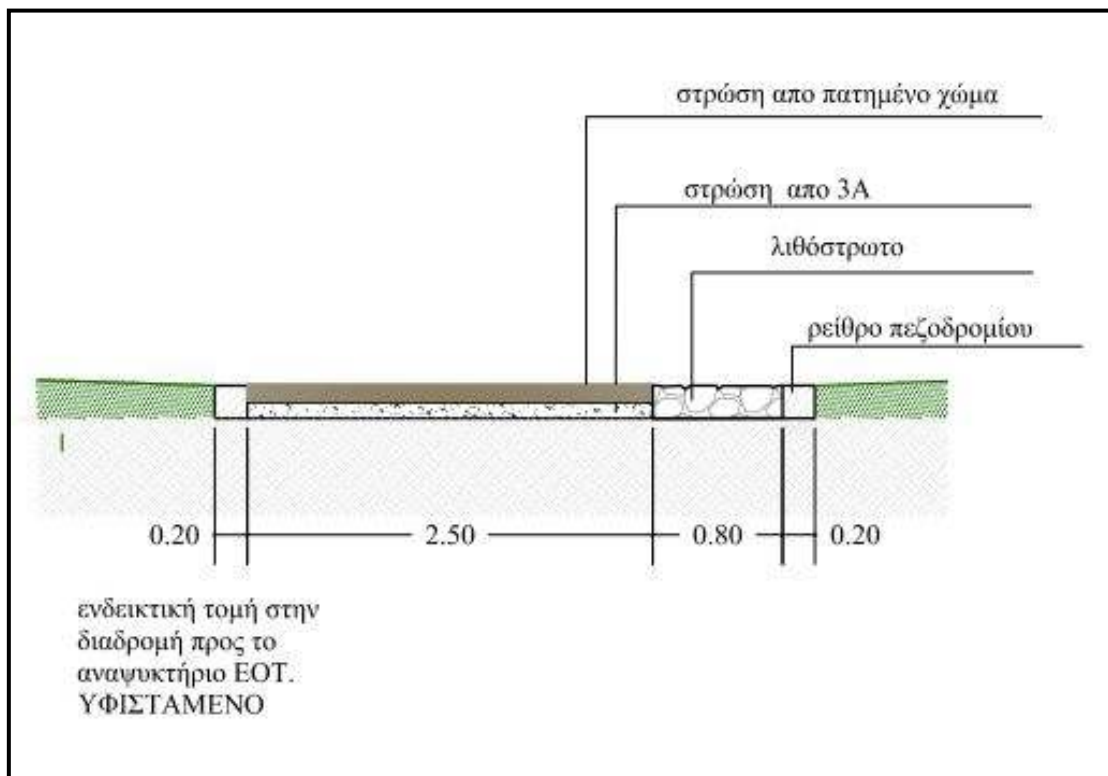

Εικόνα 85 – Η Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο και οι διαδρομές των επισκεπτών προς τον Λόφο του Κολωνού, το Τείχος των Φωκέων και το Αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ.

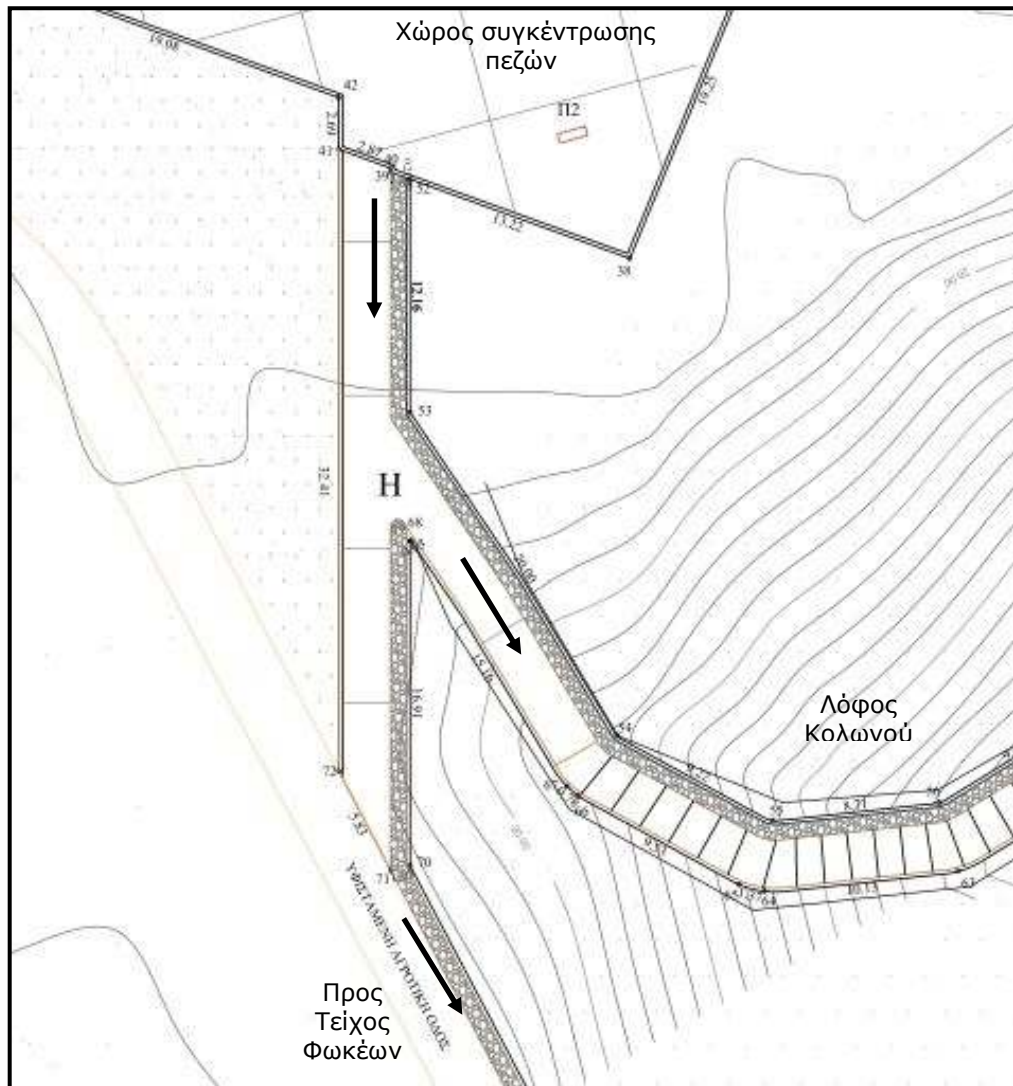
Το ευθύγραμμο τμήμα που κατευθύνεται προς τα ανατολικά θα έχει μήκος 57,00m και καθαρό πλάτος 2,20m με κράσπεδα εκατέρωθεν πάχους 0,20m, ενώ θα είναι κατασκευασμένο από πατημένο χώμα. Θα καταλήγει στην αρχή του υφιστάμενου δρόμου πρόσβασης του αναψυκτηρίου του ΤΑΠΑ, ο οποίος έχει μήκος περ. 280,00m και καταλήγει με τη σειρά του στα κτίρια του αναψυκτηρίου.

Εικόνα 86 – Τομή του διαδρόμου που θα κατασκευαστεί προς το αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ.

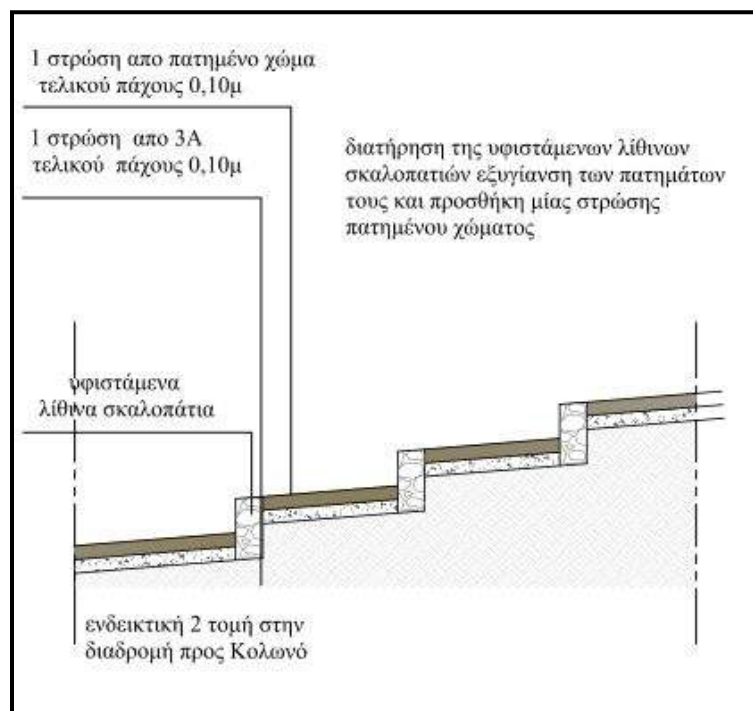

Εικόνα 87 – Τομή του υφιστάμενου δρόμου προς το αναψυκτήριο ΤΑΠΑ.

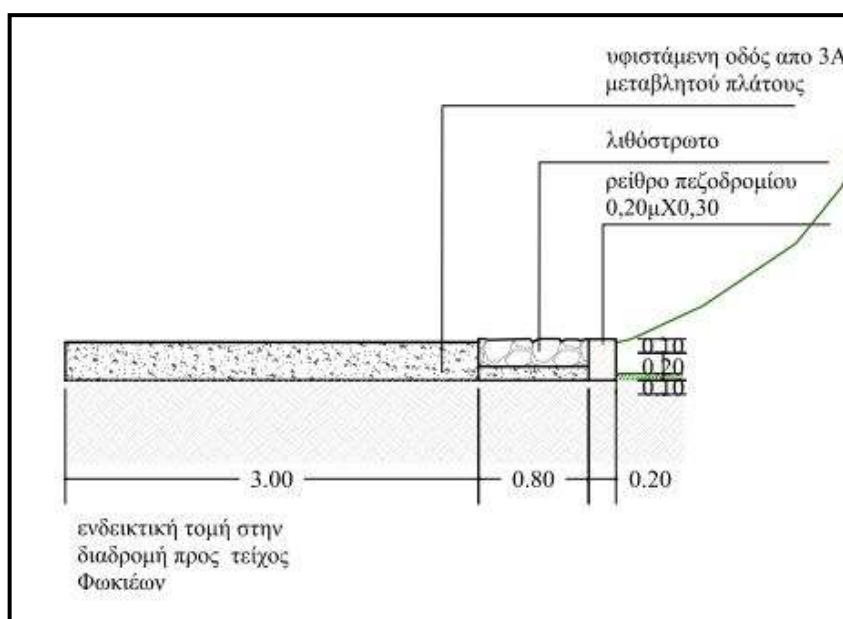
Εικόνα 88 – Λεπτομέρεια της κάτοψης του διαδρόμου επισκεπτών

Τα πρώτα 32m του διαδρόμου προς το νότο, προς Κολωνό και Τείχος Φωκέων, θα έχουν συνολικό πλάτος 3,90m. Από αυτά, τα 2,90m θα είναι από πατημένο χώμα, τα 0,20m θα είναι κράσπεδο στη βόρεια πλευρά, και τα 0,80m θα είναι λιθόχτιστο μονοπάτι που θα εφάπτεται στη νότια πλευρά του πατημένου χώματος, όπως φαίνεται στην Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων. Ο διάδρομος αυτός θα ξεκινά από τον χώρο συγκέντρωσης πεζών, και μετά από ένα ευθύγραμμο τμήμα του περ. 15m, θα ξεκινά ο ανηφορικός διάδρομος που καταλήγει στην κορυφή του λόφου του Κολωνού και την πλάκα με το επίγραμμα του Σιμωνίδη, ο οποίος θα έχει μήκος περ. 60m, θα είναι κατασκευασμένος από πατημένο χώμα και θα ενσωματώσει τα ήδη υπάρχοντα λίθινα σκαλοπάτια.

Εικόνα 89 – Τομή του ανηφορικού διαδρόμου προς το λόφο του Κολωνού

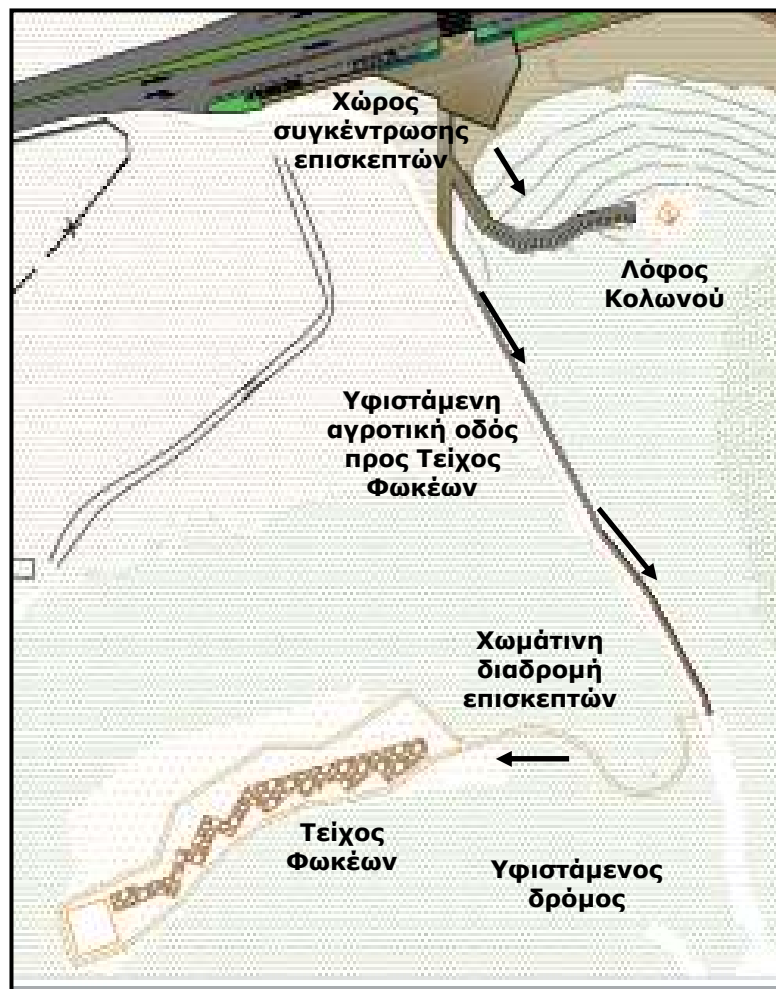
Μετά τη διαστάυρωση προς Κολωνό, στο τμήμα του διαδρόμου προς το Τείχος των Φωκέων, θα κατασκευαστεί ένα μικρό ευθύγραμμο τμήμα περ. 10m, με τα ίδια χαρακτηριστικά των πρώτων 15m, και από εκεί θα αρχίζει ένα στενό λιθόστρωτο πλάτους 0,80m και μήκους περ. 150m, το οποίο θα ακολουθεί κατά μήκος τον υφιστάμενο αγροτικό δρόμο πρόσβασης προς τον λόφο του Τείχους των Φωκέων, μέχρι το πόδι της ανατολικής πλαγιάς του λόφου επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων.

Εικόνα 90 – Τομή του διαδρόμου στο τμήμα προς Τείχος Φωκέων

6.5 Διαμόρφωση χωμάτινης διαδρομής προς Τείχος Φωκέων

Από το πόδι της ανατολικής πλαγιάς του λόφου επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων και μετά, θα κατασκευαστεί χωμάτινη διαδρομή μήκους περ. 80m, που θα ακολουθεί νέα χάραξη, που θα αρχίζει από την υφιστάμενη αγροτική οδό και συγκεκριμένα το πόδι της ανατολικής πλαγιάς του λόφου επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων και θα φέρνει τον επισκέπτη μέχρι το Τείχος. Η νέα χάραξη είναι αναγκαία διότι η διαδρομή των επισκεπτών δεν είναι δυνατόν να ακολουθήσει τον υφιστάμενο αγροτικό δρόμο πρόσβασης προς το λόφο του Τείχους των Φωκέων καθ' όλο του το μήκος, επειδή αυτός από ένα σημείο και μετά διέρχεται μέσα από ιδιωτικές εκτάσεις.

Εικόνα 91 – Το νότιο τμήμα των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο

Αυτή η εξ' ολοκλήρου νέα χάραξη θα διανοιχθεί με εκσκαφή επί της ανατολικής πλαγιάς του λόφου του Τείχους των Φωκέων, η οποία είναι δημόσια δασική έκταση και

έχει πυκνή βλάστηση και απότομη κλίση που φτάνει μέχρι και το 30%. Μετά τη διάνοιξη της διαδρομής μέσα στη βλάστηση, το τελευταίο αυτό τμήμα θα κατασκευαστεί ως ορειβατικό μονοπάτι με ξύλινους αναβαθμούς (που θα έχουν το χρώμα του φυσικού εδάφους). Η χάραξη θα διασχίζει τη βέλτιστη διαδρομή επί της πλαγιάς, ώστε η κλίση να είναι όσο το δυνατόν πιο ήπια για τους επισκέπτες. Η επιλογή αυτή γίνεται ώστε ο αντίκτυπος της επέμβασης στο φυσικό δασικό τοπίο της εν λόγω πλαγιάς να είναι όσο το δυνατόν μικρότερη.

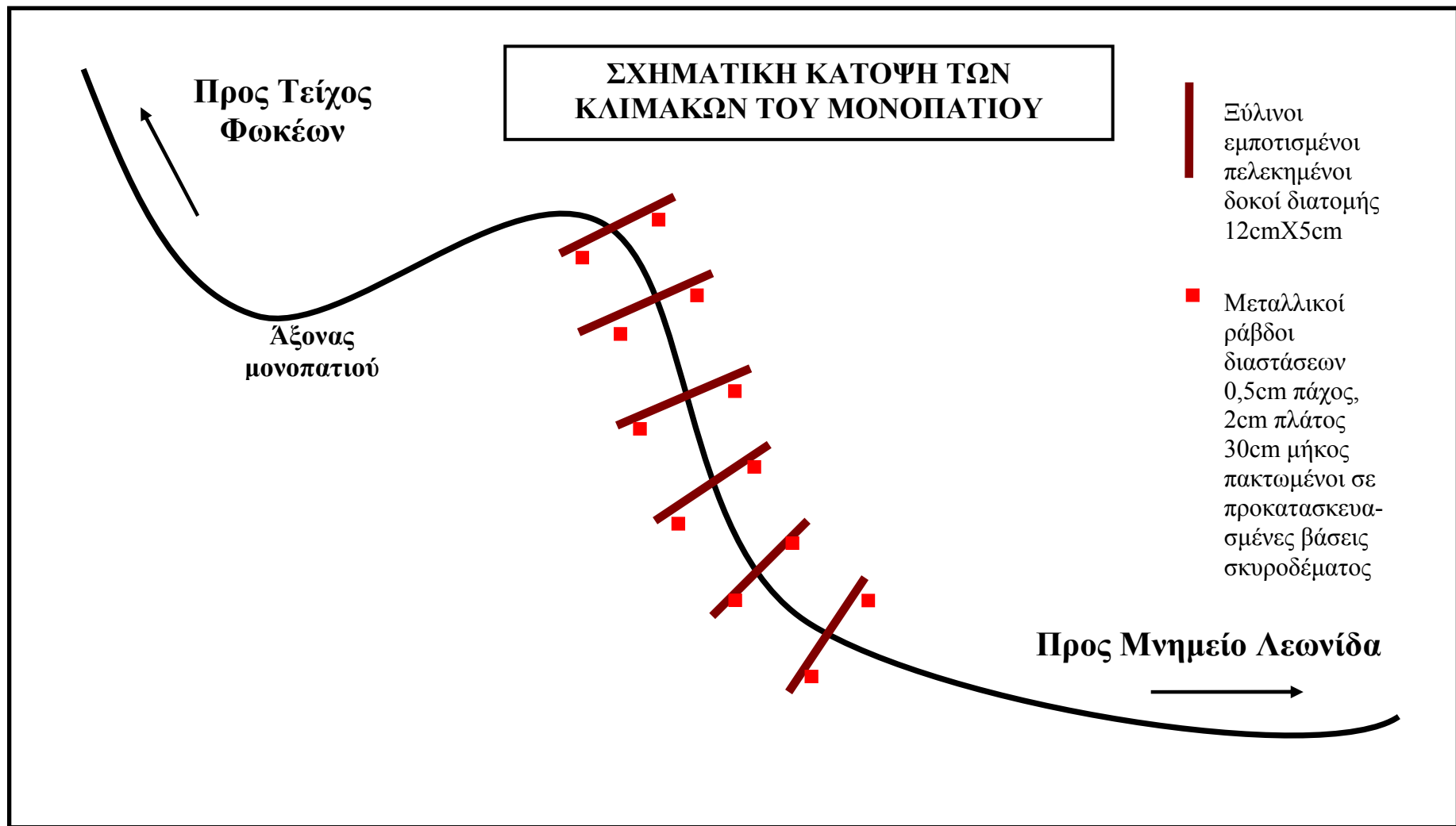
Εικ. 92 – Η υφιστάμενη κατάσταση στην ανατολική πλαγιά του λόφου επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων, στην οποία θα χαραχθεί το τελευταίο τμήμα του διαδρόμου πρόσβασης. Διακρίνεται η πυκνή βλάστηση.

Στην Εικόνα παρακάτω φαίνονται οι αναβαθμοί που έχουν κατασκευαστεί σε ένα τυπικό ορεινό ορειβατικό μονοπάτι της περιοχής της Φθιώτιδας. Η κατασκευή των κλιμάκων αυτού του μονοπατιού είναι απλή, με το σκεπτικό η επέμβαση στο μονοπάτι να είναι όσο το δυνατόν μικρότερη για να μην επηρεάζεται η αρχιτεκτονική του τοπίου. Συγκεκριμένα, ένας ακατέργαστος κορμός δέντρου διαμέτρου 5-8cm έχει τοποθετηθεί κάθετα στην κατεύθυνση του μονοπατιού, σε σημεία όπου η κλίση είναι σχετικά μεγάλη και έχει αντιστηριχτεί με τη χρήση δύο μεταλλικών βεργών ύψους περίπου 20cm, οι οποίες είναι κατά το ήμισυ καρφωμένες στο έδαφος.

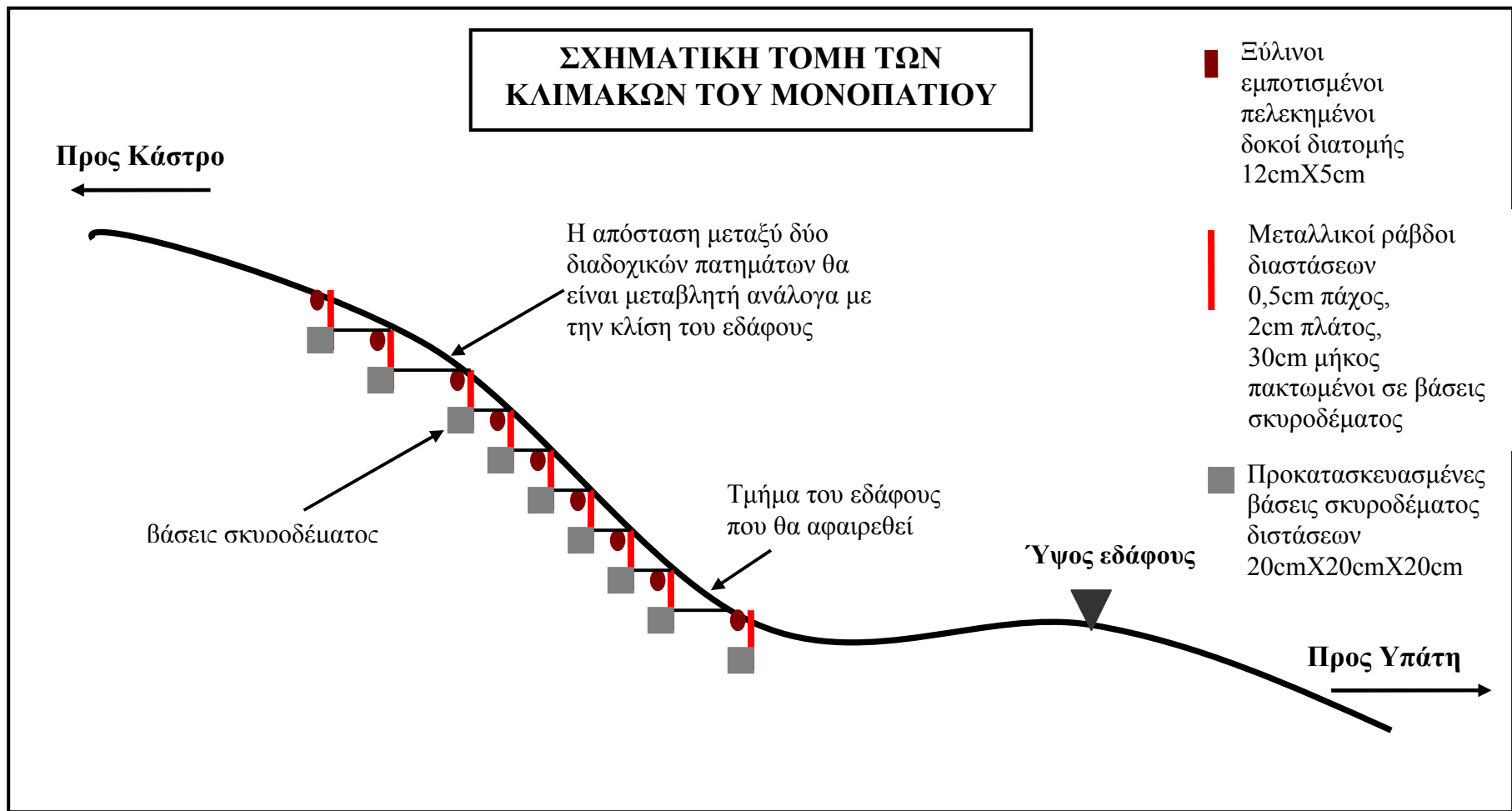

Εικόνα 93 – Τυπική διαμόρφωση ορεινού ορειβατικού μονοπατιού της περιοχής

Η ίδια περίπου διάταξη προτείνεται να χρησιμοποιηθεί και στη διαμόρφωση του τελευταίου τμήματος του διαδρόμου των επισκεπτών προς το Τείχος των Φωκέων. Όμως, αντί για ακατέργαστους κορμούς δέντρων για τη διαμόρφωση των ριχτών των αναβαθμών, θα χρησιμοποιηθούν κατεργασμένα ξύλινα δοκάρια ορθογώνιας διατομής 12cm X 5cm και μήκους 1,5m, που θα είναι και το μέσο πλάτος του μονοπατιού. Το κάθε ξύλινο δοκάρι θα αντιστηρίζεται σε δύο (2) μεταλλικές ράβδους μήκους 20cm, κατακόρυφα βυθισμένες εντός του εδάφους και πακτωμένες σε βάσεις από σκυρόδεμα. Οι μεταλλικές ράβδοι θα έχουν ορθογώνια διατομή και διαστάσεις 0,5cm πάχος X 2cm πλάτος X 30cm μήκος. Οι βάσεις σκυροδέματος θα έχουν διαστάσεις 20cm X 20cm X 20cm. Τα 20cm της κάθε μεταλλικής ράβδου θα είναι κατά το ήμισυ (10cm) κατακόρυφα βυθισμένα στο έδαφος και πακτωμένα στη βάση από σκυρόδεμα, ενώ τα υπόλοιπα 10cm θα βρίσκονται έξω από το έδαφος, θα αντιστηρίζουν τον κορμό και θα συνδέονται με αυτόν με μία βίδα. Η ξυλεία που θα χρησιμοποιηθεί θα είναι κατάλληλα εμποτισμένη ώστε να αντέχει στη φθορά του χρόνου, την υγρασία και στα έντονα καιρικά φαινόμενα που επικρατούν στην περιοχή. Η κάτοψη και η τομή της διάταξης αυτής φαίνονται στις παρακάτω Εικόνες.

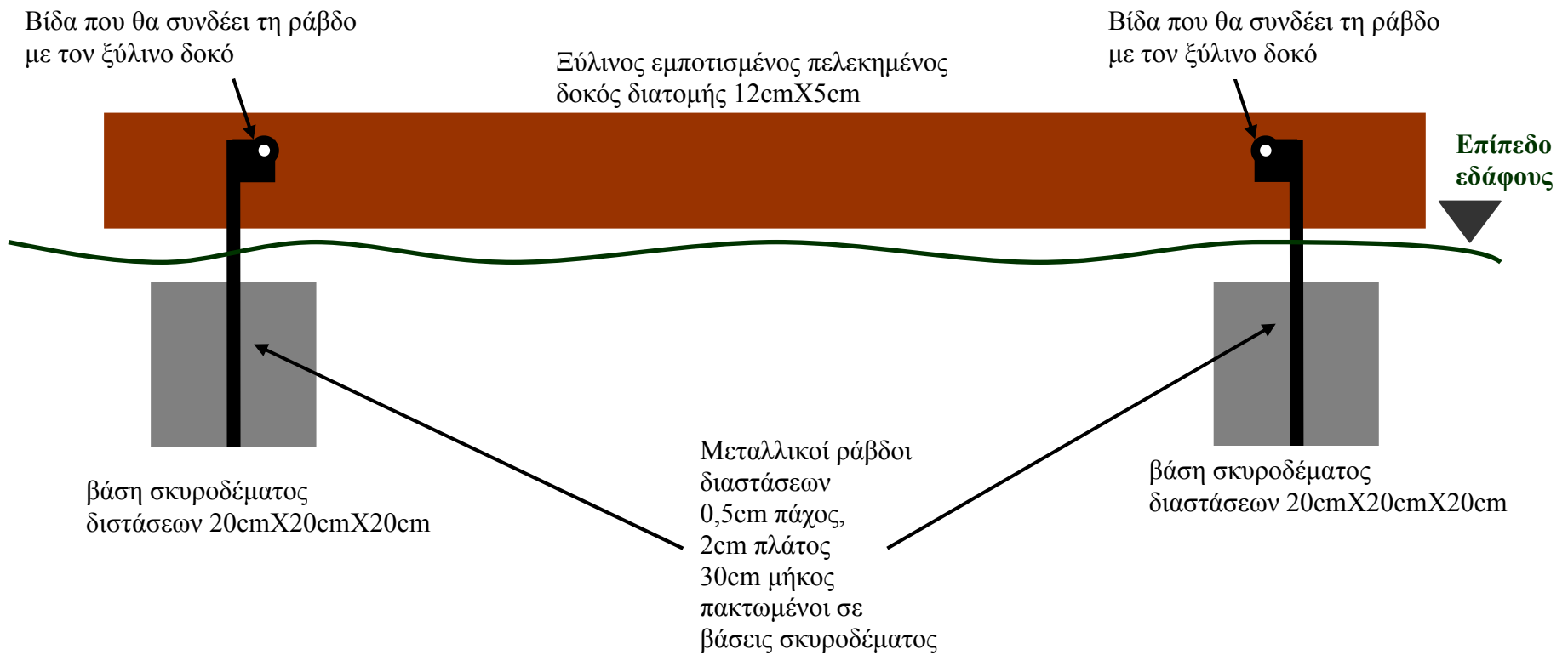

Εικόνα 94 - Σχηματική κάτοψη της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι κλίμακες του μονοπατιού.

Εικόνα 95 - Σχηματική τομή της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι αναβαθμοί του μονοπατιού. Η απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών κορμών θα είναι μεταβλητό ανάλογα με την κλίση του εδάφους.

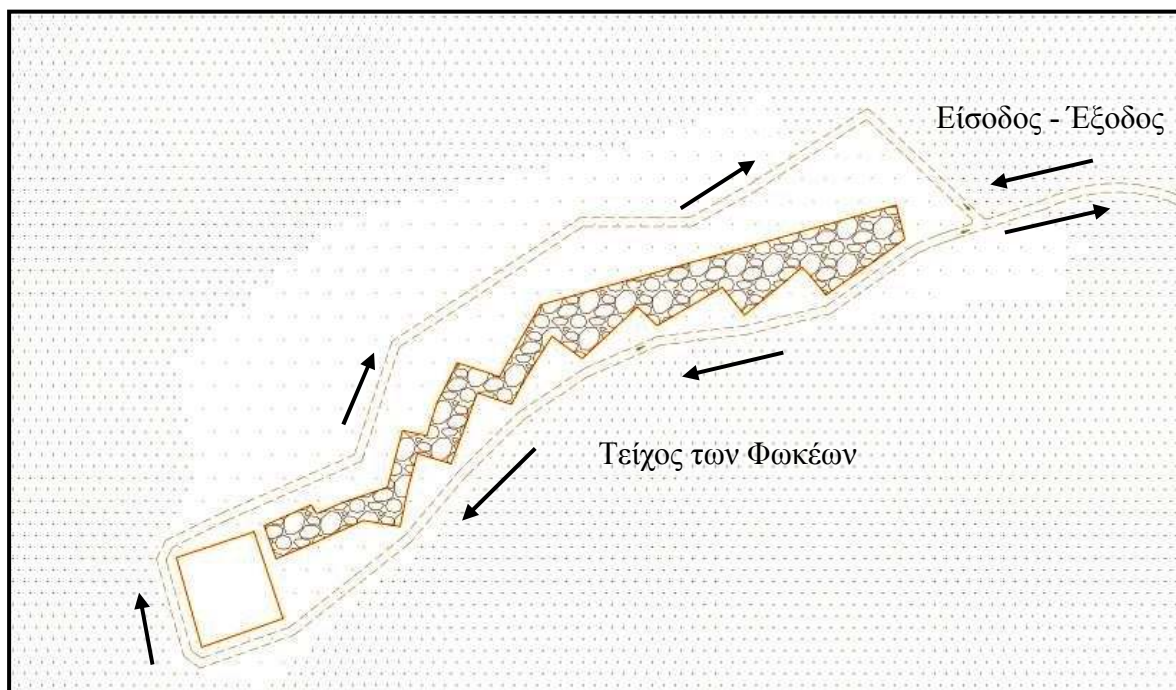
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΤΟΜΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ

Εικόνα 96 - Σχηματική τομή της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι αναβαθμοί των κλιμάκων του μονοπατιού

6.6 Η διαδρομή των επισκεπτών γύρω από το Τείχος των Φωκέων

Η διαδρομή που θα ακολουθούν οι επισκέπτες γύρω από το Τείχος των Φωκέων δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ως προς τη χάραξη ή τα ιδιαίτερα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά του, σε αυτή τη φάση. Ο προσδιορισμός αυτός θα καταστεί δυνατός μετά την πραγματοποίηση των αποχρωματώσεων-ανασκαφών που θα πραγματοποιήσει η αρχαιολογική υπηρεσία κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των παραπάνω επεμβάσεων.

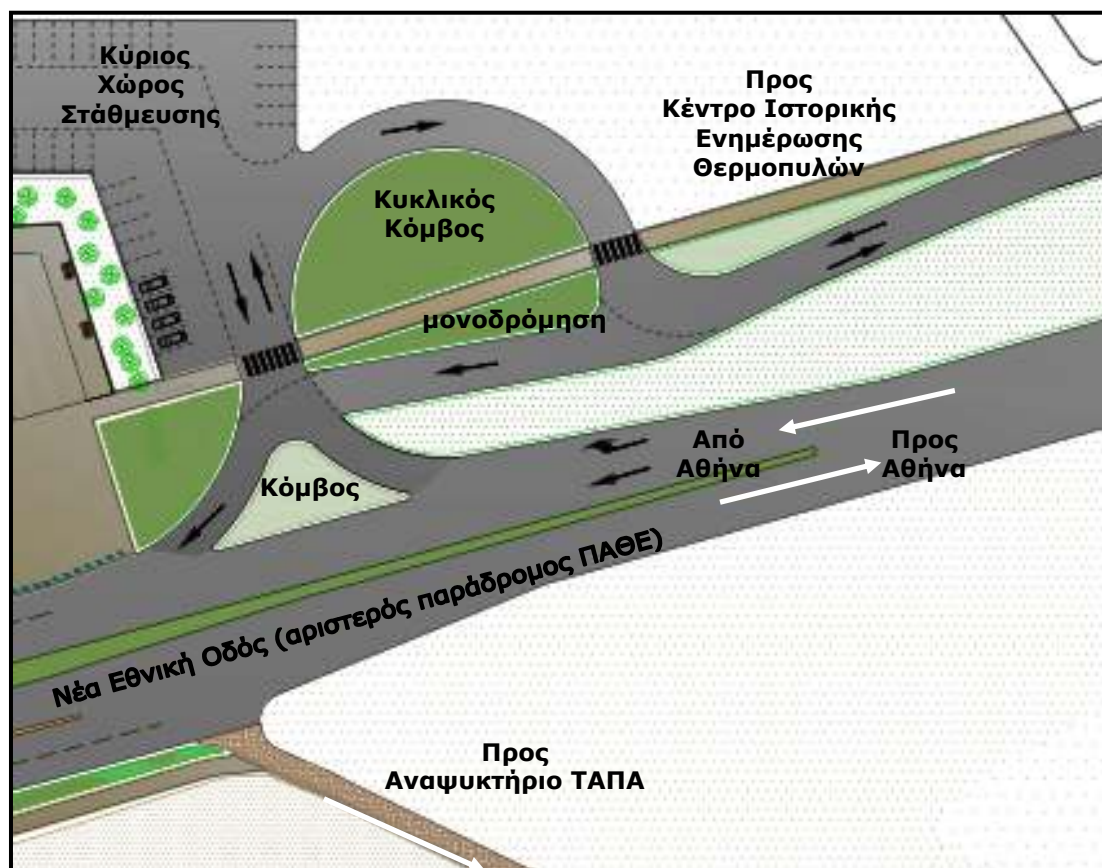
Εικόνα 97 - Η διαδρομή των επισκεπτών γύρω από το Τείχος των Φωκέων

Τα γενικά χαρακτηριστικά αυτού του διαδρόμου θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε η επέμβαση που θα πραγματοποιηθεί να μην «ανταγωνίζεται» τα κατάλοιπα του αρχαίου τείχους και συγχρόνως να είναι όσο το δυνατόν μικρότερη και πιο διακριτική ώστε να μην επηρεάζει την αρχιτεκτονική του τοπίου. Η χάραξή του θα πρέπει να είναι κυκλική ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να επισκεφθεί το σύνολο των αρχαίων καταλοίπων αλλά και να περιηγηθεί στο σύνολο του γηπέδου μέσα στο οποίο βρίσκεται το Τείχος, ώστε να είναι σε θέση να παρατηρήσει και το ανάγλυφο του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, από τους πρόποδες του όρους Καλλίδρομο μέχρι τον Μαλιακό κόλπο. Κατά την κατασκευή του διαδρόμου και λόγω του κατά τόπους έντονου ανάγλυφου του γηπέδου μέσα στο οποίο βρίσκεται το Τείχος, θα καταστεί αναγκαία η εξομάλυνση των κλίσεων του φυσικού εδάφους, στα σημεία όπου θα περάσει ο διάδρομος αυτός.

6.7 Ρύθμιση κυκλοφορίας στο βόρειο τμήμα

Η είσοδος στον κυρίως χώρο στάθμευσης στα βόρεια του Μνημείου του Λεωνίδα και στο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών θα πραγματοποιείται από κόμβο που θα κατασκευαστεί αμέσως ανατολικά και εφαπτόμενος στον προαύλιο χώρο του Μνημείου του Λεωνίδα, ο οποίος θα κατασκευαστεί στο σημείο που χρησιμοποιείται και σήμερα για την είσοδο των οχημάτων στο κύριο χώρο στάθμευσης. Η κατασκευή του κόμβου αυτού θα διευθετήσει με ασφάλεια την κίνηση και στάθμευση των οχημάτων και την κίνηση των πεζών επισκεπτών από και προς τον κυρίως χώρο στάθμευσης και το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών.

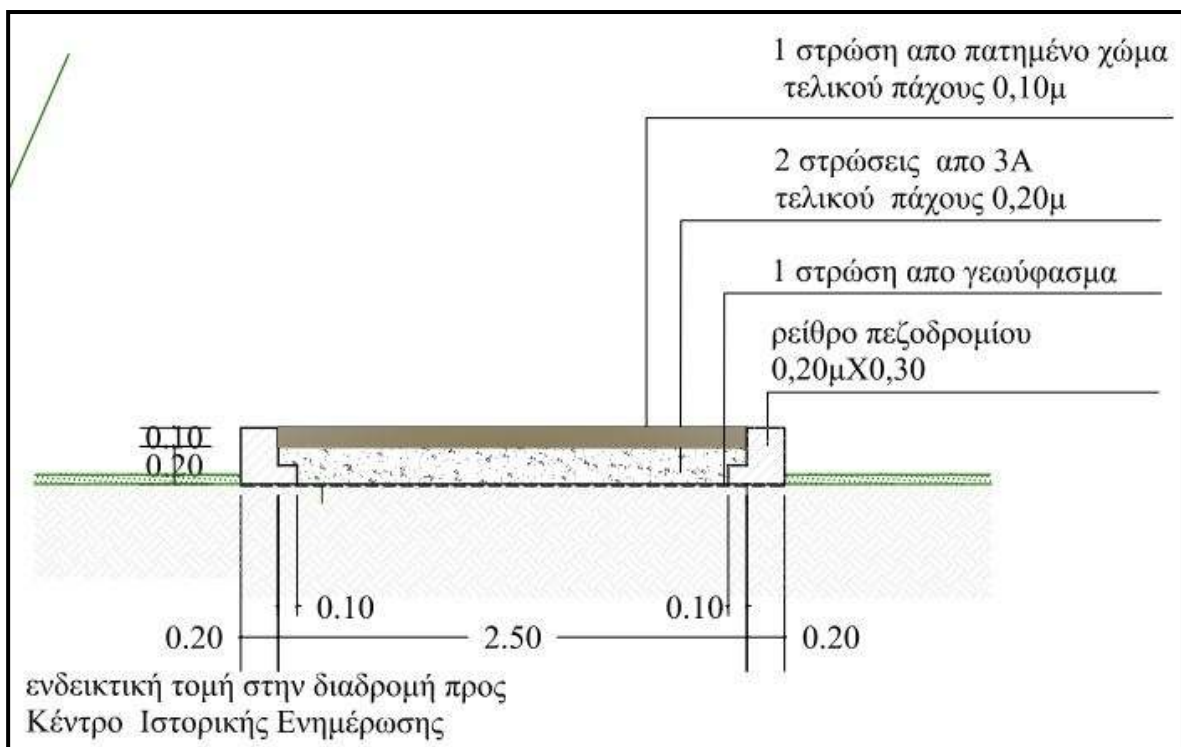
Ερχόμενα από τη νότια Ελλάδα, π.χ. από Αθήνα, τα οχήματα θα εισέρχονται στον κόμβο που οριοθετεί την Παλαιά Εθνική Οδό και είτε θα σταθμεύουν στον χώρο στάθμευσης βορειώς του Μνημείου του Λεωνίδα, είτε θα χρησιμοποιούν τον δεύτερο κυκλικού σχήματος κόμβο για να κατευθυνθούν προς το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών, το οποίο έχει τον δικό του χώρο στάθμευσης στο προαύλιό του.

Εικόνα 98 – Η ρύθμιση της κυκλοφορίας με τη δημιουργία δύο κόμβων.

Κατά την φυγή των επισκεπτών και την έξοδο των οχημάτων από τους χώρους στάθμευσης, σε όποιον από τους δύο και αν αυτά έχουν σταθμεύσει, θα χρησιμοποιήσουν και πάλι τον κόμβο, ο οποίος για το λόγο αυτό έχει δύο μονοδρομημένες διόδους, μία για την είσοδο και μία για την έξοδο από του χώρους στάθμευσης. Κατά την έξοδο από το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών, για την εύρυθμη και ασφαλή κυκλοφορία των οχημάτων, η υπάρχουσα ασφαλτοστρωμένη οδός που οδηγεί στο Κέντρο θα μονοδρομηθεί και θα χρησιμοποιείται μόνο ως έξοδος, όπως φαίνεται και στην παραπάνω εικόνα.

Την ίδια στιγμή, διάδρομος των επισκεπτών από πατημένο χώμα θα οδηγεί τους επισκέπτες από το Μνημείο του Λεωνίδα προς το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών. Για τον σκοπό αυτό, ο διάδρομος θα εξέρχεται από τον προαύλειο χώρο του Μνημείου του Λεωνίδα κοντά στην νοτιοανατολική του γωνία και με ένα ευθύγραμμο τμήμα μήκους περ. 140m και πλάτους 2,5m θα καταλήγει στην είσοδο του προαύλειου χώρου του Κέντρου. Όλα τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά και οι διαστάσεις των διαμορφώσεων δίνονται αναλυτικά και υπό κλίμακα στα επισυναπτόμενα σχέδια της μελέτης. Η ακριβής θέση τους στον χώρο δίνεται μέσω των πινάκων των συντεταγμένων σε ΕΓΣΑ '87, που περιλαμβάνονται στα σχέδια.

Εικόνα 99 – Διατομή του διαδρόμου των επισκεπτών προς το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών

6.8 Πινακίδες πληροφόρησης

Θα τοποθετηθούν δύο (2) πινακίδες πληροφόρησης, που θα παρέχουν στους επισκέπτες τις απαραίτητες ιστορικές και αρχαιολογικές πληροφορίες, για τον χώρο και τα μνημεία.

Η πρώτη θα τοποθετηθεί στο βόρειο τμήμα του επισκέψιμου χώρου, εντός του προαυλείου των μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, ανάμεσα στα δύο μνημεία, σε απόσταση 5μ. από τη ΝΔ γωνία του μνημείου του Λεωνίδα. Η δεύτερη θα τοποθετηθεί στο Χώρο Συγκέντρωσης Επισκεπτών που θα κατασκευαστεί στα νότια της παλαιάς Εθνικής οδού Αθηνών – Λαμίας, μπροστά στο λόφο του Κολωνού.

Εικόνα 100 – Δείγματα πινακίδων από επισμαλτωμένη λάβα και μαρμάρινη ή σκυρόδετη βάση, από αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα.

Οι πινακίδες πρέπει να είναι κατασκευασμένες από ανθεκτικό υλικό καθώς θα είναι συνεχώς εκτεθειμένες στα στοιχεία της φύσης και στις καιρικές συνθήκες. Για το λόγο αυτό οι πινακίδες πληροφόρησης πρέπει να είναι κατασκευασμένες από επισμαλτωμένη λάβα και να εδράζονται σε στέρεα βάση, υλικό που έχει πολύ μεγάλη

αντοχή μέσα στο χρόνο και δεν επηρεάζεται από τις καιρικές συνθήκες, τον παγετό, τον καύσωνα ή την άμεση ηλιακή ακτινοβολία, στοιχεία που επικρατούν στην περιοχή των Θερμοπυλών κατά τη διάρκεια του έτους. Η κατασκευή των πινακίδων από επισμαλτωμένη λάβας εξασφαλίζει επιπροσθέτως την καλαισθησία των πινακίδων που θα παρέχουν στους επισκέπτες τις απαραίτητες αρχαιολογικές πληροφορίες. Η βάση, το αναλόγιο των πινακίδων, μπορεί να κατασκευαστεί είτε από μάρμαρο είτε από σκυρόδεμα.

Η επισμαλτωμένη λάβα έχει ως υπόστρωμα φυσικό πέτρωμα (ηφαιστειακή πέτρα σε πλάκες). Διατίθεται στο εμπόριο σε εναλλακτικά πάχη (25, 30 ή 40 mm), επιτρέπει και επισμαλτωμένες ακμές, προσδίδει στο υλικό παλαιωμένη όψη και προσφέρει διάφορες επιλογές ως προς το χρώμα του φόντου. Είναι ένα υλικό που έχει προτιμηθεί σε πάρα πολλούς αρχαιολογικούς χώρους σε όλη την Ελλάδα.

6.9 Καθιστικά

Καθιστικά θα τοποθετηθούν σε επιλεγμένα σημεία γύρω από τα μνημεία. Στον χώρο μπροστά (νότια) από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων δεν θα τοποθετηθούν καθιστικά διότι εκτιμήθηκε ότι θα επηρεαστεί η όψη τους. Ο Χώρος Συγκέντρωσης Επισκεπτών στα νότια της Παλαιάς Εθνικής Οδού Λαμίας – Αθηνών εκτιμήθηκε επίσης ότι δεν ενδείκνυται για τοποθέτηση καθιστικών διότι η πρόθεση είναι να μην στέκεται ο επισκέπτης σε αυτό το σημείο, αλλά αντιθέτως το σημείο αυτό να τον κατευθύνει προς τα δύο κυριότερα μνημεία που πρέπει να επισκεφθεί, το Λόφο του Κολωνού και το Τείχος των Φωκέων.

Για τους λόγους αυτούς καθιστικά θα τοποθετηθούν μόνο στο πίσω μέρος (στα βόρεια) του Μνημείου του Λεωνίδα, όπου λόγω της γειτνίασης με τη σειρά των κυπαρισίων, τα καθιστικά θα προστατεύονται για ένα μέρος της ημέρας από την απευθείας έκθεση στον ήλιο. Συγκεκριμένα, θα τοποθετηθούν οκτώ συνολικά καθιστικά, τέσσερα στη βόρεια πλευρά των κυπαρισίων και από δύο στην ανατολική και τη δυτική

πλευρά των δέντρων. Η θέση τους φαίνεται στην παρακάτω εικόνα, και στα επισυναπτόμενα σχέδια.

Εικόνα 101 – Ο προάυλιος χώρος του Μνημείου του Λεωνίδα, στο βόρειο μέρος του οποίου φαίνεται η θέση των οκτώ (8) καθιστικών

7.0 Τεχνικές προδιαγραφές του πατημένου χώματος

7.1 Γενική περιγραφή των διαδρομών από πατημένο χώμα

Ο διάδρομος και οι περιοχές που θα διαστρωθούν από πατημένο χώμα θα είναι κατασκευασμένοι από δύο διακριτές στρώσεις υλικών, το υπόστρωμα και την τελική στρώση από πατημένο χώμα. Το υπόστρωμα θα έχει τελικό πάχος 20cm και θα αποτελείται από υλικό 3Α συμπιεσμένο σε δύο στρώσεις των 10cm με μηχανικά μέσα, και η ανώτερη και τελική στρώση θα έχει τελικό πάχος 10cm και θα αποτελείται από πατημένο χώμα. Δηλαδή, ο διάδρομος θα έχει συνολικό τελικό παραδοτέο πάχος 30εκ., μετά τη συμπίεση-συμπύκνωση-δόνηση και των τριών στρώσεων, η οποία θα πραγματοποιηθεί με μηχανικά μέσα.

Κατά μήκος των διαδρομών από πατημένο χώμα θα τοποθετηθούν εγκάρσιως ανά πέντε (5) μέτρα αρμοί συστολής-διαστολής, ενώ και στις λοιπές περιοχές που θα καλυφθούν από πατημένο χώμα θα κατασκευαστούν αρμοί συστολής-διαστολής ανά τακτά διαστήματα, όπως φαίνεται στα επισυναπτόμενα σχέδια.

Τα κράσπεδα που θα κατασκευαστούν εκατέρωθεν του διαδρόμου, θα παρασκευαστούν από χυτό σκυρόδεμα που θα παραχθεί με τη χρήση λευκού τσιμέντου, με προσθήκη ώχρας, σύμφωνα με τις οδηγίες της Υπηρεσίας. Στα κράσπεδα αυτά θα τοποθετηθεί ελαφρύς οπλισμός. Η συνολική διάταξη των υλικών, οι διαστάσεις, τα τεχνικά και γεωμετρικά χαρακτηριστικά, και η μορφή όλων των διαδρόμων φαίνεται στα επισυναπτόμενα σχέδια των διατομών.

7.2 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές του πατημένου χώματος και του χαλικιού

Η σύσταση του πατημένου χώματος, για κάθε 1 m³ (κυβικό μέτρο) πατημένου χώματος, θα είναι:

- 50% λευκή άμμο λατομείου κοκκομετρίας 0-1 χιλ., ήτοι 0,5 m³
- 25% χαλίκι ψηφίδα λατομείου κοκκομετρίας 5-10χιλ., ήτοι 0,25 m³

- 25% άργιλος, δηλ. κοσκινισμένο χώμα καφέ χρώματος κοκκομετρίας 1χιλ., ήτοι 0,25m³
- 100 kgr λευκό τσιμέντο τύπου Portland (EN 197-1 CEM I 52,5 R)
- Ώχρα χρώματος καφέ στην κατάλληλη δοσολογία, ώστε να προκύψει το επιθυμητό χρώμα.

Για την παραγωγή του κατάλληλου χρώματος του πατημένου χώματος, ο ανάδοχος θα πρέπει να κατασκευάσει 5 δείγματα τα οποία θα περιέχουν διαφορετική δοσολογία ώχρας, υπό την επίβλεψη της Υπηρεσίας, από τα οποία, θα επιλεγεί το ένα, καθ' υπόδειξη της Υπηρεσίας, ως το πιο κατάλληλο για χρήση.

Και οι τρεις στρώσεις (οι δύο στρώσεις των 10cm 3A και η μία στρώση 10cm του πατημένου χώματος) θα πρέπει να συμπιεστούν-συμπυκνωθούν ξεχωριστά η κάθε μία και διεξοδικά με δόνηση με μηχανικά μέσα (όχι με χειροκίνητη βαρέλα), δηλαδή με μηχανοκίνητο οδοστρωτήρα, μέχρις ότου ο τροχός ή το πέλμα του οδοστρωτήρα να μην αφήνει ίχνος στο πέρασμά του.

Πριν την τοποθέτηση της πρώτης στρώσης του υλικού 3A, το έδαφος θα έχει διαμορφωθεί με τις καλύτερες δυνατές κλίσεις που επιτρέπει το ανάγλυφο του εδάφους. Μετά τη διαμόρφωση και πριν την τοποθέτηση της πρώτης στρώσης του υλικού 3A, θα πραγματοποιηθεί διάστρωση γεωυφάσματος κατά μήκος του φυσικού εδάφους, επάνω στο οποίο θα κατασκευαστεί ο διάδρομος των επισκεπτών.

Κατά τη διάρκεια της κατασκευής, θα προσκομιστούν πιστοποιητικά ποιότητας που να αποδεικνύουν τις απαιτούμενες ιδιότητες όλων των παραπάνω υλικών. Συγκεκριμένα, για τον έλεγχο της ποιότητας και των αντοχών του πατημένου χώματος θα εκτελεστούν δοκιμές αντοχής, με λήψη δοκιμίων κατά τη διάστρωση του, με εντολή της επίβλεψης, ενώ η θραύση των δοκιμίων θα γίνει σε Κρατικό ή σε άλλο αναγνωρισμένο Εργαστήριο, που είναι αρμόδιο στην περιοχή του έργου.

7.3 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές για τη διασφάλιση της ποιότητας του σκυροδέματος

Το σκυρόδεμα από το οποίο θα κατασκευαστούν τα κράσπεδα θα είναι κατηγορίας αντοχής C20/25. Ο πρώτος αριθμός της κατηγορίας C20/25 ορίζει τη

χαρακτηριστική αντοχή κυλίνδρου $f_{ck,κυλ.}$ σε MPa και ο δεύτερος ορίζει τη χαρακτηριστική αντοχή κύβου f_{ck} , κύβου σε MPa. Το τσιμέντο που θα χρησιμοποιηθεί για την παρασκευή του εν λόγω σκυροδέματος, πρέπει να είναι λευκό τσιμέντο τύπου Portland (EN 197-1 CEM I 52,5 R). Ο ανάδοχος υποχρεούται να προσκομίσει πιστοποιητικά ποιότητας που να αποδεικνύουν τις απαιτούμενες ιδιότητες των παραπάνω υλικών.

Η ανάμειξη των υλικών του σκυροδέματος θα γίνεται αποκλειστικά με μηχανικό αναμικτήρα. Εάν χρησιμοποιηθεί έτοιμο σκυρόδεμα ο Ανάδοχος υποχρεούται να συμμορφωθεί πλήρως με τις τρέχουσες πρότυπες κρατικές προδιαγραφές. Η συμπύκνωση του σκυροδέματος όλων των τμημάτων της κατασκευής θα γίνεται με μηχανικούς δονητές, χωρίς καμιά περαιτέρω αποζημίωση του Αναδόχου.

Κατά τη διάρκεια της κατασκευής, θα προμηθευτούν πιστοποιητικά ποιότητας που να αποδεικνύουν τις απαιτούμενες ιδιότητες όλων των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν, όπως αυτές περιγράφονται στην παρούσα τεχνική περιγραφή. Συγκεκριμένα, για τον έλεγχο της ποιότητας και των αντοχών του σκυροδέματος θα εκτελεστούν δοκιμές αντοχής, με λήψη δοκιμίων κατά τη διάστρωσή του, με εντολή της επίβλεψης, ενώ η θραύση των δοκιμίων θα γίνει σε Κρατικό ή σε άλλο αναγνωρισμένο Εργαστήριο.

7.4 Τεχνική Περιγραφή και Τεχνικές Προδιαγραφές για τη διασφάλιση ποιότητας του οπλισμού του σκυροδέματος

Η επεξεργασία και τοποθέτηση του οπλισμού θα γίνει σύμφωνα με τις τρέχουσες πρότυπες κρατικές προδιαγραφές. Οι οπλισμοί των σκυροδεμάτων θα συμμορφώνονται με το τρέχον Πρότυπο του ΕΛΟΤ, θα έχουν διάμετρο $\Phi 10$, ενώ οι διαστάσεις και η μορφή τους ορίζονται στα επισυναπτόμενα σχέδια. Οι οπλισμοί θα τοποθετούνται επιμελώς και έντεχνα και θα συνδέονται στερεά σε όλες εν γένει τις διασταυρώσεις, και όχι εναλλάξ, με σύρμα Νο 5 ή μεγαλύτερου πάχους.

Ιδιαίτερη φροντίδα θα λαμβάνεται για την ακριβή και στερεά τοποθέτηση και διατήρησή τους σε σταθερή θέση, κατά τη διάστρωση και δόνηση του σκυροδέματος. Όπου κρίνεται απαραίτητο θα τοποθετούνται πρόχειρα ή μόνιμα υποστηρίγματα,

(καβίλιες ή υποστηρίγματα από τσιμεντοκονία σχήματος κολούρου πυραμίδας με σύρμα προσδέσεως). Ο οπλισμός θα απέχει τουλάχιστον 5cm από τις τελικές επιφάνειες του σκυροδέματος. Κατά τη διάρκεια της κατασκευής, θα προμηθευτούν πιστοποιητικά ποιότητας που να αποδεικνύουν τις απαιτούμενες ιδιότητες των παραπάνω υλικών.

7.5 Τεχνική περιγραφή του τρόπου κατασκευής/διάστρωσης των δύο στρώσεων από υλικό 3A πάχους 10cm η κάθε μία και της μία στρώσης πατημένου χώματος πάχους 10cm

Το τελικό επίπεδο και οι κλίσεις του υπάρχοντος εδάφους στα σημεία όπου θα κατασκευαστεί το πατημένο χώμα, θα έχει ήδη διαμορφωθεί πριν την αρχή των περιγραφόμενων εργασιών.

1^η εργασία: Διάστρωση γεωυφάσματος στην επιφάνεια του φυσικού εδάφους επάνω στο οποίο θα κατασκευαστεί το πατημένο χώμα.

2^η εργασία: Κατασκευή κρασπέδων από χυτό σκυρόδεμα με τη χρήση λευκού τσιμέντου και με προσθήκη ώχρας, σύμφωνα με τις οδηγίες της Υπηρεσίας. Για την επιλογή της τελικής απόχρωσης θα πραγματοποιηθούν τουλάχιστον 5 δείγματα. Στα κρασπέδα αυτά θα τοποθετηθεί οπλισμός, όπως φαίνεται στα επισυναπτόμενα σχέδια.

3^η εργασία: Τοποθέτηση της πρώτης στρώσης υλικού 3A, με αρχικό πάχος 14cm., επάνω στο γεωύφασμα. Η στρώση αυτή θα συμπιεστεί/συμπυκνωθεί διεξοδικά με δόνηση, με μηχανικά μέσα, δηλαδή με μηχανοκίνητο συμπιεστή εδάφους, μέχρις ότου ο τροχός ή το πέλμα του οδοστρωτήρα να μην αφήνει ίχνος στο πέρασμά του, ώστε το τελικό της πάχος να καταλήξει να είναι 10cm.

4^η εργασία: Τοποθέτηση της δεύτερης στρώσης υλικού 3A, με αρχικό πάχος 14cm., επάνω από την πρώτη στρώση. Η στρώση αυτή θα συμπιεστεί/συμπυκνωθεί διεξοδικά με δόνηση, με μηχανικά μέσα, δηλαδή με μηχανοκίνητο συμπιεστή εδάφους, μέχρις ότου

ο τροχός ή το πέλμα του οδοστρωτήρα να μην αφήνει ίχνος στο πέρασμά του, ώστε το τελικό της πάχος να καταλήξει να είναι 10cm. Δηλαδή, το συνολικό τελικό πάχος των δύο στρώσεων υλικού 3A μετά τη συμπίεση θα είναι 20cm.

5^η εργασία: Η παρασκευή του μείγματος του πατημένου χώματος, με τη σύσταση και τη δοσολογία που περιγράφεται παραπάνω θα πρέπει να γίνει με ξηρή ανάμιξη των συστατικών (άμμος, ώχρα, ψηφίδα, λευκό τσιμέντο) με μηχανικό αναμικτήρα (και όχι χειρονακτικά), ώστε να προκύψει ομοιογενές μείγμα σε μηχανικές ιδιότητες, όψη και χρώμα. Το έτοιμο ομοιογενές ξηρό μείγμα του πατημένου χώματος θα αναμειχθεί έπειτα σε μηχανικό αναμικτήρα (και όχι χειρονακτικά) με μικρή ποσότητα νερού περ. 40 λίτρα ανά κυβικό μέτρο.

Μετά τον εμποτισμό με νερό, ακολουθεί η διάστρωση του μείγματος, το οποίο σε αυτή την αρχική φάση θα έχει πάχος 14cm. Έπειτα, ακολουθεί η συμπίεση/συμπύκνωση με δονητικό/κρουστικό μηχανοκίνητο συμπιεστή εδάφους μέχρις ότου ο τροχός ή το πέλμα του οδοστρωτήρα να μην αφήνει ίχνος στο πέρασμά του, και παράλληλη διαβροχή της επιφάνειας του μίγματος, ώστε μετά τη συμπίεση/συμπύκνωση το στρώμα του πατημένου χώματος να έχει τελικό παραδοτέο πάχος 10εκ. Κατά τη διαδικασία της διάστρωσης διαμορφώνονται και οι απαιτούμενες επιμήκης και εγκάρσιες κλίσεις της τελικής επιφάνειας του διαδρόμου.

8.ο Συμπληρωματικές Μελέτες, Επεμβάσεις και Ενέργειες

8.1 Μελέτη Ηλεκτροφωτισμού – Περίφραξης από τη Δ/ση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Φθιώτιδας (εκπόνηση 2000, έγκριση από ΚΑΣ το 2002)

Στα πλαίσια της ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, είναι αναγκαίος ο φωτισμός του αρχαιολογικού χώρου ως σύνολο καθώς και των επιμέρους τμημάτων του ξεχωριστά.

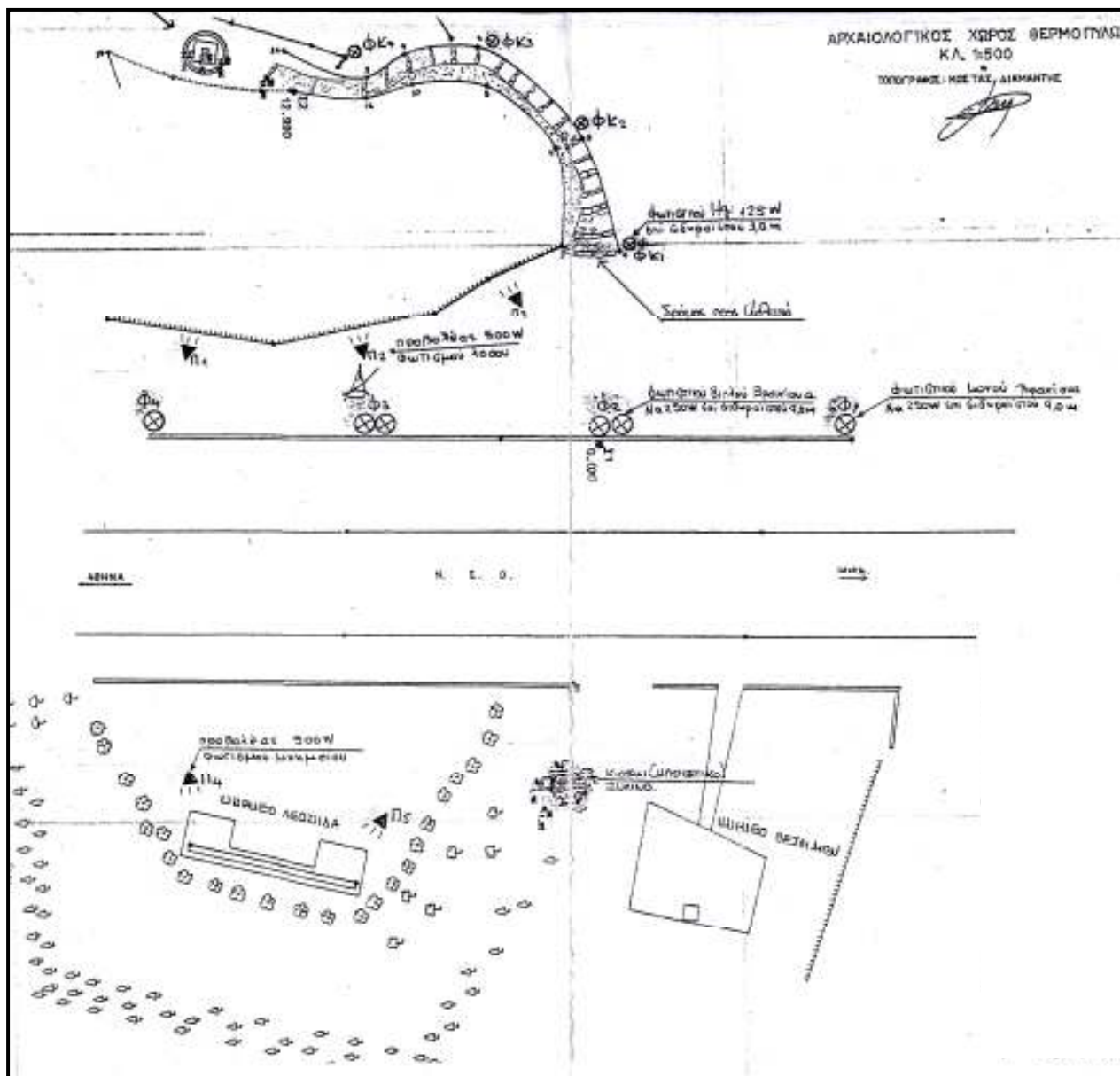
Τα τμήματα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, τα οποία πρέπει να αναδειχθούν μέσω του φωτισμού είναι το τείχος των Φωκέων και ο λόφος πάνω στον οποίο αυτό εδράζεται, ο λόφος του Κολωνού, ο χώρος των σύγχρονων μνημείων των Θεσπιέων και του Λεωνίδα, και οι διαδρομές των επισκεπτών που θα οδηγούν σε κάθε ένα από αυτά τα σημεία καθώς και στο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών.

Ο αρχαιολογικός χώρος των Θερμοπυλών αποτελεί στο σύνολό του ένα κηρυγμένο ιστορικό μνημείο, και οποιαδήποτε τεχνική λύση για τον φωτισμό του, πρέπει να επιδείξει τον απαραίτητο σεβασμό στην ακεραιότητα του μνημείου.

Συγκεκριμένα η εγκατάσταση του φωτισμού θα πρέπει:

- α) να είναι ασφαλής για τους επισκέπτες,
- β) να είναι ασφαλής για τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και να μην έρχεται σε επαφή με αυτά,
- γ) να είναι επιφανειακή για να προστατεύονται και τα μη ορατά τμήματα του μνημείου,
- δ) να μη διαταράσσει την αισθητική του μνημείου λόγω του χρώματος ή του μεγέθους των φωτιστικών σωμάτων,
- ε) να είναι πλήρως αναστρέψιμη,
- στ) να αναδεικνύει το μνημείο και να μη διαστρεβλώνει τη φύση του,
- ζ) να μη διαταράσσει την περιβαλλοντική ισορροπία της περιοχής,
- η) να λειτουργεί με τη χαμηλότερη δυνατή κατανάλωση ρεύματος.

Η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Φθιώτιδας πραγματοποίησε το 2000 Τεχνική Έκθεση-Μελέτη με αντικείμενο τον ηλεκτροφωτισμό, την περίφραξη και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες,. Η μελέτη αυτή εγκεκριθήκε από το ΚΑΣ το 2002 (πράξη υπ' αρ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Α1/Φ14/16586/1127/26-6-2002) μετά από κάποιες τροποποιήσεις, όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ λόγω έλλειψης κονδυλίων.

Εικόνα 102 – Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προβλέων ηλεκτροφωτισμού στο Μνημείο του Λεωνίδα και στον λόφο του Κολωνού, της οδού πρόσβασης προς τον λόφο του Κολωνού, και της θέσης του ξύλινου στεγασμένου καθιστικού, στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Η μελέτη περιελάμβανε μικρής κλίμακας επεμβάσεις για τη διευκόλυνση και εξυπηρέτηση των επισκεπτών του χώρου και την ανάδειξη του Μνημείου που περιγράφονται στο υποκεφάλαιο 4.15 της παρούσας μελέτης.

Στα πλαίσια του ηλεκτροφωτισμού του χώρου, η μελέτη περιελάμβανε:

- Ενίσχυση του φωτισμού του Μνημείου του Λεωνίδα, με την τοποθέτηση δύο προβολέων μπροστά (νότια) του αγάλματος.
- Ηλεκτροφωτισμό του λόφου του Κολωνού σε δύο σειρές: στο πόδι του λόφου με την τοποθέτηση τριών (3) προβολέων, και την τοποθέτηση πέντε (5) φωτιστικών κατά μήκος της οδού πρόσβασης στον Κολωνό.
- Τοποθέτηση κατά μήκος της Εθνικής οδού (σημερινού παραδρόμου του α/δ ΠΑΘΕ) και απέναντι από το Μνημείο του Λεωνίδα τεσσάρων φωτιστικών.

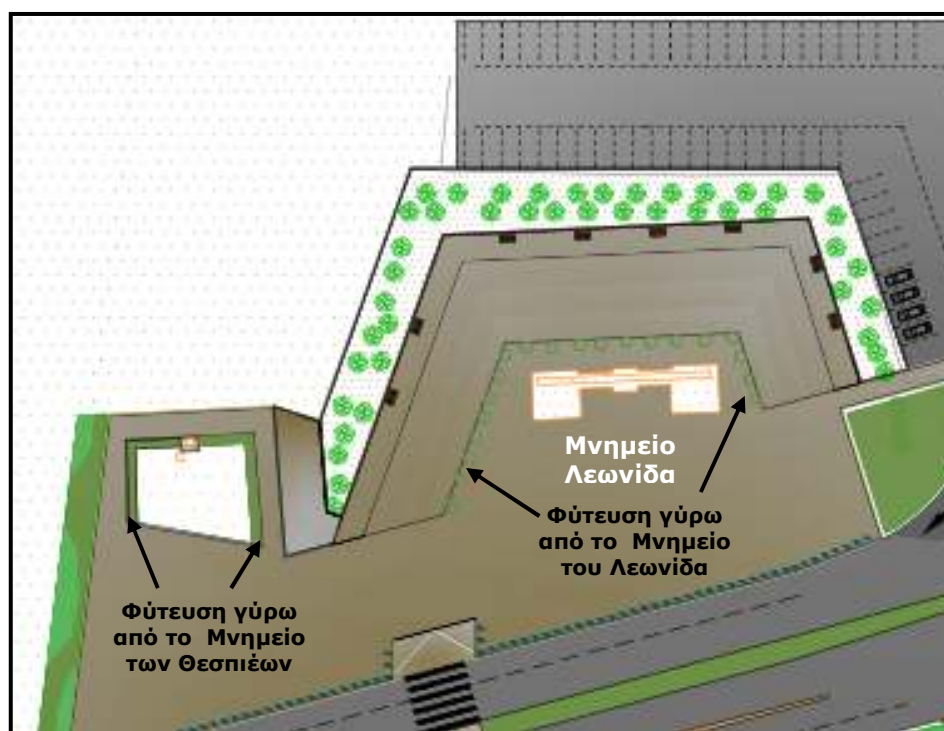
Η μελέτη αυτή όπως προαναφέρθηκε, είναι εγκεκριμένη από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, και για το λόγο αυτό, το τμήμα της που αναφέρεται στον ηλεκτροφωτισμό του αρχαιολογικού χώρου, μπορεί να υλοποιηθεί συμπληρωματικά προς την υλοποίηση της παρούσας μελέτης.

8.2 Φυτοτεχνική Μελέτη

Σκοπός της παρούσας ανάδειξης του πυρήνα αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών είναι κυρίως να αναδειχθούν τα αρχαία κατάλοιπα του χώρου αυτού, δηλαδή ο Λόφος του Κολωνού και το Τείχος των Φωκίων, καθώς και το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής στην οποία έλαβε χώρα η περίφημη μάχη το 480π.Χ. Στην τωρινή κατάσταση, σε αντίθεση με τον παραπάνω διακηρυγμένο σκοπό, αναδεικνύονται και δεσπόζουν στον χώρο τα δύο σύγχρονα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, τα οποία ανεγέρθηκαν το 1955 και το 1995 αντιστοίχως. Με στόχο να μειωθεί η παρέμβαση των μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων στον αρχαιολογικό χώρο, η προτεινόμενη με την παρούσα μελέτη διαμόρφωση του προάυλιου χώρου των δύο αυτών μνημείων, πρέπει να συμπληρωθεί μεταξύ άλλων και από την φύτευση δυο νέων σειρών από φυτά, γύρω από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων.

Ο τύπος των φυτών και τα γεωμετρικά τους χαρακτηριστικά (ύψος, κτλ) που θα τοποθετηθούν στα συγκεκριμένα σημεία, θα προσδιοριστεί με την εκπόνηση φυτοτεχνικής μελέτης που θα λαμβάνει υπόψη της όλες τις ιδιαιτερότητες του χώρου. Η θέση των νέων

φυτών φαίνεται στην παρακάτω εικόνα. Ειδικά η σειρά των φυτών γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα έχει τοποθετηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να ακολουθεί παράλληλα την ήδη υπάρχουσα σειρά από κυπαρίσσια στα βόρεια του μνημείου. Η εκπόνηση της φυτοτεχνικής μελέτης θα πρέπει να επιδιωχθεί από τον φορέα που θα αναλάβει να υλοποιήσει την παρούσα μελέτη.

Εικόνα 103 – Η θέση στην οποία θα πραγματοποιηθεί η νέα φύτευση

8.3 Υπογειοποίηση των γραμμών υψηλής τάσης της ΔΕΗ

Μια πολύ σημαντική παρέμβαση, η οποία εάν πραγματοποιηθεί θα αναβαθμίσει το σύνολο του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών και θα παρέχει μια σαφώς βελτιωμένη εμπειρία στους επισκέπτες, είναι η μετατροπή των καλωδίων υψηλής τάσης που διέρχονται βόρεια του χώρου, από υπέργεια σε υπόγεια. Τα καλώδια αυτά διέρχονται βορείως των μνημείων του Λεωνίδα και των Θεσπιέων και σε απόσταση περ. 100μ. από αυτά, και πρέπει να γίνουν υπόγεια, για να μην προκαλείται οπτική όχληση στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο. Είναι αναγκαίο να αφαιρεθούν κατ' ελάχιστον οι τρεις πλησιέστεροι μεταλλικοί πυλώνες προς τα ανατολικά και οι δύο πλησιέστεροι μεταλλικοί

πυλώνες προς τα δυτικά και από τις δύο σειρές υψηλής τάσης που διέρχονται βόρεια των μνημείων. Η υλοποίηση μιας τέτοιας επέμβασης θα πρέπει να επιδιωχθεί από τον φορέα που θα αναλάβει να υλοποιήσει την παρούσα μελέτη.

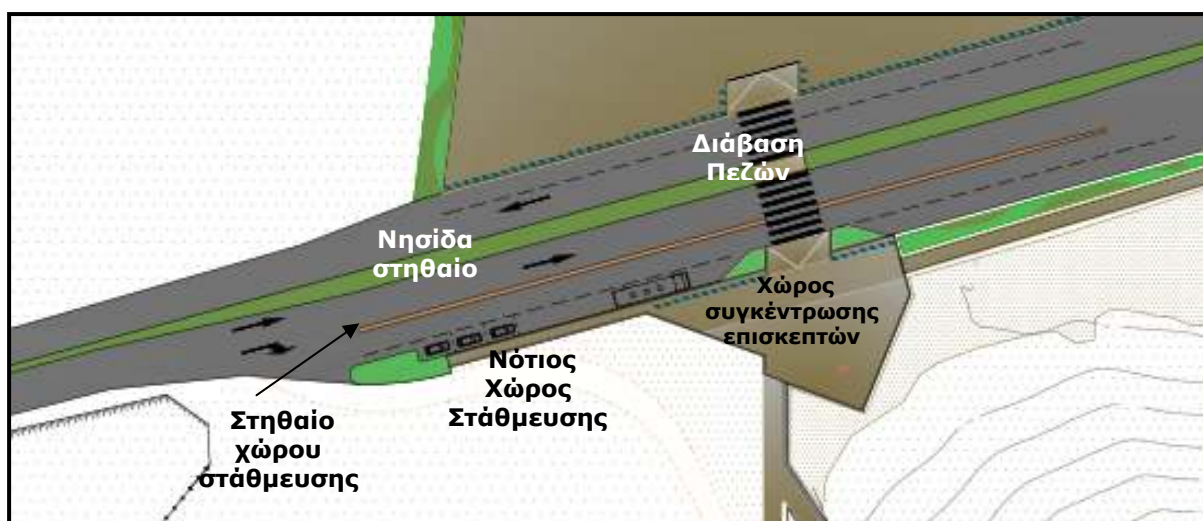

Εικόνα 104 – Ο αρχαιολογικός χώρος όπου φαίνονται οι πυλώνες υψηλής τάσης που διέρχονται μόλις 100μ. στα βόρεια του.

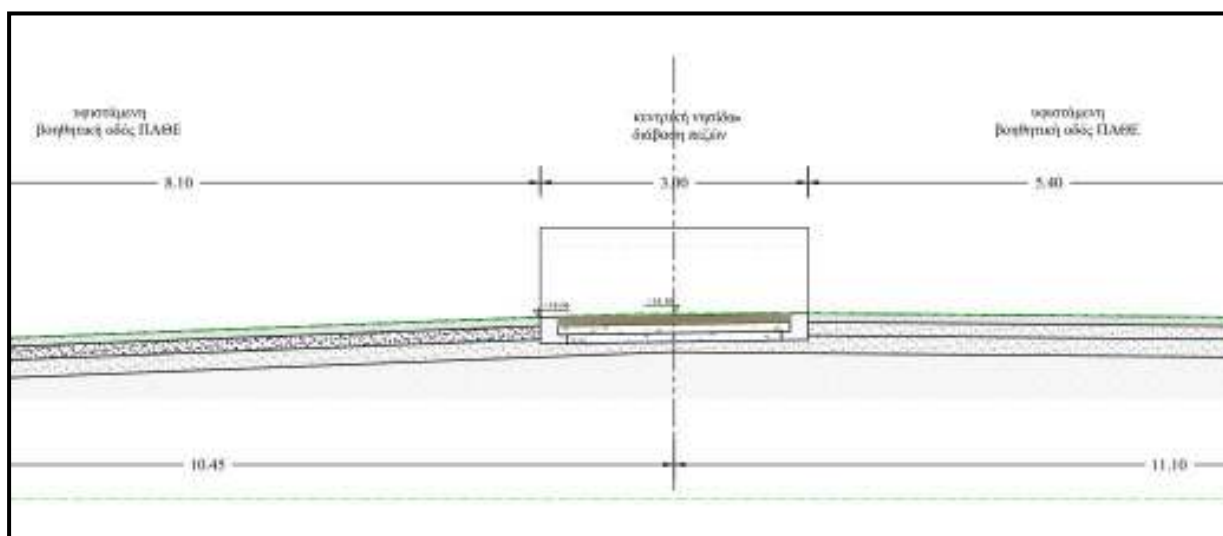
8.4 Έγκριση της κυκλοφοριακής επέμβασης του διαζώματος-στηθαίου, της διάβασης πεζών και του κόμβου

Η πρώην Νέα Εθνική Οδός Αθηνών – Λαμίας και νυν αριστερός (νότιος) παράδρομος του αυτοκινητοδρόμου ΠΑΘΕ, διέρχεται μέσα από τον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών. Η ενοποίηση του νότιου και του βόρειου τμήματος χώρου σε συνδυασμό με το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών, απαιτεί δύο επεμβάσεις στην υπάρχουσα οδοποιία, οι οποίες περιγράφησαν στα προηγούμενα κεφάλαια και φαίνονται στα επισυναπτόμενα σχέδια.

Πρώτον, η κατασκευή κεντρικού διαζώματος-στηθαίου στον άξονα του δρόμου, σε συνδυασμό με την κατασκευή δεύτερου διαζώματος για τη δημιουργία ασφαλούς χώρου στάθμευσης στα νότια του δρόμου καθώς και διάβαση πεζών που θα συνδέει το βόρειο με το νότιο κομμάτι του αρχαιολογικού χώρου, με τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά που περιγράφονται στα σχέδια.

Εικόνα 105 - Το νότιο τμήμα των βελτιωτικών παρεμβάσεων στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, όπου διακρίνονται: η ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινός αριστερός παράδρομος της ΠΑΘΕ, το κύριο διάζωμα-στηθαίο του δρόμου και η διάβαση των πεζών καθώς και το δεύτερο στηθαίο και ο νότιος χώρος στάθμευσης.

Εικόνα 106 – Τομή του στηθαίου-νησίδας κυκλοφορίας που θα κατασκευαστεί στον άξονα του παράπλευρου δρόμου της ΠΑΘΕ.

Δεύτερον τη δημιουργία κόμβου εισόδου-εξόδου για τον κυρίως χώρο στάθμευσης που βρίσκεται στα δυτικά και βόρεια του μνημείου του Λεωνίδα, καθώς και την δημιουργία κυκλικού κόμβου κυκλοφορίας για να κατευθύνεται η κίνηση με ασφάλεια από και προς το νεόδμητο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών.

Για την πραγματοποίηση των επεμβάσεων αυτών απαιτείται η έγκριση από τις αρμόδιες Υπηρεσίες, η οποία θα πρέπει να επιδιωχθεί σε επόμενη φάση από τον φορέα που θα αναλάβει να υλοποιήσει την παρούσα μελέτη.

Εικόνα 107 – Οι επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν στους υπάρχοντες δρόμους για την διευθέτηση της κυκλοφορίας και την ασφαλή χρήση του αρχαιολογικού χώρου από τους επισκέπτες.

8.5 Απαλλοτριώσεις εκτάσεων περίξ του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου

Η περαιτέρω αξιοποίηση του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών απαιτεί την καταγραφή και απαλλοτρίωση των εκτάσεων που γειτνιάζουν στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου αλλά και στο σύνολο του κυρηγμένου αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών. Οι απαλλοτριώσεις αυτές πρέπει προφανώς να γίνουν με βάση την προτεινόμενη αξιοποίηση που θα υπάρχει η πρόθεση να υλοποιηθεί στο μέλλον.

8.6 Ενοποίηση των τριών ιστορικών θέσεων Θερμοπύλες – Αλαμάνια – Γοργοπόταμος και διαδρομή Ανοπαίας Ατραπού

Περαιτέρω ανάπτυξη της παρούσας μελέτης θα μπορούσε να αποτελέσει το πολύ μεγαλύτερο πόνημα της ενοποίησης των τριών ιστορικών θέσεων της περιοχής, των Θερμοπυλών, της Αλαμάνιας και του Γοργοπόταμου σε μια ενιαία διαδρομή ιστορικής περιήγησης και αναψυχής.

Μια τέτοια σκέψη είχε καταγραφεί το 1999 από τους μελετητές Στεργιόπουλος Χ. και Ψυλλός Δ με την Μελέτη Ανάδειξης & Αξιοποίησης Ιστορικού Τριγώνου Αλαμάνια – Θερμοπύλες – Γοργοπόταμος, η οποία περιγράφεται και στο υποκεφάλαιο 4.14 της παρούσας μελέτης. Η ενοποίηση των τριών χώρων είχε ονομαστεί από τους μελετητές ως «Δρόμος της Ελευθερίας»

Η κατασκευή του νεόδμητου α/δ ΠΑΘΕ τα τελευταία χρόνια διευκολύνει (σε σχέση με το 1999 που εκπονήθηκε η παραπάνω μελέτη) την πραγματοποίηση αυτής της ενοποίησης, καθώς η σύνδεση των τριών θέσεων, Θερμοπύλες-Αλαμάνια-Γοργοπόταμος, μπορεί να πραγματοποιηθεί τώρα από το υφιστάμενο οδικό δίκτυο, με τις κατάλληλες διαμορφώσεις κατά μήκος του τωρινού παραδρόμου του αυτοκινητοδρόμου της ΠΑΘΕ, με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδεικνύεται η σημασία των τριών σημείων.

Εικόνα 108 – Χάρτης της περιοχής του Ιστορικού Τριγώνου Γοργοπόταμος – Αλαμάνα - Θερμοπύλες

Η σύνδεση αυτή θα απαιτούσε την κατασκευή νέων κτιριακών και συγκοινωνιακών υποδομών καθώς και τη χρησιμοποίηση ήδη υπαρχόντων, κατά μήκος της διαδρομής, για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Η υλοποίηση των προτάσεων αυτών θα απαιτούσε επίσης την απαλλοτρίωση σημαντικών εκτάσεων καλλιεργούμενης γης, στα σημεία όπου αυτό είναι απαραίτητο.

Σε συνδυασμό με το έργο αυτό, θα μπορούσε να υλοποιηθεί η διαδρομή της Ανοπαίας Ατραπού, που θα διέρχονταν από το φαράγγι του Ασωπού, από δασώδεις εκτάσεις και ορεινές διαδρομές, καθώς και η δημιουργία μικρού σιδηροδρομικού σταθμού στη νέα σιδηροδρομική χάραξη, κοντά στον χώρο των Θερμοπυλών, ώστε να μπορούν οι επισκέπτες να έχουν πρόσβαση με τραίνο στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και στην ενιαία διαδρομή ιστορικής περιήγησης και αναψυχής Θερμοπύλες – Αλαμάνα – Γοργοπόταμος, εάν αυτή πραγματοποιείτο. Συμπληρωματικά, όταν δοθεί σε χρήση η νέα χάραξη της σιδηροδρομικής γραμμής, θα μπορούσε να διατηρηθεί η παλιά γραμμή Τιθορέας-Δομοκού, ώστε οι επισκέπτες να συνεχίσουν να έχουν πρόσβαση με τραίνο στη γέφυρα του Γοργοποτάμου και στην ενιαία διαδρομή ιστορικής περιήγησης και αναψυχής Θερμοπύλες – Αλαμάνα – Γοργοπόταμος, ή να μετατραπεί σε ορειβατική και πολδηλατική διαδρομή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Χάρτα της Βενετίας για τη συντήρηση και την αποκατάσταση Μνημείων και Τόπων», 2ο Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων, Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), Βενετία, 1964
2. «Χάρτης της Λωζάνης για την προστασία και τη διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς», Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), Λωζάνη, 1990
3. «Διακήρυξη του Άμστερνταμ», Συμβούλιο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, Άμστερνταμ, 1975
4. Χάρτα για την ερμηνεία και παρουσίαση τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς, Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), 2007
5. Προεδρικό Διάταγμα 99/1992, «Για τη μελέτη και εκτέλεση αρχαιολογικών εν γένει έργων», ΦΕΚ 46/Α/24.3.1992
6. Νόμος 3028/2002, «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ΦΕΚ 153/Α/28.6.2002
7. Νόμος 1126/1981, «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23ην Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως δια την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς», ΦΕΚ 32/Α/10.2.1981

8. Νόμος 2039/1992, «Κύρωση της σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης», ΦΕΚ 61/Α/13.4.1992
9. Νόμος 3378/2005, «Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (αναθεωρημένη)», ΦΕΚ 203/Α/19.8.2005
10. «Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) Δημοτικής Ενότητας Λαμιέων, Δήμου Λαμιέων» Απόφαση υπ' αριθμ. 3352/136362, ΦΕΚ 346/2012/Τεύχος Α.Α.Π.
11. «Τροποποίηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) Δημοτικής Ενότητας Λαμιέων του Δήμου Λαμιέων», Απόφαση υπ' αριθμ. 1725/65205, ΦΕΚ 200/2014/ Τεύχος Α.Α.Π.
12. «Έγκριση αναριοθέτησης του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, Νομού Φθιώτιδας», Απόφαση υπ' αριθμ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/2860/255, ΦΕΚ 23/22-2-2011
13. «Προδιαγραφές για τη Σύνταξη Μελετών Ωρίμανσης που χρηματοδοτούνται από το Μέτρο 3.3 του Ε.Π. Πολιτισμός», Εγχειρίδιο διαδικασιών αρχαιολογικών εργασιών που εκτελούνται δι'αυτεπιστασίας [1η ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ], Απρίλιος 2012, Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, που εγκρίθηκαν με την υπ' αρ. ΥΠ.ΠΟ.Τ./ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/12058/ 569/8.2.2007 Υπουργική Απόφαση
14. Η υπ' αρ. 764/14-3-2014 «Μελέτη οριστικής αποκατάστασης, διαμορφώσεων και εξασφάλισης επισκεψιμότητας του Μεσαιωνικού Κάστρου της Υπάτης» της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας Ευρυτανίας, εγκεκριμένη με την υπ' αριθμ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΑΧΜΑΕ/179010/106142/6164/ 2169/10-07-2014 Υπουργική Απόφαση.

15. J.W. Davies, "Communication for Engineering Students", Prentice Hall, 1996
16. C. M. Hall & S. McArthur, Integrated Heritage Management: Principles and Practice", London: The Stationery Office, 1998
17. J. W. Davies & I. K. Dunn, "Communication Skills: A Guide for Engineering and Applied Science Students", Pearson Education Canada, 2011
18. F. P. McManamon & A. Hatton, "Cultural Resources Management in Contemporary Society: Perspectives on Managing and Presenting the Past", London and New York: Routledge. One World Archaeology 33, 2000
19. Vouvalidis K. et al., "Palaeogeographical reconstruction of the battle terrain in Ancient Thermopylae, Greece" , Geodinamica Acta 23/5-6 (2010) 241-253
20. C.M.Kapos, "A guide to the Arrchitectural lighting of Ancient and Medieval Monuments", Journal of American Lighting Association, 146, 2007
21. C.M.Kapos, "Rules and Aesthetic Compatibility of Architectural Illumination of Ancient and Medieval Monuments – A Case Study" Oxford Press, 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

Κ₁ - ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (1/750)

Κ₁ - ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ- ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ (1/750)

Α₁ - ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΟΨΗ (1/500)

Α₂ - ΚΑΤΟΨΗ ΧΩΡΟΥ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ - ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ
(1/500)

Α₃ - ΚΑΤΟΨΗ ΧΩΡΟΥ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ (1/250) (με συντεταγμένες στο ΕΓΣΑ
'87)

Α₄ - ΔΙΑΤΟΜΕΣ (1/50)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	ΚΟΣΤΟΣ
Α. ΧΩΜΑΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	15.000,00 €
Β. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΑΠΕΔΩΝ ΑΠΟ ΠΑΤΗΜΕΝΟ ΧΩΜΑ	150.000,00 €
Γ. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΡΕΙΘΡΩΝ	15.500,00 €
Δ. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΝΗΣΙΔΩΝ	60.000,00 €
Ε. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ (ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ, ΚΑΘΙΣΤΙΚΑ, κ.α)	16.000,00 €
ΣΤ. ΦΥΤΕΥΣΗ	10.000,00 €
Ζ. ΑΣΦΑΛΤΟΣΤΡΩΣΗ	8.500,00 €
Η. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΤΕΙΧΟΥΣ ΦΩΚΕΩΝ	15.000,00 €
ΣΥΝΟΛΟ	290.000,00 €
ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΑ	27.073,17 €
ΚΑΘΑΡΟ ΠΟΣΟ	317.073,17 €
ΦΠΑ 23%	72.926,83 €
ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	390.000,00 €

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 (σελ.9) – Η γεωγραφική θέση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών στην ευρύτερη Κεντρική Ελλάδα, όπου φαίνεται και η θέση του σε σχέση με την Αθήνα, την Πάτρα, το Βόλο, τη Λάρισα, τα Ιωάννινα και το Αγρίνιο.

Εικόνα 2 (σελ. 10) – Η γεωγραφική θέση των Θερμοπυλών στην ανατολική Φθιώτιδα.

Εικόνα 3 (σελ. 11) – Το μεσαίο στενό ή μεσαία πύλη των Θερμοπυλών.

Εικόνα 4 (σελ. 13) – Αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (κόκκινη γραμμή) (ΦΕΚ 23 / 22-02-2011 Τεύχος Α.Α.Π.).

Εικόνα 5 (σελ. 14) – Αναοριοθέτηση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών (κόκκινη γραμμή) (ΦΕΚ 23 / 22-02-2011 Τεύχος Α.Α.Π.).

Εικόνα 6 (σελ. 16) – Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Λαμίας (ΦΕΚ 346/2012/Τεύχος Α.Α.Π.).

Εικόνα 7 (σελ.17) – Αεροφωτογραφία του πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 8 (σελ. 19) – Ορθοφωτογραφία της Γ.Υ.Σ. χρονολογίας 2008.

Εικόνα 9 (σελ. 20) – Η περιοχή του Αρχαιολογικού Χώρου των Θερμοπυλών γύρω από το άγαλμα του Λεωνίδα, όπως φαίνεται από το τείχος των Φωκέων.

Εικόνα 10 (Βουβαλίδης et al., 2010) (σελ. 22) – Η τοποθεσία του στενού των Θερμοπυλών στο χαμηλότερο τμήμα της κοιλάδας του Σπερχειού. 1. Η «Δυτική Πύλη» του περάσματος. 2. Η «Μεσαία Πύλη» (το πεδίο της μάχης) του περάσματος. 3. Η «Ανατολική Πύλη» του περάσματος (Μελάμπυγος βράχος). Το σκιασμένο ανάγλυφο δημιουργήθηκε από υψομετρικά δεδομένα SRTM.

Εικόνα 11 (Βουβαλίδης et al., 2010) (σελ. 24) – Η σημερινή μορφολογία του περάσματος των Θερμοπυλών όπως έχει σχηματιστεί από τις προσχωσιγενείς εναποθέσεις ακτινωτού σχήματος και την προδιαβάθμιση της πεδιάδας του Δέλτα του Σπερχειού. Μια δορυφορική αεροφωτογραφία από το Google Earth χρησιμοποιήθηκε στην εικόνα αυτή.

Εικόνα 12 (Βουβαλίδης et al., 2010) (σελ. 25) – Η διαδρομή της αρχαίας ακτογραμμής κατά μήκος του περάσματος των Θερμοπυλών, ανάμεσα στην «μεσαία» και την «ανατολική πύλη», την εποχή των Ελληνο-Περσικών πολέμων γύρω στο 480π.Χ. Μια δορυφορική φωτογραφία χρησιμοποιήθηκε ως φόντο, για τον προσδιορισμό της θέσης της ακτογραμμής με τη σημερινή φυσιογραφία.

Εικόνα 13 (σελ. 29) – Σχέδιο «Διαμόρφωσις Χώρου Παρκαρίσματος παρά το Μνημείον Λεωνίδα Θερμοπυλών» χρονολογίας 1962, το οποίο εκπόνησε η Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων.

Εικόνα 14 (σελ. 31) – Σχέδιο της Υπηρεσίας Δασοτεχνικών Έργων Ανατολικής Στερεάς (Υ.Δ.Ε.Α.Σ.) χρονολογίας 1965, ως μέρος της Ειδικής Μελέτης Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων Αρχαιολογικού Χώρου Θερμοπυλών.

Εικόνα 15 (σελ. 32) – Σχέδιο της Υπηρεσίας Δασοτεχνικών Έργων Ανατολικής Στερεάς (Υ.Δ.Ε.Α.Σ.) χρονολογίας 1965, ως μέρος της Ειδικής Μελέτης Κατασκευής Εξωραϊστικών Έργων Αρχαιολογικού Χώρου Θερμοπυλών.

Εικόνα 16 (σελ. 33) – Τοπογραφικό Διάγραμμα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών χρονολογίας 1963, που εκπόνησε η Τοπογραφική Υπηρεσία του Υπουργείου Συγκοινωνιών.

Εικόνα 17 (σελ. 35) – Σχέδιο χρονολογίας 1977 όπου φαίνεται η πρόταση διαμόρφωσης – φύτευσης των κυπαρισσιών πέριξ του Μνημείου του Λεωνίδα.

Εικόνα 18 (σελ. 38) – Τοπογραφικό Διάγραμμα Κάλυψης (χρονολογίας 1985) στο οποίο φαίνεται η θέση στην οποία θα τοποθετούνταν το αναψυκτήριο – πωλητήριο, σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη, σε σχέση με το μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 19 (σελ. 39) – Κάτοψη – τρισδιάστατη απεικόνιση του αναψυκτηρίου – πωλητηρίου (χρονολογίας 1985) του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη.

Εικόνα 20 (σελ. 42) – Τοπογραφικό Διάγραμμα (χρονολογίας 1984-1985) του πυρήνα του αρχαιολογικού των Θερμοπυλών, στο οποίο φαίνεται η παλαιά περίφραξη και η προτεινόμενη περίφραξη, από το Τμήμα Μελετών της Διεύθυνσης Αποτυπώσεων και Συντήρησης Κτηρίων του ΤΑΠΑ.

Εικόνα 21 (σελ. 46) – Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προτάσεων της μελέτης στο Ιστορικό Τρίγωνο Αλαμάνα – Θερμοπύλες – Γοργοπόταμος.

Εικόνα 22 (σελ. 47) – Χάρτης της περιοχής του Ιστορικού Τριγώνου Γοργοπόταμος – Αλαμάνα – Θερμοπύλες.

Εικόνα 23 (σελ. 49) – Αποτύπωση της υπάρχουσας καταστασης στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών

Εικόνα 24 (σελ. 50)– Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προβολέων ηλεκτροφωτισμού στο Μνημείο του Λεωνίδα και στον λόφο του Κολωνού, της οδού πρόσβασης προς τον λόφο του Κολωνού, και της θέσης του ξύλινου στεγασμένου καθιστικού, στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 25 (σελ. 51) – Σχέδιο στο οποίο φαίνεται η χωροθέτηση των υποδομών που προτείνονταν στην πρόταση Τσαγκάρη.

Εικόνα 26 (σελ. 55) – Φωτορεαλιστική απεικόνιση του προτεινόμενου Μαυσωλείου των Σπαρτιατών στο λόφο του Κολωνού.

Εικόνα 27 (σελ. 56) – Κάτοψη της προτεινόμενης κατασκευής του Μαυσωλείου και του διαδρόμου εισόδου σε αυτό.

Εικόνα 28 (σελ. 57) – Η σήμανση της εξόδου προς Θερμοπύλες στον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ, από βορρά.

Εικόνα 29 (σελ. 58) - Ορθοφωτογραφία στην οποία φαίνεται η θέση του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, ο οικισμός των Θερμοπυλών, ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ, οι δύο έξοδοι από τον αυτοκινητόδρομο που οδηγούν στον αρχαιολογικό χώρο, η παλαιά εθνική οδός Αθηνών – Λαμίας, και η νέα σιδηροδρομική γραμμή, που βρίσκεται υπό κατασκευή.

Εικόνα 30 (σελ. 59) – Η σήμανση στη βόρεια έξοδο από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 31 (σελ. 59) – Η σήμανση μετά τη βόρεια έξοδο από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 32 (σελ. 60) – Η νότια έξοδος από τον αυτοκινητόδρομο ΠΑΘΕ προς τον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 33 (σελ. 61) – Η μικρή σε μέγεθος πινακίδα που πληροφορεί τους επισκέπτες ότι έφτασαν στον αρχαιολογικό χώρο των Θερμοπυλών.

Εικόνα 34 (σελ. 62) – Το Μνημείο του Λεωνίδα

Εικ. 35 (σελ. 62) – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

Εικόνα 36 (σελ. 62) – Η βόρεια όψη του μνημείου του Λεωνίδα και ο χώρος πίσω από αυτό.

Εικόνα 37 (σελ. 63) – Το πίσω μέρος του Μνημείου του Λεωνίδα (βόρεια όψη). Διακρίνονται οι φθορές που έχει υποστεί το μνημείο, από τον χρόνο.

Εικόνα 38 (σελ. 63) – Ο αδιαμόρφωτος και ακάθαρτος χώρος πίσω από το Μνημείου του Λεωνίδα με τα κυπαρίσσια, που βρίσκονται βόρεια αυτού και σε απόσταση περ. 20μ., τα οποία λειτουργούν ως φυσικό χώρισμα μεταξύ του μνημείου και του υπάρχοντος χώρου στάθμευσης.

Εικόνα 39 (σελ. 64) – Το Μνημείο του Λεωνίδα από μέση απόσταση.

Εικόνα 40 (σελ. 64) – Το Μνημείο του Λεωνίδα από μακρινή απόσταση. Σε αυτές τις φωτογραφίες είναι εμφανές ότι προκαλείται μεγάλη οπτική όχληση στα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, από την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση, και από την ύπαρξη των πυλώνων υψηλής τάσης ηλεκτρικού ρεύματος.

Εικόνα 41 (σελ. 67) – Το έδαφος γύρω από το μνημείο του Λεωνίδα είναι στην παρούσα φάση διαμορφωμένο σε πολλά επίπεδα και χρήζει διαμόρφωσης της στάθμης του εδάφους σε ένα ενιαίο επίπεδο.

Εικόνα 42 (σελ. 67) – Το μνημείο των Θεσπιέων, όπου είναι εμφανής η οπτική όχληση από τη γραμμή υψηλής τάσης και την υπάρχουσα βλάστηση.

Εικόνα 43 (σελ. 68) – Η πρόσβαση και ο περιβάλλον χώρος του μνημείου των Θεσπιέων.

Εικόνα 44 (σελ. 68) – Το μνημείο των Θεσπιέων. Στις εικόνες αυτές είναι εμφανής η οπτική όχληση που προκαλείται από τη γραμμή υψηλής τάσης που διέρχεται σε απόσταση λιγότερη των 100μ από αυτό και από την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση που υπάρχει γύρω από το μνημείο.

Εικόνα 45 (σελ. 71) – Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών και ο περιβάλλοντας χώρος του. Στην εικόνα φαίνονται επίσης και η παλαιά εθνική οδός Αθηνών-Λαμίας που περνάει από μπροστά του και ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ που περνάει περ. 400μ. στα βόρειά του.

Εικόνα 46 (σελ. 72) – Ο δρόμος πρόσβασης στο Κ.Ι.Ε.Θ., που το συνδέει με το μνημείο του Λεωνίδα και την παλαιά εθνική οδό Αθηνών-Λαμίας.

Εικόνα 47 (σελ. 73) – Η όψη του λόφου του Κολωνού από την παλαιά εθνική οδό Λαμίας-Αθηνών, από μέση απόσταση.

Εικόνα 48 (σελ. 74) – Η είσοδος στο λόφο του Κολωνού από το υπάρχον ανηφορικό μονοπάτι.

Εικόνα 49 (σελ. 74) – Το υπάρχον ανηφορικό μονοπάτι που οδηγεί στο λόφο του Κολωνού, με τους διαμορφωμένους λίθινους αναβαθμούς.

Εικόνα 50 (σελ. 75) – Η κορυφή του λόφου όπου υπάρχει αναπαράσταση του επιγράμματος του Σιμωνίδη του Κείου.

Εικόνα 51 (σελ. 75) – Η κορυφή του λόφου του Κολωνού.

Εικόνα 52 (σελ. 76) – Αεροφωτογραφία της περιοχής του Τείχους των Φωκέων.

Εικόνα 53 (σελ. 77) – Η Βόρεια όψη του λόφου του Τείχους των Φωκέων και ο υπάρχον αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο τείχος.

Εικόνα 54 (σελ. 77) – Ο υπάρχον αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο λόφο.

Εικόνα 55 (σελ. 78) – Το ανατολικότερο τμήμα του Τείχους των Φωκέων.

Εικόνα 56 (σελ. 78) – Το Τείχος των Φωκέων.

Εικόνα 57 (σελ. 79) – Το δυτικότερο τμήμα του Τείχους των Φωκέων, τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του τετράγωνου πύργου.

Εικόνα 58 (σελ. 79) – Το γήπεδο εντός του οποίου βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων. Προσανατολισμός από Δύση προς Ανατολή.

Εικόνα 59 (σελ. 81) – Τα δύο κτήρια του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου του ΤΑΠΑ.

Εικόνα 60 (σελ. 81) – Ο αρχαιολογικός χώρος που θα αναδειχθεί, όπου φαίνεται και η θέση του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων που βρίσκεται στο νοτιοανατολικό του άκρο.

Εικόνα 61 (σελ. 82) – Ο υπάρχον δρόμος πρόσβασης που οδηγεί από την παλαιά εθνική οδό Λαμίας-Αθηνών προς το αναψυκτήριο.

Εικόνα 62 (σελ. 82) – Ο χώρος βορείως του αναψυκτηρίου-πωλητηρίου, ο οποίος μάλλον προορίζονταν στην αρχική κατασκευή ως χώρος στάθμευσης οχημάτων.

Εικόνα 63 (σελ. 83) – Ο χώρος στάθμευσης πίσω (βόρεια) του αγάλματος του Λεωνίδα.

Εικόνα 64 (σελ. 84) – Ο χώρος στάθμευσης πίσω (βόρεια) του αγάλματος του Λεωνίδα.

Εικόνα 65 (σελ. 84) – Το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών και ο χώρος στάθμευσης στον προαύλιο χώρο.

Εικόνα 66 (σελ. 85) – Χώροι στάθμευσης γύρω από τα μνημεία.

Εικόνα 67 (σελ. 87) – Ο πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 68 (σελ. 88) - Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων.

Εικόνα 69 (σελ. 89) - Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων.

Εικόνα 70 (σελ. 90) – Το Μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 71 (σελ. 91) – Το Μνημείο των Θεσπιέων.

Εικόνα 72 (σελ. 92) – Διακρίνονται ο περιβάλλοντας χώρος του Μνημείου του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, η παλαιά ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας που διέρχεται νότιά τους, ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ που διέρχεται βόρεια τους, τα κυπαρίσσια που περιβάλλουν το μνημείο του Λεωνίδα και η οπτική όχληση που δημιουργείται από την ηθελημένη και άγρια βλάστηση που υπάρχει γύρω από τα μνημεία.

Εικόνα 73 (σελ. 93) – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

Εικόνα 74 (σελ. 93) – Υπάρχουσα κατάσταση: Το άγαλμα του Λεωνίδα, ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος και τμήμα του παραδρόμου της ΠΑΘΕ.

Εικόνα 75 (σελ. 96) - Γενική Κάτοψη των Διαμορφώσεων γύρω από τα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων.

Εικόνα 76 (σελ. 97) – Το πίσω (βόρειο) μέρος του προαύλειου χώρου του μνημείου του Λεωνίδα, στην τωρινή του μορφή, που είναι διαστρωμένο με φυσικό χώμα. Διακρίνεται το πρανές που αρχίζει σχεδόν αμέσως πίσω από το μνημείο και δεν επιτρέπει την παρατήρηση του μνημείου από κοντινή απόσταση από τα βόρεια.

Εικόνα 77 (σελ. 98) – Το πίσω μέρος του του μνημείου των Θεσπιέων στην τωρινή του μορφή

Εικόνα 78 (σελ. 99) – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον χώρο γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 79 (σελ. 100) – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον χώρο γύρω από το Μνημείο του Λεωνίδα.

Εικόνα 80 (σελ. 101) – Φωτορεαλιστική απεικόνιση της διαμόρφωσης από πατημένο χώμα στον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 81 (σελ. 102) – Το νότιο τμήμα των βελτιωτικών παρεμβάσεων στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, όπου διακρίνονται: η ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινός αριστερός παράδρομος της ΠΑΘΕ, η διάβαση των πεζών και το στηθαίο του δρόμου, ο νότιος χώρος στάθμευσης για όσους έρχονται από βορρά (π.χ. Θεσσαλονίκη), ο χώρος συγκέντρωσης των επισκεπτών, και οι τρεις διαδρομές προς το αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ, προς τον λόφο του Κολωνού και προς το Τείχος των Φωκέων.

Εικόνα 82 (σελ. 103) – Τομή του στηθαίου-νησίδας κυκλοφορίας που θα κατασκευαστεί στον άξονα του παράπλευρου δρόμου της ΠΑΘΕ.

Εικόνα 83 (σελ. 104) – Τομή του 2^{ου} στηθαίου κυκλοφορίας που διαχωρίζει τον παράπλευρο της ΠΑΘΕ με τον νότιο χώρο στάθμευσης.

Εικόνα 84 (σελ. 105) – Το νότιο τμήμα των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο.

Εικόνα 85 (σελ. 106) – Η Γενική Κάτοψη των Επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο και οι διαδρομές των επισκεπτών προς τον Λόφο του Κολωνού, το Τείχος των Φωκίων και το Αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ.

Εικόνα 86 (σελ. 107) – Τομή του διαδρόμου που θα κατασκευαστεί προς το αναψυκτήριο του ΤΑΠΑ.

Εικόνα 87 (σελ. 107) – Τομή του υφιστάμενου δρόμου προς το αναψυκτήριο ΤΑΠΑ.

Εικόνα 88 (σελ. 108) – Λεπτομέρεια της κάτοψης του διαδρόμου επισκεπτών

Εικόνα 89 (σελ. 109) – Τομή του ανηφορικού διαδρόμου προς το λόφο του Κολωνού

Εικόνα 90 (σελ. 109) – Τομή του διαδρόμου στο τμήμα προς Τείχος Φωκίων

Εικόνα 91 (σελ. 110) – Το νότιο τμήμα των επεμβάσεων στον αρχαιολογικό χώρο

Εικ. 92 (σελ. 111) – Η υφιστάμενη κατάσταση στην ανατολική πλαγιά του λόφου επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκίων, στην οποία θα χαραχθεί το τελευταίο τμήμα του διαδρόμου πρόσβασης. Διακρίνεται η πυκνή βλάστηση.

Εικόνα 93 (σελ. 112) – Τυπική διαμόρφωση ορεινού ορειβατικού μονοπατιού της περιοχής

Εικόνα 94 (σελ. 113) - Σχηματική κάτοψη της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι κλίμακες του μονοπατιού.

Εικόνα 95 (σελ. 114) - Σχηματική τομή της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι αναβαθμοί του μονοπατιού. Η απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών κορμών θα είναι μεταβλητό ανάλογα με την κλίση του εδάφους.

Εικόνα 96 (σελ. 115) - Σχηματική τομή της διάταξης των υλικών με τα οποία θα κατασκευαστούν οι αναβαθμοί των κλιμάκων του μονοπατιού

Εικόνα 97 (σελ. 116) - Η διαδρομή των επισκεπτών γύρω από το Τείχος των Φωκίων

Εικόνα 98 (σελ. 117) – Η ρύθμιση της κυκλοφορίας με τη δημιουργία δύο κόμβων.

Εικόνα 99 (σελ. 118) – Διατομή του διαδρόμου των επισκεπτών προς το Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης Θερμοπυλών.

Εικόνα 100 (σελ. 119) – Δείγματα πινακίδων από επισμαλτωμένη λάβα και μαρμάρινη ή σκυρόδετη βάση, από αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα.

Εικόνα 101 (σελ. 121) – Ο προάυλιος χώρος του Μνημείου του Λεωνίδα, στο βόρειο μέρος του οποίου φαίνεται η θέση των οκτώ (8) καθιστικών.

Εικόνα 102 (σελ. 128) – Σχέδιο όπου φαίνεται η θέση των προβολέων ηλεκτροφωτισμού στο Μνημείο του Λεωνίδα και στον λόφο του Κολωνού, της οδού πρόσβασης προς τον λόφο του Κολωνού, και της θέσης του ξύλινου στεγασμένου καθιστικού, στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών.

Εικόνα 103 (σελ. 130) – Η θέση στην οποία θα πραγματοποιηθεί η νέα φύτευση.

Εικόνα 104 (σελ. 131) – Ο αρχαιολογικός χώρος όπου φαίνονται οι πυλώνες υψηλής τάσης που διέρχονται μόλις 100μ. στα βόρεια του.

Εικόνα 105 (σελ. 132) - Το νότιο τμήμα των βελτιωτικών παρεμβάσεων στον πυρήνα του αρχαιολογικού χώρου των Θερμοπυλών, όπου διακρίνονται: η ΝΕΟ Αθηνών-Λαμίας και σημερινός αριστερός παράδρομος της ΠΑΘΕ, το κύριο διάζωμα-στηθαίο του δρόμου και η διάβαση των πεζών καθώς και το δεύτερο στηθαίο και ο νότιος χώρος στάθμευσης.

Εικόνα 106 (σελ. 132) – Τομή του στηθαίου-νησίδας κυκλοφορίας που θα κατασκευαστεί στον άξονα του παράπλευρου δρόμου της ΠΑΘΕ.

Εικόνα 107 (σελ. 133) – Οι επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν στους υπάρχοντες δρόμους για την διευθέτηση της κυκλοφορίας και την ασφαλή χρήση του αρχαιολογικού χώρου από τους επισκέπτες.

Εικόνα 108 (σελ. 134) – Χάρτης της περιοχής του Ιστορικού Τριγώνου Γοργοπόταμος - Αλαμάνια – Θερμοπύλες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
Α. ΜΝΗΜΕΙΟ ΛΕΩΝΙΔΑ & ΘΕΣΠΙΕΩΝ

ΦΤ – Εικ 1 – Το άγαλμα του Λεωνίδα, το άγαλμα των Θεσπιέων, το Κέντρο Ιστορικής Τεκμηρίωσης Θερμοπυλών και ο λόφος του Κολωνού από το Τείχος των Φωκέων.

ΦΤ – Εικ 1 – Το άγαλμα του Λεωνίδα και το άγαλμα των Θεσπιέων από μέση απόσταση.

ΦΤ – Εικ. 3 – Η θέα προς τα αγάλματα του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, από την Παλαιά Εθνική Οδό, εμποδίζεται από την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση από κυπαρίσσια, πικροδάφνες και άγρια βλάστηση.

ΦΤ – Εικ. 4 – Το άγαλμα του Λεωνίδα.

ΦΤ – Εικ. 5 – Το άγαλμα του Λεωνίδα.

ΦΤ – Εικ. 6 – Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

ΦΤ – Εικ. 7 – Το άγαλμα του Λεωνίδα και ο διαμορφωμένος χώρος έμπροσθεν του αγάλματος.

ΦΤ – Εικ. 8 – Το άγαλμα των Θεσπιέων.

ΦΤ – Εικ. 9 – Το άγαλμα των Θεσπιέων. Η θέα προς τα αγάλματα του Λεωνίδα και των Θεσπιέων, από την Παλαιά Εθνική Οδό, εμποδίζεται από την υπάρχουσα ηθελημένη και αθέλητη βλάστηση, από κυπαρίσσια, πικροδάφνες και άγρια βλάστηση.

ΦΤ – Εικ. 10 – Ο ασφαλτοστρωμένος χώρος στάθμευσης δυτικά και βόρεια του αγάλματος του Λεωνίδα.

**ΦΤ – Εικ. 11 – Η οδός πρόσβασης στο Κέντρο Ιστορικής Ενημέρωσης
Θερμοπυλών.**

Β. ΤΕΙΧΟΣ ΤΩΝ ΦΩΚΕΩΝ

ΦΤ – Εικ. 12 – Ο λόφος επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 13 – Ο υπάρχων αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο λόφο στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 14 – Ο υπάρχον αγροτικός δρόμος πρόσβασης που οδηγεί στο λόφο στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 15 – Η νοτιοανατολική γωνία του Τείχους των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 16 – Η νοτιοανατολική γωνία του Τείχους των Φωκίων

ΦΤ – Εικ. 16 – Το Τείχος των Φωκίων – όψη από τα ανατολικά

ΦΤ – Εικ. 17 – Το γήπεδο επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκίων – όψη από τα ανατολικά

ΦΤ – Εικ. 18 – Το Τείχος των Φωκίων – όψη από τα δυτικά

ΦΤ – Εικ. 19 – Το φυλάκειο που βρίσκεται στη νοτιοδυτική γωνία του Τείχους των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 21 – Το φυλάκειο που βρίσκεται στη νοτιοδυτική γωνία του Τείχους των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 22 – Το γήπεδο επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων – όψη από τα δυτικά

ΦΤ – Εικ. 23 – Το γήπεδο επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων – όψη από τα δυτικά

ΦΤ – Εικ. 24 – Το γήπεδο επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 25 – Τα σύγχρονα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων όπως φαίνονται από το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 26 – Τα σύγχρονα μνημεία του Λεωνίδα και των Θεσπιέων όπως φαίνονται από το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 27 – Τμήμα του γηπέδου επάνω στο οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 28 – Η υφιστάμενη αγροτική οδός πρόσβασης στο Τείχος των Φωκέων

ΦΤ – Εικ. 29 – Η δυτική πλαγιά του λόφου επάνω στον οποίο βρίσκεται το Τείχος των Φωκέων, στην οποία θα χαραχθεί το τελευταίο τμήμα του διαδρόμου πρόσβασης

ΦΤ – Εικ. 30 – Τμήμα της κοιλάδας του Σπερχειού όπως φαίνεται από το Τείχος των Φωκέων κοιτώντας προς τα βόρειοδυτικά.

ΛΟΦΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΩΝΟΥ

ΦΤ – Εικ. 31 – Η αρχή του υφιστάμενου μονοπατιού που οδηγεί στο Λόφο του Κολωνού και η πινακίδα της αρχαιολογικής υπηρεσίας.

ΦΤ – Εικ. 32 – Η αρχή του υφιστάμενου μονοπατιού που οδηγεί στο Λόφο του Κολωνού και η πινακίδα της αρχαιολογικής υπηρεσίας.

ΦΤ – Εικ. 33 – Το υφιστάμενο μονοπάτι που οδηγεί στο Λόφο του Κολωνού

ΦΤ – Εικ. 34 – Οι λίθινοι αναβαθμοί που είναι μέρος το υφιστάμενου μονοπατιού που οδηγεί στο Λόφο του Κολωνού

ΦΤ – Εικ. 35 – Η κατάληξη του υφιστάμενου μονοπατιού που οδηγεί στο Λόφο του Κολωνού

ΦΤ – Εικ. 36 – Το σύγχρονο μνημείο που βρίσκεται στο Λόφο του Κολωνο

ΦΤ – Εικ. 37 – Το σύνολο του χώρου στο Λόφο του Κολωνο, όπου φαίνεται και το σύγχρονο μνημείο με το επίγραμμα του Σιμωνίδη